

דף ב ע"א

במתני' מעידין אנו וכו' בן גרושה ובן חלוצה עינין בריטב"א שכתב דמתני' לאו בדווקא נקט בן חלוצה דהרי פסולו מדרבנן הוא ואם כן אין בו תורת הזמה מדאורייתא כלל. ויעויין ברמב"ם [פ"כ מעדות ה"ח] שהעתיק המשנה כצורתה ומבואר דלוקים בעדות בן חלוצה ודלא כהריטב"א, וצ"ב פלוגתיהו בזה.

ועיין בחידושי רע"א שהקשה דמה בכך דפסולו דרבנן הוא מכל מקום זמם לפסלו ועבר על לא תענה,¹ ומבואר מדברי הרע"א דהיה פשוט לו דאם אך עבר אלא תענה ברעך הרי הוא לוקה. ומסתברא שהבין הרע"א דהך מלקות דילפינן לה לקמן בגמ' מקרא דוהצדיקו עונש הן על הלא תענה וקרא דוהצדיקו גילוי הוא דלוקה אלא תענה [וכדמבואר ברמב"ן לקמן בדף ב וכן בתוס' בדף ד ויתבאר להלן באורך] ולכן היכא דעבר על הלאו לוקה.

והרע"א בתשובה [קמא סי' קעו] כתב ד' עדים שבאו להכחיש עדים אחרים ואח"כ הוזמו כת השניה ליכא בהו מלקות שהרי לא עברו אלא תענה 'ברעך' שלא באו להפסידו כלום. ומבואר מדבריו דאלמלי שעברו אלא תענה היו לוקים ואך משום דליכא הלאו אינם לוקים וממילא מסתברא דכשבאו לעשותו בן חלוצה דרבנן ודאי עברו, שסו"ס ניוזק זה בעדותם.

ואולם יעויין ברמב"ן במלחמות בסוף סנהדרין שכתב שם [גבי עדים שהעידו באדם שגנב נפש אבל לא העידו שמכרו] אי איהו לא לקי סהדי מאי עביד אינהו אמרי גנב נפשא ולא נגמר דינו על פיהם לכלום דלאו ממונא מחייבין ליה אפומייהו ולא קטלא ולא מלקות ואין עדים זוממים לוקים בעקמת פיהם אא"כ הרשיעו צדיק עכ"ל. ומשמע דכוונת הרמב"ן דאף אי עברו אלאו דלא תענה [ומשום דחשיב עדות 'ברעך' שעל ידי זה אם יבוא עדים שמכר יתחייב מיתה] מ"מ עונשם של זוממים אינו אלא כשהורשע בדיון ונתחייב דבר על פיהם דבזה מקרי הרשיעו צדיק. ולפי זה אפשר דכיון דמן התורה לא חל כאן שום חיוב לא חשיבי זוממים מן התורה. וע"ע בשיעורי הגרש"ר ועוד שם בחלק הסימנים בסי' א סק"ד.² ואפשר שהדבר תלוי בחקירה הנודעת בגדר חיוב המלקות אם הוא עונש על לאו דלא תענה [דאז אפשר שאין לפטרו אא"כ לא עבר על לא תענה] או דהוא חיוב מלקות מפרשת עדים זוממים [דאז י"ל דאם לא חל גמ"ד דהרשעת צדיק על זה שהעידו עליו אין לחייבם] ויתבאר עיקר הענין בארוכה להלן בס"ד.

ויש להתבונן לדעת הרמב"ם שכפה"נ סובר דלוקים גם אעדות ב"ח, דלשון המשנה אין אומרים וכו' משמע שאם היה בזה דין כאש"ז היו העדים נעשים פסולים כשהעידו עליו שהוא בן חלוצה, והנה כה"ג הרי פסולו של הנידון הוא דרבנן, והיאך היו הם נעשים חללים.³ ואפשר שיהיו הם חללים מן התורה כי היות שרצו להזיקו בעדותם שינהג בפועל הנהגת חלל אף שהוא מדרבנן אף הם צריכים להענש בכך אך דין דידיהו יהיה דאורייתא לנהוג אתם בחומר חללות דרבנן.⁴

שם אין אומרים וכו' הס"ד דמתני' שמדין כאשר זמם יוטל פסול החללות שזממו על הנידון עליהם והמה ייעשו פסולים תחתיו. ויש כמה נידונים להך ס"ד היאך היה חל עליהם דין חלל, ואלו הם: (א) מחלוקת הראשונים אם מיירי דוקא בעדים כהנים או גם בעדים ישראלים. (ב) נידון האחרונים אם יש כלל גמר דין בעדות ב"ג (ג) קושית התומים מדוע ליכא כאן פטור דכאשר עשה. (ד) מחלוקת הגר"ח והחזו"א במהות זממת העדים. (ה) מחלוקת האחרונים במהות הפסול שהיה חל על העדים אם הוא גם לקולא או רק לחומרא. (ו) ועוד נידון נוסף יש בדברי הראשונים שהקשו מדוע לא ישלמו לנידון את המתנות כהונה שזממו להפסידו.

מחלוקת הראשונים בעדים ישראלים ראה ברש"י שכתב אין עומרים כו' והם כהנים. ולמדנו מדבריו שבעדים ישראלים לא היה ס"ד כלל לפסלם, ובפשוטו הטעם מפני דלא שייך כלל פסול חללות שהוא פסול כהונה בישראלים. אך עיין בריטב"א שכתב בשם התוס' דאף בעדים ישראלים מיירי ונ"מ לפסול אשה בביאתו,

¹ לשון הרע"א דעבר אלא תשא ברעך עד שוא, וליכא קרא בלשון הזה, וכפה"נ דנפל שם שיבוש וצ"ל לא תענה.

² ויש לחקור היכא שחייבוהו ממון דרבנן [כגון מציאת קטן וכדו'] אי חשיבי עדים זוממין מן התורה, וצ"ע.

³ ולומר דנעשים חללים דרבנן אינו נראה כלל דאם מדאורייתא לוקים למה יפקיעו חכמים המלקות כדי לעשותם חללים.

⁴ וצ"ע דסו"ס הוא פסול מדרבנן והם פסולים מן התורה ואינו כאש"ז, ואם נאמר דבלא"ה לא היה חל עליהם דין פסול חללות אלא הנהגה בעלמא [וכמו שנראה לדעת הרע"א שכפה"נ נקט לפשוט דרך לחומרא הווי חללים] ניחא. [וראה עוד להלן במחלוקת הגר"ח והחזו"א בהס"ד שיעשו העדים חללים]

ובמאירי כתב דנ"מ לפסול בתו לכהונה כדין בת חלל.⁵ וצ"ב למה לא פירשה כן רש"י, ויש לדון דהיכא דהוא עצמו לא נפסל אף שפוסל בתו ואשתו מ"מ הוי כאש"ז שיחול על העדים הישראליים לענין פסול אשתו ובתו. ויתכן לומר לפי זה דלדעת רש"י גדר כאש"ז הוא בהעברת הדינים הנהוגים בחלל מהנידון אל העדים ולכן חשיב כאש"ז לחצאין אבל להריטב"א בכאש"ז חל פסול חללות גמור, וכל הנהגות הן ממילא, ולכן לא חשיב כאש"ז לחצאין. והעירונו להסתפק לדעת הריטב"א להס"ד, היכא שהעידו עדים ישראלים על כהן שהוא חלל והוזמו, שדינם ליעשות חללים, והוזמו מזימיהם והם כהנים, נמצא שיש כאן כת כהנים שזממו על ישראלים לעשותם חללים, האם נדון המזימים בכאש"ז לעשותם חללים או"ד הוי טפי מכאש"ז שהרי הם כהנים ויפסלו על ידי זה בגופם מעבודה ומתנות.

גמר דין בב"ג וב"ח עיין בחידושי הגר"ח סטנסיל, שכתב דבגיטין וקידושין אף דבעינן תרי לא שייך בהו גמר דין דהוי הוראת איסור והתר, וביאר הגר"ח דלפי זה מה דס"ד דהו ב"ג תחתיו היינו משום דהיכא דלא צריך גמר דין איכא תורת הזמה אף בלא גמ"ד, והעיר הגר"ח דבש"ס משמע דבפסול הגוף בעינן גמ"ד. ונידון הגר"ח תלוי במחלוקת הקצה"ח והמנ"ח: **דיעויין בקצה"ח** [סי' לח סק"ב] שדן גבי עדים המעידים לאדם שנתנסך יינו דחייבים לשלם ממון מדין כאש"ז. **והנתיב"מ שם** [בסק"ב] חולק על הקצות וסובר דבעדות איסורים אי"צ הגדה בב"ד אף במקום שבעינן שנים ואם כן אין בזה תורת הזמה. **ועיין במנ"ח שפליג על הקצות מטעמא אחרינא** ומשום דאף אי בעינן בזה תרי אבל ליכא גמר דין בעדות איסורים ומשום שאינו ענין לבי"ד אלא הוראת חכם היא ובלא גמ"ד ליכא דין כאש"ז וכדילפינן לקמן במתני' [דף ה ע"ב] מקרא דנפש בנפש.

ושורש מחלוקת הקצות והמנ"ח הוא בגדר הילפותא דבעינן גמ"ד דהקצות הבינה דבעינן שתבוא עדותם לידי גמר שיוכרע הדין על פיה, ולכן במקום דלא בעינן גמ"ד נמי הוי הזמה כשנתקבלה עדותם. אך המנ"ח סבר דהוי גזיה"כ דבעינן גמ"ד על פיהם כדי לחייבם בכאש"ז. ולדרך המנ"ח בהכרח צ"ל דגבי בן גרושה בעינן גמ"ד שאל"כ ליכא דין הזמה ופשוט.

בקושית התומים דהוי כאשר עשה ומחלוקת האחרונים במהות הזמם עיין בתומים [סי' לח סק"א] שהקשה במתני' היאך לוקין הרי כללל הוא דכאשר זמם ולא כאשר עשה, והכא כשפסקו הבי"ד הוי כעשה דלא חסר עוד שום מעשה וגמר הדבר הוא בהכרעת הדין, ומוזה הוכיח כשיטת הרמב"ם דמלקות איתא בכאשר עשה נמי ומשום לא תענה, [וראה בזה לקמן בגדר מלקות דוהצדיק] ושוב **הקשה התומים** דאכתי מאי פריך מנא לן דאינו נעשה ב"ג תחתיו ומשני לו ולא לזרעו תיפול"ל דהוי כאשר עשה.⁶

והנה בקושית התומים יש לדון דתליא במהות הזמם בעדות בן גרושה שנחלקו בה רבותינו: דהנה יעויין בחי' רבנו חיים הלוי [פ"כ מעדות ה"ב ד"ה אלא] שכתב שם לבאר דעת הרמב"ם הסובר דעדים שחייבו אדם מלקות ולקה חייבים בכאש"ז וליכא בזה פטור דכאשר עשה, וביאר הגר"ח טעמו משום דמלקות שהיו שלא כדין אין

⁵ אליבא דאמת אין כלל מציאות של ישראל חלל, דחלל הוא כהן שנולד מכהן הבא על פסולת כהונה, אבל כוונת הראשונים שדין פסול חלל אפשר בדין כאש"ז שיחול על העדים הישראליים לענין פסול אשתו ובתו.

⁶ ויתכן לומר לפי זה דלדעת רש"י גדר כאש"ז הוא בהעברת הדינים הנהוגים בחלל מהנידון אל העדים ולכן חשיב כאש"ז לחצאין אבל להריטב"א בכאש"ז חל פסול חללות גמור, וכל ההנהגות הן ממילא, ולכן לא חשיב כאש"ז לחצאין.

והעירונו להסתפק לדעת הריטב"א להס"ד, היכא שהעידו עדים ישראלים על כהן שהוא חלל והוזמו, שדינם ליעשות חללים, והוזמו מזימיהם והם כהנים, נמצא שיש כאן כת כהנים שזממו על ישראלים לעשותם חללים, האם נדון המזימים בכאש"ז לעשותם חללים או"ד הוי טפי מכאש"ז שהרי הם כהנים ויפסלו על ידי זה בגופם מעבודה ומתנות.

⁷ אך מסברא אינו פשוט כלל, שהרי מצינו שאשה מתחללת בביאתה אף שהיא ישראלית גמורה, אלמא שייך פסול חלל בישראל, ומה שלא מצינו פסול כזה בזכר ישראל הוא מפני שאין היכי תמצוי שהחלל הוא הנולד מביאת איסור כהונה וזה שייך רק בכהן. ואם נולד מישראלית חללה שנישאה לכשר הולך אחר האב.

⁸ ועיי"ש בתומים שתירץ דבאמת לא אצטריך קרא לבן גרושה אלא לממזר שחייב לגרש את אשתו, ואינו מובן כ"כ מה החילוק לומר דב"ג חשיב כאשר עשה אף שבפועל עדיין לא נמנע מעבודת כהן וקבלת מתנות לבין ממזר דכ"ז שלא גירש חשיב כלא עשה, ושמא סובר דבדבר שהוא שוא"ת תיקף בגמ"ד חשיב כעשוי וכל דיני חלל הם בשוא"ת שלא יעבוד ולא יקבל מתנות וכו'. ומשא"כ בדבר שצריך עשיה, וצ"ע.

גם יל"ע במש"כ התומים שחייב לגרש את אשתו הא מנ"ל, וגבי שבויה הרי מפורש במתני' בסופ"ב דכתובות גבי זכריה בן הקצב שלא כפווה לגרשה אלא יוצאה בראש בניה, וגבי סוטה נמי משמע בתוס' בזבחים בדף ב ע"ב שאינו חייב לגרשה, וצ"ע. שו"ר בחת"ס בנדרים דף צ' שכתב דכאשר האשה תובעת גט ודאי חייב לגרשה שמונע ממנה עונתה ועוד כתב שם שהרדב"ז חולק על התוס' בזבחים וס"ל דחייב לגרשה.

להם שם מלקות דהוו כמלקות שלא בפני בי"ד שאינם מלקות. ועל זה הקשה וז"ל אלא דלפי זה תקשי, דא"כ גם כאשר זמם לא משכחת כלל בעדות של מלקות, כיון דלא יוכל להתקיים בו כלל דין מלקות, א"כ הא ליכא בו גם זמם לעשות כלל, כיון דלא זממו לעשות בו מלקות, וא"כ ליפסרו עדים זוממין של מלקות לגמרי גם בלא עשה, משום דליכא בה כאשר זמם לעשות. אכן הרי מבואר במכות דף ב' [ע"א] דעדים שהעידו על אחד שהוא בן גרושה אינו נעשין בן גרושה, משום דדרשינן ועשיתם לו ולא לזרעו, וקשה דתיפוק לן דהרי לעולם לא יעשה זה שהעידו עליו בן גרושה כלל, וא"כ לא הוי זמם לעשות כלל, אלא ודאי דבדין כאשר זמם דיינינן דכל שאם היתה עדותן אמת זהו מקרי זמם לעשות, וא"כ גם במלקות הדין כן דהוי זמם לעשות, דאם היתה עדותן אמת הרי היה חיוב מלקות גמור, אלא דהך דינא אינו רק לענין לקרותו זמם לעשות, אבל לענין עשה בעינן שיהא עשה באמת, וכיון דבאמת לאחר שהזממו העדים לא נעשה בהנידון דבר, ע"כ זהו שפסק הרמב"ם דלא מקרי עשה וחייבין העדים משום זמם לעשות, וכמו שנתבאר. עכ"ל. והנה למדנו מדברי הגר"ח דגדר הזממה דבן גרושה הוא בעצם מה שבאו להחיל עליו דין ב"ג אף שבאמת לא חל עליו כלום, מ"מ אנו דנים הזמם כפי הפסק של בית דין אם היה הדבר אמת. ולפי זה יש מקום להקשות דהוי באמת כאשר עשה במה שחל עליו שם בן גרושה אף שבפועל עדיין לא נמנע מלעבור כל עבודתו ושפיר קשיא קושית התומים, אך כבר תירצה הגר"ח לדרכו דעשיה זו אינה עשיה כלל כיון שלא חל עליו שם בן גרושה באמת ורק כלפי דין כאשר חשיבא זממה, אך עיי"ש להלן שכתב בדעת הראב"ד דאף כה"ג חשיב כאשר עשה, ולפי זה לדעת הראב"ד יקשה עדיין קושית התומים, וצ"ע.

ואולם יעויין שם בגליונות החזו"א שביאר באופ"א וכתב דהם נידונים על מה שזממו לצערו ולגרום לו לניהוג דיני ב"ג בפועל, דהיינו שלא יעבור ולא יטול מתנות, ועל זה הם מתחייבים בכאש"ז. ולק"מ קושית הגר"ח שהקשה שהרי באמת אינו נעשה ב"ג דלא על חלות דין ב"ג הם נידונים אלא על ניהוג דיני ב"ג בפועל. והנה לדרך החזו"א לכאורה לק"מ קושית התומים שהרי באמת לא הוי עשה ואדרבה לא משכחת לה כאשר עשה כל ימיו של הנידון שלא נגמרה העשיה עד סוף ימיו של זה שכל ימיו הוא מושבת מעבודתו על פיהם ואינו נוטל מתנות. ורק כאשר ימות בפסולו יחשב הדבר לכאשר עשה.⁹

בגדר הפסול שהיה מוטל על העדים ויש לחקור גם בענין העונש המוטל על העדים אם היו נעשים חללים, האם היה חל עליהם פסול אמיתי של חלל או דלמא אי אפשר שיהיו חללים והרי הם כשרים אלא שהיה עונשם לנהוג בהם דיני חללות, ואפשר שהא דתליא, דאם נענשים על חלות הפסול שזממו לפסלו בו [אף שבאמת לא היה נפסל מ"מ כך היא גזיה"כ דכאש"ז וכאשר כתב הגר"ח] אם כן אף הם חל עליהם חלות פסול אמיתי דחלל, ואם הם נענשים על הצער וההפסד שזממו שזה מתקיים בהנהגה עמו כחלל וע"ד החזו"א אם כן אף הם אינם חללים באמת אלא רק הנהגת חלל יש להם כעונש על הזמם.

⁹ **אלא שיש לדון בזה מצד אחר, דיש לחקור** מה דינם היכא שכבר התחילה העשיה ועדיין לא נגמרה, וכגון להס"ד דגולים תחתיו, דזה פשוט דהיכא שגלה הנידון וישב עד מיתת הכהן וחזר לביתו הרי זה כאשר עשה גמור, אבל יש לדון היכא שגלה ועדיין הוא שם והזימום טרם מיתת הכהן דכה"ג התחילה העשיה ולא נגמרה, אם יש לדון בכאש"ז דעדיין שם זמם עלה או דכיון דעל חלק מזממתם א"א לענשם פקע מהם דין כאש"ז לגמרי, [וכן יש לדון היכא שהלקו הנידון רק חלק מהמלקות והזממו העדים אך בזה יש מקום לדון דמקצת מלקות אין עליהו שם מלקות כלל עד שלא נגמרו] **והנה אף הכא הוא כן** דתיכף כשנגמר דינו כבר התחיל ניהוג הדין בפועל וכבר נמנע מלישא כפיו ולקבל מתנות ואפשר דחשיב כאשר עשה, ולפי"ז מוכח ממשנתנו דכה"ג לא הוי כאשר עשה, וכן יש להוכיח גם מדברי התומים הנ"ל שכתב דבממזר לא חשיב כאשר עשה כיון שחייב לגרש את אשתו ואף שכבר נאסר בביאה מיד מ"מ לא הוי כאשר עשה כיון שעדיין לא נגמרה העשיה. עוד יש לדון כאן דאף כשמת הנידון שכתבנו בפנים דודאי הוי כאשר עשה אבל הרי פסלו גם את זרעו וחלק זה בעדותם עדיין לא נגמר.

ובענין כאשר עשה מצינו עוד קושיא כעין קושית התומים והיא בגבורת ארי לקמן בדף ה ע"ב שכתב להוכיח כדעת התוס' דבממזר ליכא פטור דכאשר עשה דאל"כ כל עדים המעידים עדות שקר לפטור הנתבע לא ישלמו דהוי כאשר עשה, דתיכף בגמ"ד כבר עשוי הדבר ואי"צ עוד מעשה. **ואולם יעויין בריטב"א המובא בנמו"י בב"ב** דף נו שהקשה אהא דאיתא התם דעדי חזקת קרקעות שהוחמו משלמים, והקשה שם אמאי לא הוי כאשר עשה, ותיירץ הריטב"א דמייירי באופן שהמחזיק אינו יושב עתה בקרקע, ותמזה דאם כן בכל מקום שנפטר בעדותם לא ישלמו, ואם כן כל עדות לפטור ממון הוי עדות שאי אתה יכול להזימה, וצ"ע רב, ולהאחרונים הסוברים דבכאשר עשה לוקים משום והצדיק נחא עכ"פ לתי' האחד בתוס' דמלקות חייב יכול להזימה. ועיין בשיעורי הגר"ש ר במש"כ בזה.

ולהלן בסו"ד התוס' יתבאר שנחלקו אחרונים אם להס"ד היו נעשים העדים חללים גם לקולא, היינו אם הם כהנים אם היה מותר להם כשיפסלו לשאת גרושה ולהטמא למתים, אשר דעת הרע"א ועוד אחרונים דרך לחומרא הו' חללים, אבל הגר"ח כתב דכיון שההתר לגרושה הוא תולדה מהפסול חלל והיה חל עליהם פסול חלל גמור היו מותרים בגרושה וטומאה. ולהאמור אזיל הגר"ח לשיטתו דהזמם הוא חלות הפסול ולכן גם העונש הוא פסול חלל גמור.

בקושי הראשונים יושלמו עדי ב"ג מתנות הכהונה עיין ברמב"ן ושאר שעמדו במתני' דידן וקשיא להו למה לא יושלמו העדים לאותו שהעידו עליו שהוא בן גרושה את הממון שרצו להפסידו כי על ידי עדותם היה נפסד ממתנות כהונה שראוי לקבל. ותירץ הרמב"ן דאיכא למימר גרמא בעלמא הוא ופטור, חדא דלא ברי הזיקא כדינא דגרמי, ועוד דליכא דדאין דינא דגרמי אלא בשגורם והפסיד אבל זה לא הפסיד כלום שהרי אינו בן גרושה על פיהם, ורחמנא אמר כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לגרום. ודבריו צ"ב דאנן מדין כאשר זמם אתינן לחיובי ולא מדין מזיק ומה שייך לחלק דאין כאן גרמי ואם קושיתו היתה מדין מזיק הרי הוזהר העד ובטל גמר דינו ולא יפסיד הנדון כלום ופשיטא טובא דלא יושלמו. ומתבאר מדברי הרמב"ן דגדר חיוב כאש"ז בממון הוא לדונו כאילו עשה והזיק ואע"פ שלא עשה זו הגזירה כדכאש"ז ולכן אם בגדרי מזיק היה חייב בעשייתו מדינא דגרמי אף בדין כאש"ז היה מתחייב ולזה תירץ דאין כאן גרמי, ובתירוצו השני תירץ דלא נאמר כאשר זמם לגרום וכו' והיינו דהגזירה כ"ל לדונו כמי שעשה הוא רק במה שהיה נעשה ממש על ידו ולא כלפי גרם ההפסד שהיה נגרם ודוק.

ועוד תירץ הרמב"ן ואיכא נמי לפרוקי דכיון שאין אתה מקיים בהם כאשר זמם בעיקר עדותם שהיא הפסול, אי אתה יכול לקיים בהם כאשר זמם בתשלומי הממון, שהרי אף לבניו של נדון זה היה מפסיד מהם מתנות כהונה ואינו חייב לשלם להם כלום, אף לו אינו משלם כלום, שאין אנו מקיימין כאשר זמם לחצאין כדאמרין בגמרא וליפסליה לדידיה ולא ליפסליה לזרעיה בעינן כאשר זמם וליכא, כלומר שאין מקיימין אותו לחצאין. ואף כאן דבריו צ"ב דממ"נ אם באמת יש לדונו על מה שהפסיד לבניו של הנדון יושלם אף הפסד זה לבניו, ואם אינו בכלל חיובו נמפני שלא עליהם היה הגמ"ד] אם כן אין זה כאשר זמם לחצאין וצ"ע.¹⁰ וראה עוד במה שיתבאר לקמן בגדר דין לו ולא לזרעו. ועיין בספר משאת המלך שהביא בשם הגרי"ג אדלשטיין שליט"א שהקשה דבעדים שהעידו על אדם שהוא בן חלוצה יושלמו הפסד מתנות הכהונה, דכיון שזמם הפסול לא חשיב זמם לדעת הרמב"ן והריטב"א נמצא שאין כאן הזממה לחצאין כלל דכל הזמם הוא הפסד הממון, וצ"ע.¹¹

ועיין בחי' הריטב"א שתירץ עוד דכאן אין לחייבם ממון מפני שאינו דבר קצוב ומסתמא לא אמרה תורה כאש"ז אלא במידי דקיץ שאפשר לעשות מיד. ועיין בשיעורי הגרש"ר שנתקשה בעיקר קושית הרמב"ן דכיצד ס"ד שישלמו העדים הרי אי אפשר לדעת כמה ומתי מתנות כהונה היה מקבל זה אלמלי עדותם, ואם נאמר שישומו שווי הזכות לקבלת מתנות ואת זה ישלמו העדים אם כן אין מקום לתירוץ הריטב"א כי זה מידי דקיץ. ובאמת שברייטב"א מפורש דלא כן כי כתב שמתסתמא אמר רחמנא כאש"ז במה שאפשר לעשות מיד הרי מבואר דאם היו משלמים לא היו משלמים מיד אלא מעט מעט. אך י"ל בדוחק שהרי בסופו של דבר הוזמו ומעתה הנדון שעליו העידו באמת יקבל מתנות כל ימי חייו ובכל פעם שיקבל מתנה ישלמו לו העדים כפי ערך מתנה זו שאותה זממו להפסידו וכל ימיו ישלמו לו כן.

מתני' אלא לוקה ארבעים דין מלקות אלו מבואר בגמ' [להלן בע"ב אמר עולא וכו'] דילפינן לה מקרא דוהצדיק עיי"ש, ואזהרתו מלא תענה כמש"כ התוס' לקמן בדף ד ע"ב.

חקרו אחרונים במהות מלקות אלו האם קרא דוהצדיקו הוי גילוי דלוקים אלא תענה אף שהוא לאו שאין בו מעשה או דהוי עונש על הזמם כמו כאשר זמם. וידוע לתלות חקירה זו בשני תירוצי התוס' כאן, דלהתי' הראשון דעדות ב"ג חשוב כיכול להזימה משום עונש דוהצדיקו מוכח דעונש המלקות הוא עונש על הזמם

¹⁰ ואין לפטרו מטעם לו ולא לזרעו כי מיעוט זה מלמדנו שלא יפסלו בניו של העד אבל כאן לא באנו לומר שבניו של העד ישלמו אלא שהוא עצמו ישלם על ההפסד שגרם לבני הנדון, ופשוט.

¹¹ ולגבי הפסד הממון לא איכפת לן כלל שההפסד הוא דין דרבנן דכיון שגמרו עליו בית דין דין פסול ובזה נגרם לו בפועל הפסד ודאי צריכים לשלם.

דאל"כ למה יחשב כקיום פרשת הזמה, ואף לשון התוס' דחשיב כאשר זמם שפיר מורה כן. אך להתי' השני דכאשר זמם לא קאי כלל על ב"ג ולכן לא בעינן בעדות זו שנוכל לענשם כלל מתפרש היטב להצד דהמלקות אינם עונש על הזמם כלל. **אך יעויין בשיעורי הגרש"ר** שדחה הסבר זה בתירוץ הראשון של התוס', משום דמדבריהם לקמן [בדף ד ע"ב] מוכח דהמלקות הם עונש על הלאו דלא תענה. ויתבאר בשיטת התוס' להלן בהרחבה.

וכהצד הראשון שכתבנו דהמלקות אינם אלא תענה אלא עונש על הזמם כתב הגר"ז בחי' סטנסיל בתמורה דף ג וז"ל שם ונראה דיש עוד לעיין אם הא דלקי במוציא שם רע נתחדש דין מלקות על הוצאת ש"ר אלא דהא אין עונשין אא"כ מזהירין ועל זה אמרית דאזהרת מוש"ר הוא מלא תלך רכיל ובאמת כן מסתבר וכו' דהכא דלוקה הוא משום דנתחדש על הוצאת ש"ר לוקה אלא דאזהרה היא דהוי מלא תלך רכיל דעלמא וכו' וכן דין עדים זוממין גם כן אין המלקות על עבירת הלאו דלא תענה דהלא גם על הכחשה איתא הלאו ומ"מ אינו לוקה וע"כ דזה הוי חידוש דין דבהזמה יש מלקות וכו' עכ"ל הצריך לן. **ובזה תירץ הגר"ז** קושית התוס' שם שהקשו אמ"ד התם דלאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו אמאי לא פריך הגמ' מעדים זוממים ומוש"ר וכתב הגר"ז דלא מצי לאקשווי משום דהתם לא משום הלאו לוקים אלא דהוי פרשה לעצמה.¹² גם מבואר מתו"ד עיקר היסוד שאפשר שתהיה פרשת עונשין בתורה ולה אזהרה ומ"מ היא פרשה לעצמה כאשר נתבאר לעיל.

וראו לברר ולעיין האם שוו דיני המלקות האלו לדיני עדים זוממים או לא שהרי לא בכל עדות שקר ענש הכתבו בכאשר זמם. **וחמשה דינים מיוחדים** מצאנו לפרשה זו דעדים זוממים ובכולם ראוי לברר בדיני המלקות דוהצדיקו אי בעינן בהו כל תנאי עדים זוממים, ואלו הם: (א) לא נאמר דין הזמה אלא בהוזמו ב"עמנו הייתם" אבל לא בהכחשה אפילו ודאית כגון בא הרוג ברגליו. (ב) אין העדים נעשים זוממים עד שיגמר הדין על פיהם. (ג) אין עדים זוממים צריכים התראה לעונש כאש"ז. (ד) אינם נעשים זוממים עד שיזומו כולם, ובהזמת חלק מהכת אינם נענשים. (ה) כאשר זמם ולא כאשר עשה.

ובשלש הדינים הראשונים מפורש הדין בגמ' בב"ק בדף עג ע"ב דעדים שהוכחו בנפש [היינו שבא הרוג ברגליו] לוקים ומפורש שם ברש"י ותוס' דלוקים אלא תענה ומשום קרא דוהצדיקו.¹³ (ב) **בגמ' לקמן בדף ה ע"ב** ילפינן מקרא דאין העדים נעשים זוממים עד שיגמר הדין ואיתא התם בגמ' חייבי גליות מנין ת"ל רוצח רוצח **וביאר רש"י שם** כוונת הגמ' לעדי גלות דמתני' דחייבים מלקות דאינם נענשים עד שיגמר הדין על פיהם. **ואולם הר"ח שם** פירש בענין אחר ולפירושו אין מקור בגמ' לענין זה.¹⁴ (ג) **בגמ' בכתובות בדף לג ע"א** איתא להדיא דאף לעונש מלקות דבן גרושה אין צריך התראה, וילפינן לה מקרא דמשפט אחד יהיה לכם משפט השווה בכולכם. **ואולם יעויין במאירי** להלן בסוע"ב שהביא שיש סוברים שצריך התראה דעד כאן לא נאמר דין זה דאש"ז התראה אלא בכאש"ז ומהטעם המפורש שם בגמ' דהם זממו להלקותו בלא התראה וכו' אבל לא גבי והצדיקו, ודחה המאירי דבריהם וכתב וז"ל ולא יראה לי כן שמ"מ מלקות זה במקום כאשר זמם ואלו היה צריך התראה לא היה התלמוד נשטט מדבר זה שלא לגלותו. עכ"ל. **ומבואר** דהמאירי והראשונים שהביא לא גרסו בגמ' בכתובות דגם גבי מלקות ליכא התראה. **ושיטה זו היא שיטת התוס' שאנץ בב"ק** [נדף עה ע"ב הובאו דבריו בשטמ"ק שם] שכתב דמלקות דעדים זוממים הם קנס [כדעת ר"ע לקמן בסוע"ב] ולכן אין צריכים התראה אבל מלקות דוהצדיקו אינם קנס אלא לוקה בעוון עדות שקר וצריכים התראה.

¹² אך מש"כ הגר"ז להוכיח כן דהא גם בהכחשה יש לא תענה וכו' הדברים מופלאים מאוד והוא ראייה לסתור שהרי בבא הרוג ברגליו מבואר בגמ' בב"ק [דף עד ע"ב] דלוקים [למ"ד דהכחשה לאו תחילת הזמה] ובהכחשה בעלמא אינם לוקים משום שאין אנו יודעים איזו כת דוברת אמת. ואמנם לדינא אינם לוקים משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ביי"ד [דעדים שהוכחו ולבסוף הוזמו נהרגים ועיי"ש בתוס' שביארו מדוע בב"ג לוקים והכא לא] אבל מ"מ מוכח דהמלקות אינן בשביל הזמם, ובדאי אין להוכיח מזה דהכחשה אינה ברת מלקות.

¹³ והפנ"י בסוגיין כתב דבהכחשה ליכא מלקות אף כשהאחרונים נאמנים וכגון דאסהידו תרי בחד, ודבריו תמוהים מאוד דלא גרע מבא הרוג ברגליו דמפורש בגמ' דלוקים וכבר עמד בזה בשיעורי הגרש"ר כאן.

¹⁴ המנ"ח במצווה לו סק"י נסתפק בדין זה, וכבר הרעישו עליו דגמ' ערוכה היא והאחרונים יישבו דלפי הר"ח שם אפשר לקיים ספק המנ"ח, וראה עוד לחלק בזה בין עדות גלות לבין גרושה בשיעורי הגרש"ר לקמן בדף ה ע"ב.

ובנידון הרביעי גבי הזמת מקצתם יש לדון היאך הדין בעדי ב"ג שהוזם אחד מהם. ונחלקו בזה אחרונים: יעויין באו"ש [בפ"ח ה"ו מעדות] שכתב דהיכא שהעידו לחייבו ממון או מיתה והוזם אחד דאין בזה מלקות משום שיכול לבוא לידי עונש כאש"ז אם יוזם השני ולכן אינו לוקה ולמדנו מדבריו דאלמלא האי טעמא היה פשוט לו דלוקה משום והצדיקו, ולפי זה בעדות ב"ג שאי אפשר שתבוא לידי כאש"ז ודאי לוקה האחד. אבל יעויין בגבו"א בסוגיין שדקדק לשון המשנה אין אומרים יעשה זה ב"ג וכו' וכתב דאין לומר דמיירי בהוזם האחד דאם כן אמאי לוקה הרי אין העדים נעשים זוממים עד שיזימו את כולם. הרי דנקט לפשוט דהכלל דאינם נעשים זוממים בהזמת מקצתם הוא גם לגבי מלקות. ושמענו בזה דקדוק נפלא בדברי רש"י בחגיגה דמשמע דבהוזם אחד לוקים וגם מבואר מדבריו דבהוזם האחד בעדות דעלמא אינו לוקה וככ"ד האו"ש הנ"ל.¹⁵

ובנידון החמישי בדין כאשר עשה אף בו נחלקו אחרונים: הרע"א [בשו"ת ח"א ס"י קעו] וכן התומים [בסי' לח הו"ד לעיל] נקטו בפשיטות דעשה פטור אף ממלקות ואולם הגבו"א [לקמן בדף ה] כתב דחייב מלקות. וע"ע בשיעורי הגרש"ר דעות אחרונים נוספות בכ"ז.

ולכאורה מהא דמבואר דאינם לוקים עד שיגמר הדין מבואר דדין עדים זוממים להם ומפרשת זממה הוא דאילו משום עדות שקר מאי שנא, ושמענו בשם הגרב"ד שהוכיח מהא דאין צריכים התראה ומשום משפט אחד דאי נימא דעונשם של אלו אינו אוממה אלא אעדות שקר היכי ילפינן ממשפט אחד להשוותם לעדי כאש"ז הרי המחייב דידהו אינו משום הזממה אלא משום עדות שקר בעלמא. אך לאירך גיסא צ"ב דאם כן מדוע לוקים בהוכחשו בנפש הרי לא הוזמו ואינם עדים זוממים. אך י"ל בפשיטות דמצד מעשה דידהו אין חילוק אם הוזמו או הוכחשו [וגם צ"ל דאין חילוק אם היו שם ושיקרו או לא היו כלל במקום העדות] ורק בדין עונש דכאש"ז עצמו נאמר גזיה"כ דאינם נענשים אלא בדרך הזמה ולא במלקות אף שהם עונש על הזמה.

ואולם המתבונן יראה דהדין שבו נחלק דינם מכאש"ז [היינו הוכחשו] פשוט לגמ' מסברא ואילו דין התראה וגמ"ד ילפינן לה מקרא וגם לא ילפינן אחד מהשני ובעינן תרי קראי ומוזה נראה דפשוט לגמ' שאין להשוות דיני המלקות לדיני כאש"ז אלא היכא דגלי קרא גלי. ולפי"ז הרי גבי עשה וגבי הוזם אחד הרי ליכא קרא להשוותם וילקו אוממתם. ומכ"ז אין ראיה שהמלקות הם על עדות שקר די"ל כנ"ל דהמלקות הן על הזמה אלא דכל החידושים המיוחדים שנאמרו בפרשת זוממים על עונש כאש"ז נאמרו ולא בגדר המחייב דהוזם ודוק.¹⁶

ויש לברר הענין מדברי הראשונים, וכמה ראיות יש שהמלקות הן עונש על הזמה וכמו שיתבאר: מדברי התוס' דידן בתירוצם הראשון משמע כן להדיא וכמש"נ לעיל דכתבו דהוי כאשר זמן שפיר על ידי המלקות.

וכן מוכח מדברי המאירי לקמן בדף ד ע"א שביאר שם טעמו של ר"מ דלוקה שמונים דקא סבר דלוקה אלא תענה משום דלאו שאין בו מעשה לוקים עליו ותמוה מאוד למה הוצרך לפרש כן הרי אף לדין לוקים משום

¹⁵ דאיתא התם בגמ' בדף טז ע"ב דאין עדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם ואינם לוקים עד שיזומו שניהם ואין משלמים ממון עד שיזומו שניהם, ובדין נהרגין וכן במשלמים שתק רש"י ולא פירש כלום, אך בדין המלקות פירש דאין לוקים אם העידוהו שחייב מלקות, ותמוה למה הוצרך לפרש בזה יותר מאשר מיתה וממון שסתם רש"י ולא פירש דמיירי שהעידו שחייב מיתה וממון, ומסתבר מאוד דכוונת רש"י לאפוקי דין מלקות דמשנתינו ולכן פירש דכה"ג שהעידוהו שחייב מלקות אינם לוקים עד שיזומו שניהם אבל במלקות דבן גרושה באמת לוקים. ואם כנים הדברים יש ללמוד מזה דבעדות בעלמא בהוזם אחד אינם לוקים דאל"כ אף כשהעידו שחייב מלקות והוזם אחד ילקה מיהא משום והצדיקו והיאך קתני אינם לוקים סו"ס הם לוקים, וע"כ דכה"ג אינו לוקה משום דאנו מצפים שיוזם חברו ואז ילקו מדין כאש"ז או משום דנקבע העונש לעדות זו בכאשר זמן ולא במלקות דוהצדיקו ורק בבן גרושה לוקה כה"ג שהוזם אחד, [ונ"מ בין שני הטעמים כשהוזם אחד ומת השני]

¹⁶ ויעויין בתוס' בסנהדרין [דף סה ריש ע"ב] שהקשו שם מדוע בעינן קרא לפטור עדים זוממים מקרבן הרי אין שגגה לזוממים שאינם צריכים התראה. ותירצו בב' אופנים: האחד כשלא נגמר הדין על פיהם, והשני כשהודו שהעידו שקר ולא הוזמו בעדים. ולמדנו מדבריהם דבגדר המעשה המחייב דע"ז אין צורך שיזימום אחרים וגם לא שיגמר הדין על פיהם [שאל"כ לא היה מקום לחייבם קרבן מדין חייבי מיתות שחייבים על המעשה המחייב מיתה קרבן כשאין חיוב מיתה] וגבי הזמה בעדים הדבר מובן בסברא אך גבי גמ"ד הרי חידוש גדול הוא דמסברא היה נראה דדין יגמר הדין על פיהם הוא מחמת דלא נשלם עדיין מעשה הרשע אם לא נגמר הדין אך בתוס' מוכח דהוא הלכה בנתינת העונש בלבד וכאמור ודוק.

והצדיקו ור"מ דפליג אכדי רשעתו ואינו צריך להל"ת לאזהרת כאש"ז סובר דלוקה שמונים וכדמבואר בסוגית הגמ' שם. **וביאר בזה הגרש"ר** דסובר המאירי דמלקות דוהצדיקו לעולם הם עומדות במקום כאש"ז ולכן א"א שילקה תרתי חדא משום והצדיקו ועוד משום כאש"ז וכן א"א שילקה וישלם דשניהם עומדים זה במקום זה ולכן בהכרח דסובר ר"מ דלוקים אלא תענה.¹⁷

והחת"ס בתשובה [ח"ה סי' לג] **עמד בדברי הרמב"ם** בהל' סנהדרין [פי"ט ה"ד] שמנה שם כל הלאוין שלוקים עליהם והלאו סי' קל ברמבם הוא 'עד זומם שאינו בן תשלומים'. ולא מנה עד שקר הלוקה משום לא תענה. **ומוכח מזה** דהמלקות הן על הזמם ולא על עדות שקר. [והחת"ס שם כתב להוכיח מזה דאין לוקים משום והצדיקו בכאשר עשה, ולכאורה גם כוונתו שם להוכיח בעיקר המלקות דיסוד המחייב דידיהו הוא תורת עד זומם ולא דהוי גילוי על הלא תענה עיי"ה]

ואולם מדברי ראשונים במקומות רבים מוכח דהמלקות האלו עונש הם אלאו דלא תענה. **דיעויין בתוס' לקמן** בדף ד ע"ב ד"ה ורבנן וכו' שביארו להדיא דקרא דוהצדיקו גלי שלוקים אלאו דלא תענה, וכ"כ התוס' גם בב"ק דף עג ע"ב **וכך מפורש בבעה"מ** בסנהדרין דף פו דקרא דוהצדיקו גלי דלוקים אלא תענה. **וכן מפורש בתוס' שאנץ בב"ק** [הו"ד בשטמ"ק דף עד ע"ב] שכתבו שם דמלקות דב"ג בעו התראה, דדוקא כשהעידו על אדם שחייב מלקות לוקים בלא התראה שלמקלות אלו קנס הם [כדעת ר"ע דעונש כאש"ז הוא קנס] אבל עדים הלוקים בעוון עדות שקר אינו קנס ובעו התראה, עיי"ש בדבריהם ולהדיא דלוקים משום עוון עדות שקר, **וכן משמע מדברי הראב"ד שם** [הו"ד בשטמ"ק שם] **וכ"ה בפסקי הרי"א** **כאן שכתב וז"ל** ואין אני קורא בהם כאשר זמם לעשות לאחיו, אלא מכין אותם מלקות ארבעים מפני שעברו על לא תענה ברעך עד שקר **עכ"ל**. **וראה עוד להלן ב'הרחבת דברים' בכ"ז**.

הרחבת דברים בחקירת האחרונים בגדר המלקות דוהצדיקו.

נתבאר לעיל שהאחרונים חקרו האם המלקות הן עונש על הלאו דלא תענה [אלא שנאמרו בהם כללות ופרטות אימתי לוקים כגון דבעינן שיגמר הדין על פיהם וכיו"ב] או שהן מלקות כעונש על הזמם. והובאו לעיל ראיות רבות לכאן ולכאן. **אכן ראוי לעיין** בשורש החקירה, הו"א אם יש לה מקום וכמו שיתבאר בס"ד.

דהנה חקירה זו צריכה להקדמה יסודית דלכאורה יש לשאול מה מקום יש כאן לחקירה הרי מבואר בגמ' להלן [בדף ד סו"ע] דלרבנן דרבי מאיר אזהרת עדים זוממים [הנענשים בכאש"ז] היא מלאו דלא תענה, ונמצא אם כן שאף עונש כאש"ז הוא עונש על הלאו דלא תענה, ואם כן מה יש להסתפק אם המלקות הן על הזמם, והרי כאש"ז עצמו על לא תענה הוא בא.

אך נראה שהחקירה בנויה על ההקדמה דפרשת עדים זוממים פרשה לעצמה היא בכל תנאי ופרטי דין עדים זוממים ואף שהאזהרה של ע"ז מלא תענה היא אין פירוש הדבר שעונש הכאשר זמם הוא על הלאו דלא תענה אלא הוא עונש על הזמם ואזהרתו מלא תענה. **דיש מקומות** שבהם בפרשת העונש נתגלה בתורה ענין ופרשת איסור לעצמו, אך כיון שיש כלל שאין עונשים אלא אם כן מזהירין למדו חז"ל אזהרה לאותם איסורים מאזהרות הכתובות בתורה אבל העונש הוא פרשת איסור לעצמה. **וכגון** פרשת בן סורר ומורה שאזהרתה מלא תאכלו על הדם, ומהאי קרא גופא דרשינן אזהרה לאוכל בשר קדשים קודם זריקה, והדבר פשוט שאלו שתי פרשיות נפרדות שנכללה אזהרתם בלאו אחד. [עיין בספה"מ להרמב"ם שורש ט] **ובכמה מקומות** מצינו ענין

¹⁷ **אלא דצ"ע רב לדרך** זו דאם כן לר"מ דאזהרת עדים זוממים מלא יוסיפו אם כן אזהרת והצדיקו אף היא מלא יוסיפו שהרי המלקות במקום כאש"ז הם עומדות ואם כן בב"ג ילקה שמונים ולהדיא משמע בתוספתא דלוקה ארבעים דאיתא התם דמודים חכמים לר"מ דלוקה ארבעים בב"ג ואם איתא מאי מודים איכא הרי הוא סובר דלוקים שמונים. **ויש להקשות בחזקה יותר** דהרי מחלוקתם להמאירי במלקות דל"ת ולא במלקות דוהצדיקו ואם כן הרי גבי הנך מלקות חולקים חכמים ור"מ גם בב"ג ומה שהם מחייבים משום לא יוסיפו וקרא דוהצדיקו בזה אינו שייך כלל למחלוקתם ואין כאן הודאה כלל לדבריו של ר"מ ומבואר להדיא מהתוספתא דהנך מלקות דב"ג הם הם המלקות שחייב ר"מ בהזמה ואין כאן שתי פרשיות כלל ודברי המאירי צ"ע.

מיהו בירושלמי בריש פרקין יש שפירשו שנסתפק בדין זה דב"ג אי לוקה שמונים לר"מ, ולפירוש זה יש לומר דהירושלמי לא אויל כהתוספתא בדעת ר"מ והמאירי אויל בדרך הירושלמי, וצ"ע בכ"ז.

זה אשר האזהרה ופרשת העונש הן שתי פרשיות חלוקות.¹⁸ ומעתה ראוי לנו לחקור בדין המלקות דוהצדיקו האם הם עונש אל העובר על לאו דלא תענה גרידא, ואף שאין בו מעשה אתי קרא דוהצדיקו וגלי דלוקה. או שהמלקות הללו הם עונש על הזמם בפרשת עדים זוממים ולצד זה הרי הלאו אינו אלא אזהרה למלקות אלו אבל המלקות עצמם על הזממה ניתנו.¹⁹

אך בעיקר הנחה זו שפרשת עדים זוממים פרשה לעצמה היא והלא תענה לא בא אלא כאזהרה יש לעיין מדברי הראשונים, דיעויין ברמב"ן לקמן בע"ב שכתב להדיא דמלקות דוהצדיקו הם עונשו של הלאו דלא תענה וגלי קרא דוהצדיקו דלוקה משום לא תענה. ואף שהרמב"ן עצמו [במלחמות בסוף סנהדרין] כתב דאין לוקים אלא בגמ"ד דאיכא הרשעת צדיק צ"ל דאף שעובר משום לא תענה מ"מ מלקות ליכא אלא בהרשעת צדיק.²⁰ וכן משמע גם בספר המצוות להרמב"ם [מצוה רפה] שכתב וז"ל והעובר על לאו זה כבר גזרה עליו התורה ואמרה ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ולשון מכילתא לא תענה ברעך זו אזהרה לעדים זוממין וזוה הלאו גם כן מלקות עכ"ל. ובספר החינוך [מצוה לז] כתב וז"ל והעובר על לאו זה והעיד עדות שקר בחבירו, שם הכתוב גבול עונשו לעשות לו כאשר חשב לעשות לחבירו, ויש בו מלקות כמו כן. עכ"ל.²¹

¹⁸ הרמב"ם בספה"מ בלאוין שיח היא איסור מקלל אביו ואמו וז"ל שם מצוה שיה - שהזכירנו שלא לקלל אב ואם אמנם לשון התורה בעונש הוא מבואר באמרו ומקלל אביו ואמו מות יומת והוא מכלל הנסקלין ואפילו קלל אחד מהם בשם אחר מותו במזיד נסקל אולם האזהרה הנה לא התבארה בכתוב מבואר לא אמר לא תקלל אביך אבל כבר קדם כי באה האזהרה מקללת כל איש מישראל וזה כולל האב וזולתו עכ"ל וכן גבי מכה אביו ואמו במצוה שיט מבואר כן ברמב"ם דאזהרתו מלא יוסיף הנאמר על כל איש ישראל וביאר שם המגילת אסתר דאף שאזהרתו הוא מקרא דלא תקלל חרש וכן בהכאה מקרא דלא יוסיף מ"מ איסור בפ"ע הוא אלא דהאזהרה היא בקרא דלא תקלל. ויעויין בחי' הגר"י על הרמב"ם בפכ"ד מסנהדרין שביאר יסוד זה גבי מימר עיי"ש.

¹⁹ נתבאר בפנים שהחקירה בנויה על ההנחה דעונש כאש"ז עצמו פרשה בפ"ע הוא ואינו עונש על הלאו ולקמן נפקק בהנחה זו מדברי ראשונים, ואשר לפי זה יתכן שאין כלל מקום לחקירה בצורתה זו, ויתבאר להלן בהמשך הדברים. ²⁰ ואמנם מתחילת דברי הרמב"ן שם משמע דליכא לא תענה, אך נראה מדבריו דגם להצד שיש לאת ענה מ"מ אין לוקים בלא הרשעת צדיק, וע"ע בפ"י הרמב"ן עה"ת שכתב דאפילו עדים שהעידו על אדם שאמר ליתן לפלוני מנה, שאינו מתחייב כלום בעדותם עבור על לא תענה בריעך עד שוא.

²¹ גם יש להעיר דבמקלל אביו ואמו אשר שם יש כחזיון הוזה מנה הרמב"ם איסור זה כאיסור בפ"ע ומשום דהעונש מונח בן גם איסור והלאו אזהרה לו ואילו בכאש"ז ומלקות דוהצדיקו לא מנאם כאיסור לזמם ואמנם הרמב"ם מנה למצוה ועשיתם לו כאשר זמם אך מנא כמצות עשה לבי"ד לענוש עד זומם ולא איסור על העד ואם כן אדרבה מוכח מהרמב"ם דאינו איסור בפ"ע.

ואף במוציא שם רע לא מנה הרמב"ם איסור להוציא שם רע ובהכרח דנכלל בהלאו דלא תלך רכיל. וראיה גדולה לזה מהא דילפינן ממוציא שם רע דלוקים על לאו שאין בו מעשה וכמו שכתבנו להלן בפנים להוכיח כן מעדים זוממים דילפינן מיניהו לאו שאין בו מעשה ומוכח דהמלקות הן על הלאו נויש דרך לדחוק בזה דהסברא שלא ללקות הוא דאין מלקות בלא מעשה ולזה אפשר להוכיח גם מפרשה מחודשת אך בפשטות הטעם הוא משום דלא הוי בכלל הילפותא מלאו דחסימה שלוקים עליו ואם כן אין ראייה ממוש"ר]

והביאור בזה דמוש"ר ביסודו הוא לאו דרכילות שכל ענינו של לאו זה הוא ביזוי והוצאת שם רע על חברו אלא דכשנעשה בחומר הוצאת שם רע על בתולת ישראל ובאופנים האמורים בפרשה החמירה תורה בענשו יותר מהולך רכיל בעלמא.

ואפשר עוד דכל עיקר היסוד שהלאו יכול לשמש כאזהרה לאיסור אחר אינו מוכרח כלל מדברי הרמב"ם גבי מכה אביו אלא נפרש דבכלל הלאו דלא תקלל חרש איכא שני איסורים נפרדים על כל מיני קללות וזה ילפינן מהעונש שכך הוא הדבר ולכן נמנה בנפרד במנין הלאוים ואם כן על כרחיך מוש"ר וע"ז אינם לאו נוסף במנין הלאוים ואינם איסור לעצמו.

והתוס' בסנהדרין דף פה ע"א הקשו אמאי לוקים אלאו דפן יוסיף הרי ניתן לאזהרת מיתת בי"ד במכה אביו ואפשר דלדעת הרמב"ם להנ"ל לא קשיא כלל דלאו דהכאה לא ניתן למיתה ורק האזהרה הנוספת הכלולה בו היא שנתנה לאזהרת מיתת בי"ד. והתוס' י"ל דסברי דהכל איסור אחד כהרמב"ן החולק על הרמב"ם וכמו שביארנו בע"ז ומוש"ר.

ואפשר בכ"ז דהלאו דלא תענה ופרשת זממה שרשם אחד הוא דשורש איסור לא תענה הוא מחמת שמזיק לשני בעדותו וכשעובר על הלאו בתנאי וחומר עדים זוממים נענש עליו בכאש"ז ובמלקות ובעובר על הלאו בעלמא ליכא עונש.²²

וראיה לזה מהגמ' לקמן בדף ד ע"ב דרבי יהודה יליף התם מע"ז דלוקים על לאו שאין בו מעשה ואם איתא דוהצדיקו פרשה לעצמה היא ואינה מלקות על הלאו היאך יליף לה.

ותמוהים טובא דברי הגרי"ז שהבאנו לעיל שכתב דאי אפשר למפרך מע"ז ומוש"ר דלוקים אין בו מעשה ומה"ט דהוי פרשה לעצמה והרי גמ' ערוכה דרבי יהודה יליף מינייהו. נורי יהודה לא סבר כר"מ כדמוכח בסוגיא שם ודברי הגרי"ז צע"ג.²³

ולפי זה הרי אין מקום כלל לחקירת האחרונים שהרי גם עונש כאש"ז וגם עונש המלקות הן על הלאו דלא תענה. אלש שיש לעיין ולברר בדיני המלקות האם לוקים על כל מקום שיש בו לאו דלא תענה או דוקא בפרשת זממה. ואם כן הרי הדברים ברורים בדברי הראשונים דבעינן הרשעת צדיק וכדאיתא בגמ' דבעינן גמ"ד וכו'.

והנה נחלקו ראשונים בענין מלקות דוהצדיקו ועונש כאש"ז וכמושי"ת: להלן בדף ד איתא במשנה דלרבי מאיר עדים שהעידו על אדם שחייב ממון לוקים ומשלמים ואם העידו עליו שחייב מלקות לוקים שמונים ארבעים משום כאש"ז וארבעים משום והצדיקו, ובטעמם של רבנן מפורש בגמ' שם דפטרי ממלקות בעדות ממון משום כדי רשעתו, ובעדות מלקות מבואר טעמם כיון דאזהרה דלא תענה באה לעונש כאש"ז. ונחלקו ראשונים בענין זה. דהנה הרמב"ן כאן בע"ב כתב דעונש מלקות דוהצדיקו תוכן ענינו הוא דכשאי אפשר לענוש העד בעונש כאש"ז שהוא עיקר עונש הלאו דלא תענה מלקים אותו, ולפי דבריו לכאורה אין צורך לטעם הגמ' דכדי רשעתו, ויעויין עוד ברמב"ן לקמן בדף ד ע"א שמבואר מדבריו דטעמם של רבנן גם גבי מלקות וממון הוא משום דהמלקות באות במקום כאש"ז ור"מ סובר דאזהרת כאש"ז מולא יוסיפו ולכאורה תמוה שהרי ממון אי"צ אזהרה אבל מבואר טעמו של הרמב"ן לדבריו כאן בדף ב ע"ב דהכאש"ז הוא עונש על הלאו והמלקות דוהצדיקו נאמרו במקום דאין כאש"ז וכמש"כ הרמב"ן להדיא, וכן כתב הריטב"א בשמו גבי כופר, ולכן אף בממון אינם משלמים ולוקים. וקשה לפירוש הרמב"ן שהרי בגמ' איתא להדיא דטעמם של רבנן בממון הוא משום כדי רשעתו, ועיין בריטב"א שם בדף ד שביאר דלהרמב"ן לרווחא דמילתא השיבו כן לר"מ אך באמת טעמם כמש"כ.²⁴

²² אך לפי זה מוכח דהלאו דלא לא תענה הוא רק כאשר מעיד על אדם ובקיה"ח אינו עובר עליו, שהרי עונש כאש"ז הוא בודאי על מה שזמם לאחיו, והוא איסור ב"א לחברו, ואם העונש הוא על לאו דלא תענה הרי מבואר דגם שורש הלאו הוא בזה וכמש"נ.

²³ ובעיקר הדבר י"ל דאף מפרשה מחודשת ניתן ללמוד דלוקים בלא מעשה אך זה תלוי מה באנו ללמוד דאי נימא דלרבנן כללא הוא דליכא מלקות בלא מעשה י"ל דרבי יהודה יליף מע"ז דאינו כן אך בפשטות לא זהו טעמם אלא משום דלא דמי ללאו דחסימה כדאיתא באלו הן הלוקים ולכן ממלקות שאינם עונש על הלאו ליכא למילף. ואפשר דמ"מ ילפינן שאר לאוים מאיסור המחודש דזממה וצ"ע. ומ"מ הגרי"ז כתב להדיא דמה"ט לא פריך התם הגמ' בתמורה מע"ז ומוש"ר ולכאורה זה נסתר לגמרי מגמ' ערוכה. נויש דרך ליישב דברי הגרי"ז על פי דבריו שם בתמורה להלן שכתב דנידון דגמ' התם אינו אלאו שאין בו מעשה אלא על מי שעובר על לאו בלא שעשה מעשה עיי"ש בדבריו ולפי זה יש דרך לחלק בין הסוגיות ע"ד דברי הגרי"ז ואף שבתוס' שם נראה שלא חלקו אפשר שהגרי"ז כתב ליישב דברי התוס' לשיטתו עיי"ש ודוק וכ"ז דוחק]

²⁴ ולכאורה תמוה דבגמ' בכתובות בדף לב ע"ב איכא מימרא דרבי אילעא דבעדים זוממין משלמים ואינם לוקים משום דבפירוש ריבתה תורה עדים זוממים לתשלומים דכיון דכתיב כאש"ז יד ביד למה לי ומה ילפינן דמשלמים ואינם לוקים, ולהרמב"ן דהכא לאו משום כדי רשעתו הוא אלא משום דעונש הלאו הוא כאש"ז ובמקום כאש"ז ליכא והצדיקו אם כן למה צריך ריבוי לתשלומים, ולקמן שם בדף לג ע"א דעת רבי אלעזר דמשלמים ואינם לוקים משום דלאו בני התראה הם. וכן קשה לעיל שם בע"א דקאמר הגמ' דעולא יליף מע"ז דבעלמא משלם ואינו לוקה ואם איתא הרי הכא מטעם אחר הוא ואינו משום כדי רשעתו ומה שייך זה לדין כדי רשעתו דכה"ת וצ"ע. ובדוחק י"ל דאף דהכא לאו משום כדי רשעתו הוא מ"מ איכא שני עונשים בתורה, כאש"ז ומלקות ומדחוינן שהעדיפה התורה כאש"ז גם כשעונשו ממון מזה ילפינן לדין כדי רשעתו דממון עדיף וכן י"ל דמה"ט בעינן קרא דאינם לוקים אך כ"ז נראה דוחק גדול וצ"ע.

ואכן יעויין בריטב"א שם [בדף ד ריש ע"ב] שכתב שהגמ' נקטה טעם דכדי רשעתו לרווחא דמילתא אבל באמת אין צורך לזה, וגם המשך הסוגיא שם דאין לוקים לרבנן משום והצדיקו ככשחייבו את הנידון מלקות אף הוא מתפרש לדרך זו דכיון שהאזהרה לכאש"ז היא מלא תענה ממילא אין כלל מקום לעוד מלקות דזה עונש הלאו.

ואולם התוס' בדף ד כתבו דטעמם של רבנן גבי ממון הוא באמת מקרא דכדי רשעתו ומשום דממון לא צריך אזהרה, ומיאנו בדרכו של הרמב"ן דכאש"ז הוא ענשו של הלאו. ויש לעיין בדעת התוס' במה פליגי על סברת הרמב"ן, דיתכן לפרש בשני אופנים: האחד דס"ל דאף שהכאש"ז וגם המלקות הן עונש על הלאו דלא תענה מ"מ יתכן לענשו בשני עונשים יחדיו, ורק מקרא דכדי רשעתו פטרינן ליה [בעדי ממון] או משום דהאזהרה משמשת רק לעונש מלקות אחד [בעדי מלקות] ועוד יתכן דהתוס' פליגי בשורש הענין וס"ל דפרשת זמם היא פרשה לעצמה ועונש כאש"ז אינו על הלאו דלא תענה אלא דהלאו משמש כאזהרה בלבד לעונש על הזמם.

ולדרך זו יש לשוב ולחקור לדעת התוס' האם המלקות אף הן עונש על הזמם או שהן עונש על הלאו דלא תענה, ואמנם הדבר מפורש למעיין בדבריהם על הסוגיא שם בדף ד בתוס' בשבת ובב"ק שהדברים מבוארים ומפורשים היטב בתוס' שהמלקות הן עונש על הלאו והוצדיקו הוא גילוי, אך בדעת התוס' דידן במס' מכות יש בזה מקום עיון רחב ועמוק, בדברי התוס' שם ובקושיות המהרש"א והרע"א בדבריהם, וראה עוד בהערה בזה.²⁵ ועיין בחי' הגרש"ר [סי' א ענף ד] שהאריך והרחיב בזה.

והמאירי בסוגיא בדף ד כתב דטעמו של ר"מ הוא משום דסובר דלאו שאין בו מעשה לוקים עליו, ודבריו תמוהים מאוד, שהרי לכו"ע לקינן אלא תענה משום והצדיקו אלא דרבנן סברי דהכא ליכא מלקות וכטעמייהו ואם כן למה צריך לאוקמה דר"מ סבר דלאו שאין בו מעשה לוקים עליו. וביארו בזה – עיין בשיעורי הגרש"ר – דאילו מלקות והצדיקו עונש הן על הזמם וכמש"כ המאירי בדף ב ע"ב שהן באות במקום כאש"ז ולכן היה פשוט להמאירי מסברא דא"צ שום מקור שלא ילקו וישלמו או ילקו שמונים דבמקום שמתקיים הכאש"ז אין מקום למלקות דוהצדיקו ומוזה הוכרח לפרש דלר"מ לוקים משום הלאו עצמו, ולפי זה מבואר בהכרח דהמחייב של הזמם אינו הלאו בעצמו אלא מחייב בפ"ע הוא והלאו אזהרה הוא לו ושלא כהמתבאר מדברי הרמב"ן וסו"מ כמש"כ לעיל מדבריהם, ודוק.²⁶

שיטת הפתח הבית האו"ש בפ"ד מסנהדרין ה"ז הביא שיטת בעל הפתח הבית שסובר דעדים שהוכחו בנפש דלוקים הוא רק בהתראה אבל אם לא התרו בהם אינם לוקים ומשום דדוקא בהזמה גמורה נאמר דלוקים

²⁵ יעויין היטב בדברי התוס' שם בדף ד סו"ב, ועיין ברע"א שהקשה מדוע לא העמידו קושיתם על עיקר מלקות דוהצדיקו דהא ניתן לאזהרת מיתת ב"ד, ועיין במהרש"א שם שהקשה כן על מלקות דכאש"ז בהעידו על אדם שחייב מלקות, ותיירץ דלא חשיב ניתן לאזהרת מיתת ב"ד כיון דלוקה משום כאש"ז ולא משום לא תענה, ולכאורה כונתו דמלקות על הזמם אינן עונש על הלאו דלא תענה, ועיין ברש"ש שכתב דלדברי מהרש"א מיושבת גם קושית הרע"א. והנה לפי זה צ"ב מה הקשו התוס' על קושית הגמ' הרי לוקה משום הזמם, ומוכח מדבריהם דיש ב' פרשיות של מלקות האחת משום כאש"ז והיא בב"ג וב"ח, ומוזה גם למדנו שאפשר שילקה על הלאו בעצמו, וכן מדוקדק בלשון התוס' למעיין שם. אכן בדברי התוס' שאנן והתוס' בב"ק וביותר בתוס' בשבת מפורש ומבואר היטב להיפך דהמלקות דב"ג והמלקות בעלמא הן אותן המלקות ממש וגם על מלקות דב"ג הקשו דהוי ניתן לאזהרת מיתת ב"ד וגם משם הוכיחו דלקי אלאו שאין בו מעשה [נדלא כהתוס' דידן עיין מהרש"א] עיי"ש, ושיטת התוס' דידן בזה יתכן ששיטה מחודשת היא ודלא כדבריהם בשאר מקומות, וצ"ע ובירור בזה, ודוק. וע"ע בחי' הגרש"ר [סי' א ענף ד] באורך בכל זה.

²⁶ אך צ"ע לדרך זו דאם כן לר"מ דאזהרת כאש"ז וקרא דולא יוסיפו הרי בהכרח אזהרת והצדיקו נמי מהתם היא [נחא שהוא במקום כאש"ז ועוד דאם יש לו אזהרה נפרדת אין טעם לומר שלא יענשו בתרתי אחר שאזהרותיהם חלוקות] ואם כן בב"ג ילקו שמונים, ובתוספתא איתא דמודים חכמים לר"מ בב"ג שלוקה ארבעים, ומוכח מזה דלר"מ נמי לוקה ארבעים, חדא דאל"כ מאי מודים איכא הא לר"מ לוקים שמונים, וביותר שהרי מלקות אלו של והצדיקו שמחמתם לוקים בב"ג לאו אינהו מלקות דר"מ כיון שעל הזמם הם ור"מ הוסיף מלקות דל"ת ואם כן לא מודו ליה כלום דמלקות ידיה לא לקו לרבנן ובמלקות דסברי רבנן דלקו ודאי מודה ר"מ ואינו שייך לפלוגתייהו ופשוט. ואולם בירושלמי בריש פרקין יש שפירשו שנסתפק בזה אם לר"מ לוקה שמונים בב"ג ולדרך זו בהכרח דהירושלמי לא גרס לה בתוספתא מדלא פשט לה מהתם וא"ש דברי המאירי כהירושלמי.

בלא התראה מקרא דמשפט אחד וכו' והדברים צ"ב ועיין בשיעורי הגרש"ר בחלק הסימנים סי' א שהאריך לבאר שיטתו דאיכא ב' דיני מלקות דוהצדיקו עיי"ש באורך וביאר שם לפי"ז שיטת התוס' בדף ד.

תוד"ה מעידין וכו' הא הוי ליה עדות שאינ"ל וכו' בגדר עדות שאינ"ל ראה ברש"י בפסחים יב ע"א שנראה כוונתו שם דמדכתיב בפרשת עדים דין כאשר"ז בעינן שיהיה ראוי להתקיים בעדים כל האמור בפרשה וכ"מ ברש"י סנהדרין מא ע"א ואולם בפיה"מ להרמב"ם בפ"ה בסנהדרין כתב דאם הם אומרים איני יודע בחקירות בטלה עדותם לפי שא"א להזימה ונאמר עדות שקר היא ומשמע מלשונו הטעם דחיישינן לשיקרא וכן מבואר מדברי רש"י בב"ק דף עה ע"ב ד"ה היכי אמרי וכו'.²⁷ נאך צ"ע בזה דאם כן בעדות קידוש החודש ניהוש לשיקרא, ושמה במה שאפשר לבטל עדותן סגי כדי שיהיו יראים אבל הרי אף במקום דאיכא הזמה אלא דליכא עונש נמי אין עדותן מתקבלת ובהכרח דאינו חשש משקר אמיתי אלא דגדר הוא שגדרה תורה וטעמו משום חשש שיקרא]

שם בתוס' וי"ל כיון דלוקין וכו' דברי התוס' צ"ב היאך מתקיים כאשר"ז במלקות הרי מלקות אלו לא זממו עליו ומוהצדיקו לוקין וראה בתוס' בכתובות דף לג ע"א שביארו שם כדבריהם דהכא, ובהגהת מים חיים שם [נדפס בסוף הגמ' והוא להפרי"ח] ביאר דבריהם דכיון טעמא דעדות שאינ"ל הוא משום חשש משקר לזה סגי במלקות כדי שיתירא, אך לשון התוס' דחוק לדרך זו, וגם קשה בדברי התוס' דידן שכתבו דבנפשות כתיב נפש בנפש ולדרך זו מאי שנא הרי בלא"ה אין כאן קיום פרשת כאשר"ז אלא סילוק חשש משקר ומאי שנא נפשות. ואחרונים פירשו בדבריהם לפמ"ש"כ הרמב"ן והמאירי לקמן בע"ב דמלקות דוהצדיקו באות במקום עונש כאשר"ז ולכן סגי בהו כדי שתחשב העדות כיכול להזימה. ואולם יעויין בתוס' לקמן בדף ד ע"ב ששם נקטו בטעמם של רבנן בממון דהוא משום כדי רשעתו ובמלקות משום דליכא אזהרה [וכפשוטת הסוגיא שם] ומבואר מדבריהם דמסברא שייך אף לרבנן שישלמי וילקו אלמא המלקות אינם במקום הכאש"ז. והגע עצמך לר"מ דמשלמים ולוקים במקום שלא יוכל להתקיים עונש הממון האם תחשב יכול להזימה מחמת המלקות וה"נ לא שנא. ושמה י"ל דאף לר"מ כה"ג יהני וסגי במה שיענשו על הזמם אף אם לא יתקיים בהם כל העונש. וכמו דחזינן בעדים שהעידו על אשה שזינתה לחייבה מיתה ולהפסידה כתובתה דמתים ואינם משלמים ומ"מ חשיב יכול להזימה אף שמתקיים מקצת העונש בלבד²⁸

[ויש שכתבו דהתוס' בדף ד סברי כתירוצם השני דהכא ובזה גופא פליגי ב' התירוצים בתוס', אך בתוס' שאנץ נסתר כ"ז שכאן כתבו התוס' שאנץ רק להתי' הראשון של התוס', ואילו התם פירשו הסוגיא כשיטת התוס' דהתם]

שם בתוס' וקשה דא"כ וכו' התוס' נקטו בפשיטות דהתם לוקים על עדותם [אלמלי שאינה מתקבלת] וי"ל ע בדבריהם דלכאורה לקו רק על זממם לאסרה על בעלה ולא על זמם מיתה ואם כן לא קאי עונש המלקות על זמם המיתה ונשאר זמם המיתה בגדר אינו יכול להזימה [וראה לקמן במשי"ת בע"ה בתי' התוס' שקושיא זו תלויה בהבנת דברי הגמ' בסנהדרין וקושיית התוס']

ואפשר דכיון שהמלקות [לדעת התוס' להלן בדף ד] הן עונש על הלאו דלא תענה ממילא אינו מתחלק כלל דכיון שעל עדות זו מקבלים מלקות חשיב יכול להזימה. ובאמת שהדבר מוכרח מיניה וביה, שהרי התוס' הקשו דהא מ"מ לוקים וכוונתם בזה דלוקים על זמם איסורה לבעלה, ויש לנו לשאול דלו יצוייר שזממו גם להרגה וגם לאסרה על בעלה אם כן ילקו שמונים על שתי הזממות [דומיא דזוממי מיתה וממון דמוש"ר

²⁷ וזה סותר דברי רש"י הנ"ל אלא דהתם לפי סומכוס קאמר לה, ויש לפרש בסוגיא שם דבזה גופא נחלקו סומכוס ורבנן. וכן נקט האו"ש [בפ"כ מעדות ה"ח] עיי"ש שנסתפק ספק נפלא בעדים שהעידו על אדם שחילל שבת ונחקרו ונדרשו ואח"כ קודם שנגמר דינו של הנידון נעשה טריפה, דאם נאמר דדין עדות שאינ"ל הוא מפני חשש משקר הרי כשהעידו העדים היתה עדותם כראוי דעדיין היה אפשר לבוא לידי הזמה אם היה נגמר הדין קודם שנעשה זה טריפה, אך להצד דהוא גזיה"כ אם כן אי אפשר לגמור דינו על פיהם כיון שעתה עדותם אינה בת הזמה שהרי הוא טריפה וא"א לענשם נפש בנפש [שמחייב ההזמה הוא הגמ"ד על פיהם] ודן לתלותו במחלוקת סומכוס ורבנן. וע"ע ברמב"ם בפ"ב מרוצח ה"ט שמה יוזמו העדים וכו' ועדות וכו' ומלשונו מבואר דהטעם שאין העדות עדות הוא מפני דשמה יוזמו ואז לא יוכל להתקיים בהם דין הזמה, ויש לפרש דבעינן שיוכל להתקיים בהם כל האמור בפרשה, ואם נחוש שמה לא נוכל לקיים בהם הדין אם כן לכחילה נמנע מלקבל עדותם.

²⁸ אלא דהתם י"ל דע"י דין קלב"מ חשיב כאילו נתקיים הכל וזה תלוי בתירוצי הראשונים בדין מתנות כהונה ויתבאר להלן.

דאלמלא דין קלב"מ היו נהרגים ומשלמים] וכיון שעל המיתה א"א להלקותם מספק שוב הוי עדות שאאי"ל, וע"כ דבארבעים מלקות סגי לשתי הזממות כיון שהמלקות הן על העדות שקר, וכיון שכן הוי יכול להזימה שפיר, ודוק.

ודרך נוספת י"ל דכשמתקיים כאש"ז בעדות זו אף שנענשים רק על מקצת זממים חשיב שפיר יכול להזימה, ויש מקור לחידוש זה בדברי המאירי, דיעויין במאירי בסנהדרין [דף עח ע"א] שכתב בשם גדולי הדורות דאף שעדים שהעידו על טרפה שהרג אינו נהרג על פהים דהוי עדות שאאי"ל מ"מ אם העידו על טרפה שרבע נהרגים, שהרי אפשר להרגם מכח מה שזממו להמית הנרבע [שאינו טרפה]. והוסיף המאירי וז"ל ולמדנו לדבריהם שכל שהעדות הוא מאותן שאתה יכול להזימה מצד אחד אף על פי שאין אתה יכול להזימה מכל צדדיה עדות שאתה יכול להזימה הוא וחייב. עכ"ל. ולפי זה ה"ה הכא כשלוקים על זמם איסור לבעל חשיב יכול להזימה גם על זמם המיתה. וראה מש"נ לעיל בתחילת תי' התוס' אי לדעת ר"מ חשיב יכול להזימה אי לוקים.

האו"ש בפ"כ מעדות הקשה ע"ד התוס' וזה קיצור לשונו ואני שמעתי ולא אבין, וכו', ונמצא דהשתא אם תחייב האשה קטלא על ידי עדותה הלא תו לא תוכל להלקות דאימור נתכוונו להרגה בעדותן וחייבין מיתה, ואתה לא תוכל לקבל עדותן משום שהם ילקו על אופן שהאשה נהרגת ואם כווננו להעיד להורגה הרי הן חייבי מיתה שלא נגמר דינן למיתה ותו אסור להלקותן ועובר משום לא יוסיף כדן חובל במי שלא נגמר דינו, וכיון דאסור להלקותן תו לא אתקיים בהו דין הזמה כלל ונמצא דתו לא מצינן למיקטלה בעדותן, וזה ברור. עכ"ל. וקושית האו"ש באה סתומה דאף אם באו לחייבה מיתה אבל הרי מ"מ באו גם לאסרה על בעלה ועל זממה זו נתחייבו מלקות ולמה לא ילקו.

ולכאורה היה נראה דכוונת האו"ש להקשות דאפשר דנתכוונו רק לחייבה מיתה ולא לאסרה על בעלה ולכן אין לוקים אך זה אינו שהרי התוס' בסנהדרין [דף ט ע"ב ד"ה עדי האב] כתבו דרך כלפי חיוב מיתה יכולים לומר כן לפי שאומרים שלא ידענו שאשה חברה היא או דחבר אי"צ התראה אבל בעלמא ליכא טענה כזו, ולפי"ז ודאי שבאו לכה"פ גם לאסרה על בעלה.²⁹

ועמד בשיעורי הגרש"ר בדברי האו"ש וביאר קושיתו בשני אופנים: א) דכוונתו דאיכא הכא קלב"מ דכיון דמחוייבים הם מיתה על זמם הריגתה רק דאנן לא ענשינן להו לפי שאין אנו יודעים אם כן פטורים הם מן המלקות. אך כ"ז אינו ברור שהרי נחלקו רבי יוחנן ור"ל בחייבי מיתות שוגגין אם פטורים ממלקות והכא לשוגגים דמו לפי שאינם מקבלים את עונשם ואף לא נגמר דינם בבית דין למיתה, אך שמא כה"ג דמיא לברח ועייש"ה בשיעורי הגרש"ר בכ"ז.

ודרך נוספת ביאר דכוונת האו"ש להקשות דהכא הוי לאו דידהו לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לפי שעונשם על זממה זו מיתה ולכן פטורים ממלקות, [אך גם זה אינו ברור וזה תלוי בהבנת תירוץ התוס' בב"ק דף עד ושאר מקומות אימתי חשיב לאו דע"ז לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ועייין בשיעורי הגרש"ר ואכ"מ] **וכדרך זו השניה הקשה להדיא על התוס' בהגהת פורת יוסף** דהא ניתן לאזהרת מיתת ב"ד, **ועיי"ש בפור"י מה שתירץ** ודבריו צ"ב. ונראה כוונת דבריו כך, דמתחילה סבר שהדבר תלוי, אם באמת כווננו להרגה אזי ניתן הלאו לאזהרת מיתת ב"ד דזה עונשם, ואם כווננו לאסרה על בעלה ענשם במלקות. ולכן הקשה דאם יאמרו דבאו להרגה לא ילקו דלצד זה הרי ענשם במיתה [ומ"מ לא נמיתם בהודאת פיהם] ודחה דכשהעידו שלא התרו בה כיון דכפועל לא נוכל להרגם דלא נדע למה נתכוונו ממילא לכתחילה חל דינם למלקות. **ולדרך זו מתורץ** גם הקושיא מקלב"מ וכן מה שהקשינו לעיל שהרי המלקות אינן על זמם המיתה, דכיון שמשעת עדותם לא ניתנה עדותם לכאש"ז חל בהם דין מלקות. **אבל לשון התוס' לא משמע כן** שהקשו דהא מ"מ לוקים ומשמע דקושיתם דכיון

²⁹ ואמנם בקוב"ש בב"ק דף עה הוכיח מדברי התוס' שם שחולקים על התוס' בסנהדרין אך מ"מ אין מקום לקושית האו"ש על התוס' דידן, וראה ברש"י בסנהדרין דף פו ע"ב ד"ה להלקותו באנו וכו' שלא ידענו שסופו לחזור ולקלקל ומשמע כהתוס' בסנהדרין הנ"ל אך ברש"י בדף מא לשונו שם שלא נתכוונו וכו'. ויסוד הנידון הוא ספק גדול בהלכות עדים זוממים דאם נפרש דתלוי בכוונתם הרי מבואר מזה דעדים זוממים נענשים על מה שנתכוונו ורצו בדוקא להעניש הנידון אבל על דבר היוצא מעדותם אף שידעו שיקרה אינם נענשים דלית עלה שם זמם [ואי"ז סתירה כלל למש"כ הרמב"ם דעדים זוממים חייבים אף בשוגג דהתם קאי בשגגת האיסור ופשוט] אך להמבואר בתוס' בסנהדרין כל שידעו שמחמת עדותם יקרה איזה דבר הוי זה בכלל הזמם ורק אי ידיעתם מפקעת שם זמם.

דבלא"ה לוקים משום זממם לאסרה על בעלה אם כן הוי יכול להזימה, אבל לא הקשו דעל הצד שזממו מיתה נמי חייבים מלקות.³⁰

שם בתוס' וי"ל וזממו להרוג את הנפש וכו' לכאורה דבריהם צריכים ביאור שכתבו דזממו להרוג את הנפש הרי פטורים מחמת שאומרים דלאסרה על בעלה באנו, אבל כוונתם מבוארת דבאמת אין אנו יודעים מה כוונתם ובוודאי יתכן שזממו להרגה, והם פטורים ממיתה מספק, ולהצד שבאו להרגה לא מתקיים בהם כאש"ז כראוי דעל זמם מיתה אין מועיל המלקות. ולפי זה אף קושית התוס' כך נתפרשה דלהצד שבאו להרגה נימא דהוי כאש"ז שפיר כיון דלוקים מכח זמם איסור לבעלה.³¹

ועיקר הנידון תלוי בפשט הסוגיא בסנהדרין ופשט קושית התוס': עיין שם בסוגיא ויש לפרש מה דמבואר בגמ' דהוי עדות שא"א יכול להזימה בשני אופנים: א) דבאמת נקטינן דבאו לאסרה על בעלה ומ"מ אין מתקבלת עדותם לפי שסו"ס יש בעדותם עונש מיתה ועונש זה לא יוכל להתקיים בהם כיון שלא זממוהו. ולדרך זו קושית התוס' היא דאם לאסרה על בעלה באו אמאי חשיב אי"ל הרי איכא לקיומא במלקות. ב) דאנו אין אנו יודעים למה באו, ומספק פטורים ממיתה, וקושית התוס' היא דאף להצד שבאו להרגה מתקיים בהו כאש"ז כנ"ל. ומתירוצם מוכח להדיא כהדרך הב' שכתבנו

ויתכן לומר בזה עוד דלו יצויר שהיינו יודעים בבירו שבאו לאסרה על בעלה היתה נהרגת בעדותם ולא היה זה נחשב כלל כעדות שאי"ל. והטעם בזה הוא פשוט דמה שאינם נענשים אם לא זממו בזה אין שום פגם דיכול להזימה ודין יכול להזימה הוא דאם להצד שזממו אינך יכול להענישם בטלה העדות. וביתר ביאור דהרי יסוד דין יכול להזימה הוא דבעינן דיתקיים בעדות זו כל דיני עדות והנה הרי עדים אלו מה שאינם נענשים [אם באו לאסרה] הוא משום דבאמת לא נתחייבו בעונש זה ואם כן אין זה חשיב אי אתה יכול להזימה שהרי כל האמור בפרשה יתקיים בהם. [וצ"ע בזה ודוק] ומה דאיתא בגמ' דהוי אי"ל הוא משום דסו"ס יש צד שבאו לחייבה מיתה ולהצד הזה לא מתקיים דין כאש"ז דידהו, וקושית התוס' היא דאף להצד הזה מתקיים כאש"ז במלקות שלוקים, וכמש"נ.

שם בתוס' וי"ל וכו' תירוצ' התוס' בא סתום, דלכאורה כוונת דבריהם דהכא כשבאו לחייב מיתה אין עונש המלקות חשוב כנגד מיתה ומשא"כ בב"ג וב"ח שבאו לחייבו בעוון לאו בעלמא, אך צ"ע שהרי בלא"ה הנך מלקות אינם מכאש"ז אלא מוהצדיקו ואינם בדין כאש"ז אלא סברת התוס' דכיון שהן עונש על הזמם סגי בזה לקיום עדותם ואם כן מאי שנא. גם צ"ב טובא מה שכתבו התוס' דבהדיא כתיב נפש בנפש ומה הוצרכו לזה ומה הועיל הרי בלא"ה כתיב בהדיא כאשר זמם ומ"מ ס"ד דבמלקות סגי ואף שאינם קיום של כאש"ז ואם כן מה מועיל קרא דנפש בנפש הרי בלא"ה לא מתקיים כאש"ז. ומש"כ התוס' דבהדיא כתיב משמע מדבריהם שאינו דרשא אלא פשט המקרא מפורש כן, וצ"ב כנ"ל דהרי קרא בעונשי הזמה מיירי ולא בגדרי יכול להזימה ואם משום דבעינן דיתקיים כל האמור בפרשה, מקרא דכאש"ז סגי לאקשווי.

³⁰ ובאמת יש מקום לומר דנחלקו בזה ראשונים, דבריטב"א באה קושית התוס' בסגנון אחר דנקבל עדותם ואם יוזמו ילקו, ונראה דס"ל להריטב"א דגם בעדות נפשות בכל מקום שאי אפשר להרגם לוקים דקרא דוהצדיקו גלי דבכל מקום שא"א לקיים כאש"ז לוקים, וכן מוכח מדברי הראשונים [התוס' שאנץ הרמב"ן והריטב"א] שהקשו גם בעדי טרפה שילקו, אך התוס' דידן שהקשו בסגנון דהא מ"מ לוקים אפשר דס"ל דאין לנו להמציא מלקות על זמם מיתה, שהרי זממה זו ניתן דינה לכאש"ז, ורק בסוג זמם שאין בו כאש"ז כגון ב"ג או גלות נתחדש בתורה מלקות, ולכן קושייתם היא דכיון דבאל"ה לוקים חשיב כעדות שאפשר להזימה, ולפי זה התוס' דידן שלא הקשו מעדי טרפה הוא לשיטתם בסברא זו, ודוק היטב.

³¹ ובודאי לוקים שהרי אין יכולים לומר שלא ידעו שתיאסר על בעלה, והנידון הוא אם זממו רק לאסרה או גם להרגה, ופשוט.

ומש"כ התוס' דבב"ג ליכא כי אם לאו לכאורה צ"ב דעיקר זממתם הוא לפסול הנידון ולא לענשו אם יעבור על הפסול. ואפשר דלשונם לאו דוקא. ועיין בתוס' ר"פ בסנהדרין [דף פו ע"א] ³² וצ"ע. ועיין בתוס' שאנץ כאן ובריטב"א שכתבו כסברת התוס' אך לא הזכירו הקרא דנפש בנפש וחילקו מסברא.

ומכ"ד התוס' נראה שפירשו ענין אינו יכול להזימה דבעינן לקיום העדות שיענשו בעונש השקול למה שזממו על הנידון ואין נ"מ אם הוא כאש"ז או מוהצדיקו, וזו כוונת דבריהם שבכתבו בתחילת תירוץם דהוי כאשר זמם שפיר, וכוונתם בזה דנענשים בעונש במשקל הראוי לאשר זממו. אך היכא שאינו שקול לו לא הוי 'כאשר' זמם ולזה כתבו דנפש בנפש היינו דכנגד זמם מיתה ראוי לקיים בו מיתה ואין מלקות שקולות כנגדו, וזה שכתבו דבהדיא כתיב היינו שגלתה תורה שכך מדת הדין נפש כנגד נפש אך אין צורך לדין יכול להזימה שיתקיים עונש כאש"ז ודוק בזה וצ"ע. וראה עוד להלן בדברי הרא"ש מה שיובא שם מהאו"ז.

בדברי הרא"ש בב"ק עיין בשיטמ"ק בב"ק דף עה ע"ב וקאי על מה דמבואר בגמ' שם דהיכא שהודה הנידון לדברי העדים – דאז אינם צריכים לשלם לו אם יוזמו – הוי עדות שאאי"ל וכתב הרא"ש וז"ל (ונ"ל) [וצ"ל] דכמו כן לא לקי על לאו דלא תענה דאי לקי מיקרי שפיר אתה יכול להזימה (בעדות) [כעדות] של בן גרושה ובן חלוצה, [ולי נראה] דלקו אלאו דלא תענה דלענין ממון נחא דאי אפשר להזימם דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי אבל לענין מלקות אין הודאתו מועלת כיון שהעידו שקר דלא דמי לעדות בן גרושה דמיקרי עדות שאתה יכול להזימה כיון דלקו דשאני התם דמרבין מלקות דידהו מוהיה אם בן הכות ומסתבר לאוקמי קרא היכא דלא אפשר לקיומי כאשר זמם לעולם אבל עדות דגנבה דאלמלא הודאתו אפשר לקיומי כאשר זמם לא מוקמינן קרא דוהיה אם בן וכו' לומר דמיקרי עדות דבעיקר עדות דגנבה אפשר לקיים כאשר זמם. עכ"ל.³³

מבואר מדברי הרא"ש כתירוץ הראשון של התוס' דע"י המלקות מתקיים כאש"ז ואולם הרא"ש סובר דכ"ז הוא דוקא בעדות בן גרושה ולא בעדות שנתנה לכאש"ז [כעין סברת התוס' בתירוץ השני] **אך דברי הרא"ש צ"ב** דממ"נ אי ליכא והצדיקו על עדות כזו אם כן אמאי לקו, וע"כ דוהצדיקו קאי גם על זה ואם כן שוב מתקיים בזה כאש"ז. **ובפשטות נראה** כוונתו דאף דלוקים מוהצדיקו אבל יסוד זה דוהצדיקו הוי קיום עיקר דין הזמה בהם זה ליכא רק בבן גרושה ובהקרא דוהצדיקו נתחדש דזו צורת קיום הזמה לעדות זו וכלפי גילוי זה לא קאי קרא דוהצדיקו אלא אב"ג אבל מלקות מ"מ איכא בכל גווני ודוק בלשון הרא"ש, **ועיין בשיעורי הגרש"ר** שביאר דברי הרא"ש באופנים אחרים, ובהערה שם כתב כמש"נ.

ומבואר מדברי הרא"ש דמה דע"י מלקות מתקיים כאש"ז הוא משום דכיון דקרא דוהצדיקו קאי על עדים זוממים דבן גרושה הרי מתגלה בפסוק דזה סדר עדותם של עדי בן גרושה ובכך מתקיימת בהם פרשת הזמה. **ויש להוסיף דלתי' הרא"ש מהתם מתורץ קושית התוס' מעדי נערה שהרי אף התם עיקר ענשם הוא כאש"ז** וכן עדי טריפה ופשוט. [ונראה שדברי הרא"ש שם בתחילתם שכתב וצ"ל וכו' הם דברי תוס' והרא"ש עצמו הוסיף על זה ולי נראה וכו' והתוס' אזלו לשיטתם הכא דלא סבירא להו לחילוק הרא"ש ולכן הוכרחו לומר דלא לקו וזה יסוד שיטתם גם לקמן גבי גלות דבמקום הודאה אין מלקות כדמבואר מדברי הריטב"א וכמו שיתבאר במקומו]

ועיין ברע"א הנדמ"ח מתשובת הרע"א שהביא שם כמה ראיות לתירוץ השני של התוס' דהכא והוכיח גם מגמ' זו בב"ק דאמאי הוי אאי"ל הרי לוקים וכתב הרע"א דזה פשוט דכלפי מלקות לא תועיל הודאת הנידון ואם כן להתי' הראשון של התוס' הוי יכול להזימה. **ומדברי הרא"ש בתחילת דבריו מבואר** דנקט דאף כלפי המלקות תועיל ההודאה.

ועיין באו"ז [הל' עגונה סי' תרצא] **שהקשה** על דין מלקות דב"ג דחשיב יכול להזימה מנערה המאורסה ומטרפה, ותירץ ככ"ד התוס' והראשונים. ואח"כ הקשה מהגמ' בב"ק הנ"ל אמאי חשיב עדות שאאי"ל הרי לוקים ותירץ וז"ל י"ל דהתם כיון דמודה לו אינו לוקין ואפילו הוי לוקין לא הוה מיקרי עדות שאתה יכול להזימה דהא הם מחייבים אותו

³² שכתבו שם דבעדות גניבה בנפש ליכא מלקות ובתוה"ד כתבו וז"ל ופירש ריב"ם דהכא ודאי ליכא לחיובי אלאו דלא תענה דהא לא מסהדי חובתו כלל דהא לא דמי למעידין שחייב גלות או שהיה ב"ג וכו' דהתם שייך ביה לא תענה שהם מעידים חובתו שהוא חייב גלות וכן בבן גרושה נמי מחייבי ליה מיתה (כזה) [נדע"ל כגון] אם עבד עבודה וכו' עכ"ל וצ"ע.

³³ העתקנו לשון הרא"ש כפי שהוא בדפוסים החדשים מכתי"י, ובישנים הוא חסר ומשובש.

ממון ואינהו פטירי מממון ואין כאן עדות שאתה יכול להזימן. עכ"ל. ודבריו צ"ב, ואפשר להעמיס בכוונתו ע"ד הרא"ש.

בקושי הראשונים מעדי טריפה התוס' שאנץ וה שהקשה כקושי התוס' והוסיף להקשות מהגמ' בסנהדרין [דף ע"א] דמבואר דעדים שהעידו על טריפה שהרג את הנפש הוי עדות שאאי"ל כיון שאם החזמו אין נהרגים דגברא קטילא קטלו. והקשה שהרי מתקיים כאש"ז במלקות. וכן הקשו גם הרמב"ן הריטב"א והתוס' בכתובות. [דף לג ע"א ד"ה אלא אפשר וכו'] ותירץ התוס' שאנץ דאף התם כיון שזממו להרוג נפש לא מתקיים כאש"ז במלקות וכת' התוס'. ומבואר מדברי התוס' שאנץ דאף שהטריפה חשוב כגברא קטילא מ"מ זמם ידיהו זמם חשוב הוא של הריגת נפש עד כדי דלא מהני מלקות להחשיב עדות כעדות שאפשר להזימה.

ויעויין בתוס' בכתובות שתירצו דגבי טריפה א"א לקיים בהם כאש"ז לא במיתה ולא במלקות, ומבואר מדבריהם דפליגי על התוס' שאנץ דידן וסברי דבעדות טריפה א"א להלקותם, ולא פירשו התוס' טעמים מדוע א"א ליתן להם מלקות.

ויעויין ברמב"ן בסוגיין שהקשה לקושיא זו ותירץ דגבי טריפה א"א להלקותם כיון דגברא קטילא בעו למקטל אין עדותם עדות ומלקא נמי לא לקו דהא לא בעו למעבד ולא מידי, וכיון דלא מלקינן להו מוהצדיקו דלא עביד כלום ולא קטליה להו מכאש"ז אין מקבלין עדותן עכ"ל. ומבואר מדברי הרמב"ן להיפך מדברי התוס' שאנץ וסובר הרמב"ן דאינם לוקים דלא חשיב זמם כלל, וזה היפך הגמור מדעת התוס' שאנץ דחשיב זמם חמור עד שלא סגי ליה במלקות. ואולם דברי הרמב"ן צ"ב דסו"ס הרי גמרו דינו למות ובודאי שיש כאן זמם וגמר דין [הגע עצמך הרי שזממו להלקותו הרי ודאי לוקים וכי תהא מיתתו קלה ממלקותיו] וידוע לבאר בזה דבגמ' שם בסנהדרין איתא דטריפה שהרג דינו ליהרג משום קרא ביערת הרע מקרבך וי"ל דכוונת הגמ' דבאמת אינו בר עונש מיתה כלל כיון דכבר קטילא הוא אלא דהוא דין על ב"ד לבער הרע מקרב ישראל והוא נהרג מחמת הדין הכללי לבער הרע ולא כעונש עליו ולכן לא חשיב זמם. ויסוד זה מבואר באו"ש [בפכ"א ה"ט מסנהדרין] דהריגת טריפה אינה עונש אלא כדי שלא יהרוג להבא וכחיה רעה. אבל עדיין דברי הרמב"ן קשים דממ"נ אם אין כאן זמם כלל אם כן מדוע חשיב כעדות שאאי"ל תיהוי כעדות קידוש החודש או כעדים שהכחישו עדי חיוב שמקבלים עדותם אף שא"א לענשם משום דליכא בה זמם כלל, וצ"ע.³⁴

ויש לדקדק בדברי התוס' דידן שהשמיטו קושיא זו מטרפה ולא הזכירה כלל, וראה בזה בהערה 30 לעיל.

שם בתוס' ועוד י"ל וכו' יסוד תירוצם זה של התוס' הוא דבעדות כזו שאין בה עונש כאש"ז ליכא דין יכול להזימה כלל.³⁵ והנה יש להעיר בעיקר קושי התוס' אמאי מקשו לה אמתני' דהכא הרי בכל עדות שאינה לחובת אדם ליכא כאש"ז כגון עדים שהכחישו עדי חיוב או עדי קיה"ח וכדו'. ועיין בתשובת הרע"א [קמא סי' קעו והועתק בחי' רע"א כאן] דבאלו העדיות גם ליכא מלקות משום דלא עבר אלא תענה דליכא בהו 'ברעך' שלא הפסידו שום דבר לאדם. ואם כן קשיא טפי שהרי תירוצם הראשון של התוס' דמלקות מתקיים שפיר כאש"ז לא יהני לזה. וכתב הרע"א דבזה לכו"ע הסברא כהתי' השני של התוס' דלא נאמר על זה דין יכול להזימה כלל כיון דלא זממו כלום ורק הכא דאיכא זמם וא"א לענשם בזה נתקשו התוס'. [וכן בעדי גו"ק ועדות סוטה נמי קשה קושי התוס' שהרי יש בזה הרשעת צדיק להפסידה מבעלה או לשעבדה למי שאינו בעלה וכדו' ובעדות סוטה באמת איתא ברמב"ם דלוקים וכן מבואר מדברי התוס' לעיל דמ"מ לוקים מחמת איסורה לבעלה]

³⁴ ועוד קשה על הרמב"ן דהנה שור המועד לדעת ר"א אין לו שמירה אלא בסכין ואינו בתורת עונש אלא בסוג וביערת הרע מקרבך, אך לכאורה פשוט דעדי שור המועד צריכים להעיד בפני הבעלים שהרי יש כאן גמר דין כלפי הבעלים והוא במה ששוללים את זכותו לקיים את ממנו מחמת סכנת השור, וה"נ כאן זכותו לחיות לא גרעה מזכותו לקיים ממנו ובפסק הריגת טריפה נשללת זכותו לחיות מחמת נזק הרבים וזה גמר דין גמור אלא שאי אפשר לקיימו בעדים זוממים. ואם כן מדוע לא ילקו על זה, וצ"ע.

³⁵ וצ"ב בדברי התוס' שכתבו דהתם גבי נערה המאורסה איכא כאש"ז אם התרו בה, ובפשיטות הל"ל דאף עתה ענשם בכאש"ז אלא דאין אנו יכולים לענשם מספק, ולדרך הפורי' ניהא, וכן למש"נ לעיל דאף עתה נענשים במלקות אף על זמם המיתה אפשר דניחא

ויעוין במנ"ח [מצוה ד אות יג] שעמד בזה דבעדי קיה"ח דליכא בהו מלקות הרי ליכא לתירוצם הראשון של התוס' דליכא הרשעת צדיק, וכתב דאפשר דאף בלא הרשעת צדיק מ"מ לוקים ארבעים דגילתה תורה דעדים זוממים לעולם לוקים. נומדברי המנ"ח מבואר דהיה פשוט לו דאיכא איסור לא תענה בקיה"ח ורק היה קשה לו דליכא הרשעת צדיק ולזה תירץ דמ"מ לוקים. ואולם ברמב"ן עה"ת פ' ואתחנן מבואר דאיסור לא תענה הוא בריעך דוקא ומשמע שם דאם העיד עדות שאינה על אדם לא עבר אלא תענה, וגם במש"כ המנ"ח דלוקים בלא הרשעת צדיק אף זה נגד דברי הרמב"ן במלחמות בסנהדרין דבעינן הרשעת צדיק. ולדעת המנ"ח באמת קושית התוס' היא על כל עדות שבעולם שאינה בכלל כאש"ז]

ויעוין בתשובת נוב"י [אהע"ז סי' עב בסתירת ההתר הראשון] שכתב דנ"מ בין שני תירוצי התוס' היכא דאמר איני יודע בחקירות [היינו שאינו יודע באיזה זמן אירע המעשה שעליו מעיד] דמבואר בגמ' דנפסלה עדותו משום דא"א להזימה, וכתב הנוב"י דהיכא דהעידו על עדות ב"ג וכדו' הרי לתירוצם השני של התוס' יתבשר אם יאמרו איני יודע שהרי בלא"ה ליכא דין יכול להזימה בהם. ולפי דברי הרע"א לעיל יוצא דלדעת הנוב"י אף לתירוצם הראשון של התוס' לא בעינן דו"ח בעדי קיה"ח ועדי הכחשה וכדו'. [וכבר עמד בזה המנ"ח שם]

ואולם יעוין בביה"ל [ח"ג סי' ו] שחולק על הנוב"י וביאר שם דאף לתירוצם השני של התוס' איכא דין יכול להזימה לענין ביטול העדות דבעינן שתהא עדותם יכולה להתבטל על ידי הזמה ורק כלפי דין יכול להזימה לגבי העונש בזה פליגי על התני' הראשון. ועוד כתב שם דאף להתני' השני בעינן שיוכל להתקיים דין מלקות דוהצדיקו בהם ואם אינו יכול להתקיים הוי עדות שאי"ל עיי"ש בכ"ז.

שם בתוס' ויש לדקדק עיין בחי' הרע"א הנדמ"ח שהרע"א תירץ על קושית התוס' דבממזרת פשיטא שלא נעשה עדים ממזרים שהרי אף אם נפסלם בקהל מ"מ ישארו אסורים בממזרת כמקדם, ואם כן נמצא שהחמרנו על העדים טפי מה שהחמירו הם על הנידון ולא הוי כאש"ז. ומבואר מדברי הרע"א דלהצד דענשינן להו בעונשי פסול אינם מקבלים הקולא שיש בפסול זה אלא רק החומרא, ואולם דברי הרע"א צ"ב דאם כן גבי חלל נמי הרי יקבלו החומרות ולא הקולות וייאסר להם לישא גרושה וליטמא למתים כדין כהן כשר והוי טפי מכאש"ז וראה בהערה.³⁶

ויעוין בחי' הגר"ח [סטנסיל] שכתב כתי' הרע"א וכתב שם דגבי בן גרושה הוי הקולות תולדה מהחומרא דכיון דפקע ממנו קדושת כהונה ממילא מותר בגרושה וטומאה ומשא"כ גבי ממזר דהתר ממזר בממזרת דין בפ"ע הוא ולא מחמת איסורו בבת ישראל. ואמנם יש מקום לדון דאף בממזר יסוד איסורו הוא מחמת שאינו קהל אך זה אינו נכון שהרי גר אינו קהל ומ"מ אינו אסור בקהל, אלא דין מיוחד הוא על ממזר שלא יבוא בקהל ואילו ההתר בממזרת הוא דין נוסף שהופקע משם קהל וצ"ע דשמא איסורו בקהל היינו גופא הפקעתו והבדלתו משם קהל ודוק]

ולעיל הובא מחלוקת הגר"ח והחזו"א במחייב דומם אם משום שנידונים כאילו עשאוהו חלל גמור או מחמת הצער וההפסד והיינו הנהגת חללות, וגם בעונש כאש"ז יש לחקור אי הוי חללות אמיתית או הנהגת חללות ואפשר דתליא בנידון מה זממו דכמו שזממו כך הוא דינם, ולפי"ז הגר"ח אזיל לשיטתו ולהצד דהוי הנהגה גרידא אפשר שיפסלו מעבודה ומ"מ שם כהנים עליהם ואף בחללות יקבלו החומרות ולא הקולות. וראה ברש"י להלן ד"ה ולא לזרעו שכתב דאם הוו חללים ממילא זרעם פסול ומשמע דהוו חללים גמורים, [גם אי הוי הנהגה בסברא קשה היאך שייך הנהגה כזו בזרעם שלא חטאו ודוק]

תוד"ה מעידין וכו' חייב גלות משמעות לשון התוס' דקושיתם היא שאם יאמר מזיד הייתי נאמן, וכן מבואר במהרש"א שהקשה היאך יהיה נאמן לומר מזיד הייתי הרי אין אדם משים עצמו רשע. וצריך ביאור מדוע לא

³⁶ ונראה ביאור נכון בדברי הרע"א, דהנה הרי הם לא נאסרים בממזרת מכח הזמם אלא מכח מה שהם קהל באמת, ואיסור זה שהיה להם מלידתם כדקאי קאי, ואם כן צ"ב עיקר סברת הרע"א מדוע הוי טפי מכאש"ז, אך טעמו של הרע"א הוא שיש הפרש בחומר האיסור עצמו בין מה שזממו למה שהם נענשים, שהם זממו לאסורו בבת ישראל באופן שיש לו תקנה לישא פסולת קהל, אך אם נאסור עליהם בת ישראל הרי זה איסור חמור טפי כי אין להם תקנה אחרת ואיסור זה גורם להם שכמעט לא יוכלו לינשא כלל [לבד מגיורת למ"ד קהל גרים לא אקרי קהל] ולפי זה לק"מ מחלל דאמנם הם ישארו אסורים בגרושה וטומאה, אבל מחמת זה אין הפסול שאנו מטילים עליהם חמור יותר, דאין שייכות בין זה לזה, ואין יותר קושי בהפסד העבודה והתרומה למי שאסור בטומאה ממי שמותר בה, ופשוט.

הקשו התוס' בפשיטות אנן היאך ענשינן ליה דלמא מזיד היה. ואם היה המעשה באופן שידוע בבירור שהיה שוגג אם גם קושייתם לא קשה. ועיין בשיעורי הגרש"ר שעמד בזה וביאר דבסתמא תלינן ששוגג היה ולא מחזיקנן ליה ברשיעא. ומ"מ אם אמר מזיד הייתי יש להאמינו. ומבואר כן בתוס' ביבמות [דף פח ע"א ד"ה ומה וכו'] שכתבו כן גבי אוכל חלב דבסתמא תלינן בשוגג משום דלא מחזיקנן אינש ברשיעא. ומבואר מדברי התוס' דלבע"ד יש כח טענה גם בנידון דעונשי הגוף ולכן בטענתו יש להאמינו אף דבסתמא ענשינן ליה. וכן נראה מבואר מהגמ' בסנהדרין [דף כט ע"א] עי"ש דאיתא בגמ' דבכל דיני נפשות אע"ג דלא טען טענה לזכותו טענינן ליה אנן ובמסית אי לא טען לא טענינן ליה, הרי חזינן דיש אפשרות שיהיה חיוב מיתה על האדם ואם יטען טענה יפטר ומיירי כפה"נ באופנים כאלו שהסתמא היא כך ואם טען באופן אחר נאמן. ועי"ש בשיעורי הגרש"ר שכתב ליישב בזה את גוף קושית המהרש"א להסוברים דבטענה ליכא להכלל דאעמ"ר. אמנם עיקר קושית התוס' אינה מבוארת כה"צ לדרך המהרש"א דנוקמא כגון שלא אמר מזיד הייתי ולכן גולה ומאי קשיא להו להתוס'.

ובקושית התוס' איכא לעיוני על מה נסבה קושייתם דיש לפרש בשני אופנים: א) דקשיא להו על עיקר דין גלות האמור בתורה היכי משכח"ל והקשו זאת כאן משום שמשנתנו עוסקת בדין הגלות. ב) דאדין גלות עצמו לא קשיא להו היכי משכח"ל [ומהטעמים שיתבארו להלן] אלא קשיא להו היכי משכח"ל שיתחייבו עדים זוממים בזמן גלות.

ויעויין בריטב"א ששם מבוארת הקושיא כהאופן השני והקשה דממ"נ אם מכחיש להעדים הרי יכול לומר מזיד הייתי, ואם מודה לדבריהם אין העדים נענשים מחמת עדותם שהרי הנידון מודה להם. ולא נתבאר בדברי הריטב"א מדוע כשמודה להם הנידון ליכא חיוב גלות, ובפשטות מקורו הוא מהגמ' בב"ק דף עה ע"ב דיעויין שם בגמ' דמבואר דנידון שהודה בחיוב ממון שהעידו עליו אין העדים משלמים לו מדין כאש"ז, ולמד מזה הריטב"א דה"ה בכל עונשי עדים זוממים אינם נענשים כשמודה להם הנידון, ויעויין שם בתוס' רא"ש בשיטמ"ק [הו"ד לעיל] שכתב שם בשם התוס' דאין העדים לוקים כה"ג שהודה הנידון לדבריהם והרא"ש עצמו פליג שם וסובר דלוקים. ודברי הריטב"א כאן [בשם התוס'] מתאימים עם שיטת התוס' בתוס' רא"ש בב"ק. וצ"ב בסברא אמאי לא ילקו כשמודה להם הנידון ובשלמא בממון שהחיוב הוא אליו איכא שהודה אינו יכול לתבעם אבל בעונשי כאש"ז בגופם וכן בעונש מלקות דוהצדיקו מה מועילה הודאת הנידון.

והגרש"ר בשיעוריו ביאר בזה דבר חידוש והוא דתביעת העונש בעבירה שבין אדם לחברו כגון רציחה וכיו"ב היא תביעת הנהרג מן ההורג ואף דהוי עונש הגוף ואינו משלם לו כלום תביעה ידידה היא, וביאר בזה דברי התוס' לקמן בדף ו ע"א שכתבו שם לבאר הא דהרוג יציל מפני שהוא בע"ד ומ"מ גבי נרבע מבואר שם בתוס' שאינו בע"ד והיינו טעמא דברציחה העבירה היא במה שהרג חברו ומשא"כ ברביעה שהעבירה היא בין אדם למקום ולכן ברציחה תביעה ידידה היא, ודן שם הגרש"ר דלפי זה תועיל מחילת הנהרג שלא יהרגו הרוצח וכן תועיל הודאתו [אם יודה שלא זה הרגו] לפטור הרוצח, ואמנם לומר כן הוא חידוש גדול וצ"ע.³⁷

ואולם יעויין בתוס' שאנץ ששם באה הקושיא על עיקר חיוב גלות וז"ל אין אומרים וכו' משמע דאם לא הוזמו יגלה זה על פיהם. ותימה אמאי, [הא] יכול לומר מזיד הייתי וכו' עכ"ל ומבואר להדיא דהקושיא היאך יגלה זה וכ"ה גם בתוס' ר"פ. אלא דתמוה מאוד דאם כן למה לא תירצו בפשיטות במודה [ובתוס' שאנץ אפילו התירוץ של שתיקה ליתא] ואפשר דאף הם מכח סברת הריטב"א באו אלא דהוקשה להו לפי זה עיקר דין גלות ומשום דהוי עדות שאי"ל וצ"ע.

ושמענו לפרש דברי התוס' שאנץ דהנה באמת דמדבריהם נראה שהקשו על דיוקא דמתני' דאם לא הוזמו גולה על פיהם וזה תמוה מאוד אמאי לא קשיא להו אעיקר קרא דגלות, וצ"ל בזה עפי"ד הריטב"א בסוף דבריו שנסתפק אם גולה אדם על פי עצמו, ולפי זה י"ל דסברי דאדם גולה על פי עצמו ולכן אקראי לא קשיא להו אלא דממתני' שדנה בעונש העדים משמע דגולה מכח עדותם, ואהא קשיא היכי משכח"ל. והשתא ניחא דלא

³⁷ וברש"י בב"ק שם איתא [בד"ה לאו דכולי עלמא] דפטורים כה"ג שהרי הודה תחילה שבפניהם גבה ועל פיו באו להעיד וכו' וצ"ע כוונתו בזה.

מצינן לאוקמה במודה דאז גולה מכח הודאתו ולא מכח העדים. [ואף דבשתי כתי עדים אמרינן דהוא והם נהרגים י"ל דהודאה עדיפא מעדים ולא חשיב כלל כגולה על פיהם, ובענין גלות עפ"י עצמו ע"ע בשיעורי הגרש"ר אות מט]

אכן בדעת הריטב"א עצמו אין לומר דאף זה בכלל הקושיא שהרי כתב להלן לתרץ דין משנתנו במעידים שנתחייב גלות בבי"ד פלוני ואם אעיקר דין גלות קשיא ליה אם כן יקשה היאך באמת נתחייב באותו בי"ד פלוני, ובאמת שג"ז קשה וכבר עמד בזה הערל"נ דסו"ס היאך נתחייב באותו בי"ד הא הוי עדות שאאי"ל.

ויעויין בתומים ריש סי' לח [דף פה ע"א בסוף הטור הראשון] שהביא שם דעת היש"ש דאם הודה הנידון אחר שהעידו העדים אפשר להזימם ולענשם, **והתומים שם חולק עליו** וסובר דאף כה"ג אינם נענשים, ולדעת התומים נחא דברי הריטב"א שכה"ג ודאי אין חסרון דעדות שא"א יכול להזימה שהרי בשעת עדותם לא הודה הנידון. **וע"ע בשיעורי הגרש"ר בכ"ז.**

שם ועוד יש לומר וכו' תירוץ התוס' צ"ב דאם נחא להו להתוס' בשתיקה דהוי כהודאה אם כן למה לא תירצו בפשיטות כשהודה הנידון, ובפשוטו עיקר קושייתם היתה מחמת שאם הודה הנידון אין העדים נענשים וכמש"כ הריטב"א ואם כן אף בשתיקה קשיא דלמה יענשו אם הודה לדבריהם. **ועיין בריטב"א** שאף הוא כתבה לתרצה בשתיקה אבל ביאר הטעם להיפך דשתיקה לאו כהודאה. **ואפשר שאף כוונת התוס' ער"ז** ומה שכתבו דשתיקה כהודאה היינו דמשו"ה לא טענינן ליה שהרגו במזיד משום דנראה כמסכים ומקבל עליו דברי העדים ואין לו ערר והשגה על דבריהם שאמרו שהרג בשוגג אבל אין זה כהודאה גמורה.³⁸ ולפי"ז מוכח מדברי התוס' דבמודה הנידון לדברי העדים אינם גולים.

ובהגהות הגר"א אליעזר משה הורביץ ביאר דהתוס' לא תירצו בזה אלא הקושיא מגמ' דשונא אבל לא מתני' דהכא דזה קאי בתי' הקודם דרגליים לדבר, [והיינו משום דהוי כהודאה ממש וכיון שהודה לדבריהם אינם גולים ועי"ל דכיון דלא נגמר הדבר בעדותם אלא בצירוף הודאתו אם כן לא הם לבדם חייבוהו גלות ואינם לוקים] אבל לדבריו צ"ע למה לא העמידו הההיא דאוהב במודה, ושמה במודה בפירוש אף שונא גולה וצ"ע.

כל הזוממים מקדימים וכו' חו"ץ מזוממי בת כהן נחלקו ראשונים אם הך דינא איתאמר דווקא היכא דמעידין נמי על הבוועל לחייבו מיתה [וכרהיטת לשון המשנה] או אף באופן שעליו אין חיוב מיתה, וכגון שהוא קטן או שאין הבוועל ידוע. **ראה בתוס' שכתבו דאף בדליכא חיוב אבוועל מיתתם בחנק ויישבו בזה הצורך לשתי ילפותות בסנהדרין. וראה לשון רש"י, ועיין בריטב"א** שכתב דרש"י כתב אם העידו על שניהם וכו' ודייק מלשון זה דאם לא העידו על הבוועל נידונים במיתתה, ולפנינו ברש"י ליתא להך גרסא אך קצת משמע כן ממה שכתב רש"י דנדונים במיתה שחייבו את הבוועל, **וראה לשון רש"י בסנהדרין** [דף צ ע"א ד"ה אם לו וכו'] דשם משמע כהריטב"א, וכן דייק שם התוי"ט.

ושיטת התוס' צ"ב דהיכא שלא העידו על הבוועל מהיכי תיתי תהיה מיתתם כמיתת הבוועל, ומה טעם יש בדבר, **ובשיעורי הגרש"ר דן** לומר בזה דגויה"כ היא שנידונים בחנק שהיא קלה שבמיתות [ונסתפק שם לפי"ז לר"ש דסיף קל מחנק דידונו בסיף אך זו לא שמענו, ועוד דן בבת כהן ארוסה שמיתת בועלה בסקילה מה דינם ואמנם בריטב"א מפורש הדין דכשהבוועל בסקילה אף הם בסקילה, ומיהו הריטב"א הרי סובר כרש"י דמיירי בהעידו על הבוועל ולכן לרבנן דסקילה חמורה פשיטא דידונו בסקילה, ויל"ע לר"ש דשריפה חמורה מה דינם ולרש"י וריטב"א לכאורה פשוט דידונו בסקילה אך לדעת התוס' יל"ע וראה להלן]

ואולם מדברי הראשונים נראה ללמדה באופ"א: דהנה יעויין שם בגמ' בסנהדרין דף צ ע"א דאיתא התם בברייתא לפי שכל המזוממין שבתורה זוממיהן ובוועליהן כיוצא בהן בת כהן היא בשריפה ואין בועלה בשריפה זוממין איני יודע אם לו הוקשו אם לא הוקשו כשהוא אומר לעשות לאחיו ולא לאחותו עכ"ל הגמ' **והנה מפורש בסוגית הגמ'** דיסוד דין חנק דידהו הוא משום דהוקשו לבוועל ואם כן ברור דגם להתוס' דינם כהבוועל בכל גווני ולא משום

³⁸ ובסוגיא בב"מ דף ו ע"א בשתק ולבסוף צווח דאמרינן אודויי אודי ליה ומ"מ מבואר בגמ' דאם יביא עדים אח"כ יזכה בטלית וכבר הקשו בזה דאי שתיקה כהודאה אם כן היאך מהני עדים [עיי"ש בהגהות הגר"א] ומדברי הראשונים שם בסוגיא מבואר דאינה הודאה גמורה ועיי"ש ברמב"ן שכתב דלא אלימא הך הודאה להוציא ממון וידוע ביאור הגר"נ בסוגיא שם דהשתיקה הוי כהסכמה להמעשה חטיפת הטלית ולא כהודאה על גוף הטלית למי היא.

דחנק קלה שבמיתות אלא דעצם דברי הגמ' מאוד צ"ב דמה הס"ד דהוקשו לבעל טרם הביאה הגמ' את הפסוק ומשמע מסוגית הגמ' דמסברא יש מקום לדון למי הוקשו וזה מאוד צ"ב נולהתוס' עצמם ניחא טפי כיון דאיכא עוד פסוק דהיא ולא זוממיה וספק הגמ' היאך דרשינן להך קרא, אך לשון התוס' דידן משמע דאלמלי קרא דלאחיו ודאי לא דרשינן לקרא דהיא]

ודברים עשירים מצאנו בזה במאירי בסנהדרין בדף נ ע"ב שכתב שם ח"ל ויש חוככין לומר דוקא כשהבועל במיתה אבל אם אין הבועל במיתה וכו' שהם במיתת הכהנת, ואין נראה כן שאין הולכין אחר המיתה ממש אלא אחר דין מיתה ולעולם מיתת הזוממין כמיתה הראויה לבועל אם היה בר מיתה מצד העדות, שלא חילק הכתוב את הדין אלא בהיא עצמה אבל בועלה זוממיה לא נשתנה דינם כלל. עכ"ל. ומבואר מדבריו להדיא דיסוד הדין הוא משום מיתת הבועל אף לסברת התוס' ומשום דכמו שהבועל מיתתו כעיקר דין זנות א"א שהיא בחנק אף העדים נשאר גבם עיקר דין חנק ואין להם התוספת חומר דשריפה שזה נאמר רק בה עצמה. וזה נראה גם ביאור ספק הגמ' אם לו הוקשו או לה הוקשו והיינו משום דעיקר דינה בחנק, ורק חומר החמירה בה תורה לדונה בשריפה וכיון שמצינו שגבי בועל לא החמירה תורה שמא אף הזוממים דינם כדין הבועל בעיקר הדין ולא כמותה.

אך עיקר הדברים צ"ב שהרי הם לא על זנות נענשים אלא משום הזמם וסו"ס שריפה זממו ולא חנק ומה טעם יש לדונם בעיקר דין זנות דא"א, ונראה דמוכח מכאן גדר עונש כאש"ז שאנו דנים את העדים כאילו הם עצמם עברו עברה זו שהעידו על הנידון, ונכנסים תחתיו לא לגמר דין ידידה בלחוד, אלא לחשבם כראויים לגמר דין זה כמו שהם זממו לדונם כמי שעבר עבירת זנות כך הם נידונים כאילו עברו הם עצמם אותה עבירה שהעידו בו שעבר ולפי זה ניחא היטב דברי המאירי בשיטת התוס' ודוק. ויעויין עוד היטב בדברי הרמ"ה שם [בדף נ ע"ב סוד"ה ודייקין ובדף נא ע"ב ד"ה ודייקין וכו'] ודוק.

עיון בלשון רש"י בסנהדרין בדף צ ע"א דבלשון רש"י שם משמע דהוא דין כללי להיכא דמחייבין איש ואשה בעדותן דהוקשו לאחיו ולא לאחותו,³⁹ ועיין בערוך לנר שעמד בזה ומש"כ נ"מ בזה, ובשיעורי הגרש"ר כתב לדון נ"מ בזה עפ"י הגר"ז עה"ת בפרשת כי תצא דאף נערה המאורסה שהיתה בהוצאת שם רע נידונת בסקילה בועלה בחנק וע"ע שם בזה.

תוד"ה כל הזוממין וכו' וכן קשה דבתוספתא וכו' קושית התוס' לכאורה אין לה הבנה דאדרבה משום דהווי שני כתובים להכי בעינן דרשה מיוחדת לעדים זוממים, ועיין במהרש"ל מהרש"א ומהר"ם.

תוד"ה כל וכו' ותיירץ הר"ר יוסף וכו' צ"ע בדברי התוס' מה המקור לשאר חייבי מיתות, ולכאורה צ"ל דסברא הוא דבכלל מאתיים מנה, ועיין בתוס' בסנהדרין בדף מה ע"ב ד"ה משום דמבואר בדבריהם דכלפי הך דינא דממיתים אותו בכל מיתה אין צריך התראה לזה, וצ"ב הטעם, וי"ל דהוא דין נוסף דחייבי מיתות ממיתין אותם בכל מיתה ואינו קיום דין מיתתם עצמו ודוק ואם נאמר דבשאר חייבי מיתות בעינן התראה אז ניחא דברי התוס' אבל זה דחוק ויל"ע, ועיין עוד בגבורת ארי.

בגמ' מנא הני מילי וכו' לו ולא לזרעו בספר אפיקי ים [ח"א סי' לח] עמד בעיקר הדין המבואר בגמ' דאלמלי קרא בעינן לעשות אותו חלל ואת זרעו חלל משום דזמם על הנידון ועל זרעו, והוא תמוה מאוד דהרי הוא זמם על שני אנשים האב והבן, דמיא למעיד על שני אנשים שהם פסולים דראוי לענשו ולפסלו מחמת תרואה, אבל מה טעם יש בדבר שנעשה זרעו חללים מחמת מה שזמם על זרע הנידון.

ויש לעמוד בעיקר הקושיא על מה היא קשה, דהנה בתחילת דברי הגמ' איתא דכיון דאיתא לו ולא לזרעו אינו נעשה חלל ובוזה ביאר רש"י הטעם שזרעו היו חללים [אלמלי קרא] הוא משום דכיון דהוא חלל ממילא זרעו חללים ואהא לא קשיא כלל קושית האפ"י, אבל כד פריך בגמ' ולפסליה לדידיה וכו' ומשני בעינן כאש"ז וליכא על זה קשיא טובא אמאי חסר כאן בכאש"ז במה שאין אנו פוסלים את זרעו. נאף שהטעם להס"ד שנעשים

³⁹ וכן משמע קצת לשון הספרי בדברים שכתוב שם [פרשת שופטים פיסקא קצ] רבי יוסי הגלילי אומר מה תלמוד לומר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו, לפי שמצינו בכל עונשים שבתורה שהשוה מיתת האיש למיתת האשה וזוממיהם כיוצא בהם אבל בת כהן ובועלה לא השווה מיתת האיש למיתת האשה אלא מיתת האיש בחנק ומיתת האשה בשריפה אבל זוממים לא שמענו מה יעשה להם תלמוד לומר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו כמיתת אחיו מיתתו ולא כמיתת אחותו.

הזרע חללים הוא משום דאי פסלת ליה וכו' מ"מ פריך ולפסליה לדידיה, וביאר הריטב"א דכיון שהוא ע"ד קנס אפשר שיהיה הוא חלל ולא יהיו בנים חללים]

ותירץ בזה האפיקי ים דבאמת אינו נענש כלל מחמת זמם הבנים עצמם אלא מחמת מה שזמם על האב לעשותו חלל כזה שכח הפסול שלו פוסל את זרעו ולזה בעינן למענשיה כפי אשר זמם לאחיו לעשותו פסול בפסול הפוסל זרע. [ועיי"ש עוד שדן דלכאורה דרשת לא ולא לזרעו תמוה דהרי אנן פסלינן לדידיה וממילא זרעו פסול וביאר שם דהוי דין בחלל שהוא פוסל את זרעו ולא הוי ממילא ועיי"ש באורך בכ"ז]

וכבר נודע להשיג על דברי האפ"י מדברי הראשונים בסוגיין, -ועיין בקה"י כאן שעמד בזה- שהרמב"ן במתני' שהקשה אמאי אין משלמין ממון, ותירץ דכיון דאין משלמים לזרעו הוי כאש"ז לחצאין וכגמ' דידן. והקשה מההיא דנהרגין ואין משלמים ממון, ותירץ הרמב"ן דהתם מתקיימת הזמה במקצת באותה אשה אבל כאן אי נמי מקיימת ביה כאשר זמם לו אבל מה שזמם לבנו אין נענש. **ומבואר מדבריו** דהכא בגמרינן חשיב כשתי זממות לתרי גברי ודלא כהאפק"י.

והריטב"א בסוגיין הקשה דנדרוש נמי כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לזרעו, ותי' דאיצטריך לה לדרשא אחריתי. ויש לדקדק שלא כהאפ"י שהרי לדבריו הכל בכלל מה שזמם לאחיו, **ולהלן הביא הריטב"א** לקושיית התוס' ממצרי ולתירוצם דאמרינן לו ולא לאשתו והוסיף דאפילו אם אין לו אשה אין לחלק, **וגם מזה משמע** דלא כהאפ"י דלדבריו דזממו לפסלו פסול הפוסל בביאה ולכן נפסלים בפסול הפוסל מאי שנא אם יש לו אשה או אין לו ומאי ס"ד. **והריטב"א עצמו** דחה תירוצ' התוס' וכתב דגבי זרעו שהם כרעו ידיה איכא להסברא דבעינן כאש"ז וליכא אבל גבי אשתו כיון דבדידיה מתקיים כאש"ז שפיר סגי בזה, **וגם מזה מבואר דלא כהאפק"י** דלדבריו הכל אחד דזממו עליו פסול הפוסל אותו ואת אשתו ואת זרעו ומתקיים בהם מקצת אשר זממו בכולם ואין חילוק [והאפ"י עצמו שם בא ליישב סברת התוס' מקושיית הריטב"א עיי"ש]

והתוס' בסוגיין הקשו במעידין על מצרי שני **ויש לדקדק** לדברי האפ"י דאפילו במצרי ראשון לא ניחא כלל דבפשוטו אין דין מצרי ראשון פסול הפוסל זרעו אלא דהמציאות של המצרי שני מה שהוא דור שני למצרים הוא הפוסלתו, ואף לו יצויר שיהיה אביו כשר לקהל נראה שידון בנו כמצרי שני ואם כן אין כאן זמם לפסלו בפסול הפוסל.

ולאידך גיסא קשיא טובא דסברת האפיקי ים חזקה שאין טעם בעולם לפסול זרעו מחמת מה שזמם לענוש זרע הנידון ויש לנו לענוש על זה בענוש כאש"ז אבל במה שיענש זרעו לא יתקיים בו כאש"ז. **ועוד קשיא** דאיהו סברא יש להעניש הזרע שלא חטא והיאך יפסלו הם כדי לקיים דין כאש"ז באביהם אטו טוביא חטא וזיגוד מנגד, וכן גבי סברת התוס' דלו ולא לאשתו ומאי ס"ד שנפסול אשתו של אדם מחמת שהעיד זה עדות שקר, **ולכאורה נראה פשוט** דאף להך ס"ד לא תפסל אשתו של זה עד שיבוא עליה אבל לא נפסלה למפרע, **ובהכרח** שדרך הענוש היא לענוש בפסול כזה שיפסול את זרעו, **גם בדברי הריטב"א** שהקשה דנדרוש לאחיו ולא לזרעו יש לדקדק דהרי זרעו נמי בכלל אחיו הוא והגע עצמך הרי שהעיד על אב ובנו ובן בנו שהם פסולים וכי לא יענש בגרמת הבן מחמת דנדרוש לו ולא לזרעו ומאן הוא ומאן זרעו.

ודברי הרמב"ן גבי מתנות כהונה אף הם מוקשים וסתומים שכתב דהוי כאש"ז לחצאין שהרי זממו להפסיד לבניו מתנו"כ ואינם משלמים, וקשה דאם התביעה מחמת שזממו עליהם אם כן מדוע באמת אינם נענשים, שמא תאמר אין דין כאש"ז על זמם זרעו שלא על הזרע העיד וואין הזרע בעולם אלא ממילא ניזוקים אן כן אין זה כאש"ז לחצאין. ואם נאמר דאין תביעה כלל על זמם ההפסד לאלו שלא נולדו, אלא התביעה שזממו לפסלו פסול הפוסל אם כן אין תביעה כלל על הפסד הממון של בניו אלא על שזממו לפסלו פסול המפסיד ממון לבניו וזה אינו נוגע כלל להפסד הממון שזממו עליו ויפטרו במה שישלמו הממון [כמו דלא קשיא להרמב"ן דאינם נענשים על מה שזממו לפסלו מעבודה ומבת כהן] **וצ"ע בזה**.

ואולם החת"ס [בתשובה חו"מ סי' כד] **וכן המנ"ח** [מצוה תסד אות א] נתקשו גבי עיר הנדחת שדעת הרמב"ם שהורגים בה אנשים נשים וטף והקשו דהוי עדות שאאי"ל שהרי אי אפשר להרוג טפם של העדים משום לו ולא לזרעו, **הנה מבואר מדבריו** מדבריהם בפשיטות דמדין כאש"ז בעינן להרוג זרעו כמו זרע אנשי העיר, **והוא תימה גדולה**, חדא שהרי זמם עונש מיתה על כמה אנשים ומה טעם יש לענוש מחמת הזרע בהריגת זרעו ולא

בהריגתו שלו [וכפה"נ שהבין המנ"ח דמחמת שדין הריגת הזרע חל כלפי האב ואינו גמ"ד על הזרע בפ"ע ה"נ הכא ענשינן ליה בהריגת זרעו וצ"ע] **וביותר תמוה** מאיזה דין נהרוג את זרע העדים והיאך נענוש מי שלא חטא, והיאך יומתו בנים בחטא אבותם. ובעיר הנדחת עצמה גלי קרא דמי שבתוכה נהרג אבל זרע העד אינם בני עיר הנדחת ואטו משום קיום דין כאש"ז דהאב נוכל להרגם וצ"ע. נוכבר העיר בזה הגר"י פערלא בהגהותיו למנ"ח, הובא בדפוסים החדשים בהערות שם⁴⁰

ונראה נ"מ גדולה בין שתי הדרכים בסוגיין באופן שהעידו על אדם שהוא ב"ג והודה זה לדבריהם [וכדברי הריטב"א דפטורים במודה] דלהצד דנענשים מחמת זמם הזרע הכא נראה שילקו אף שהודה הנידון שהרי זרעו לא הודה, אבל לדעת האפ"י לא יתחייבו מלקות אף מחמת זממת הזרע שהרי כל המחייב הוא שזממו לפסלו פסול הפוסל הוא הרי מודה לדבריהם, **וכן נ"מ איפכא** באופן שהוא לא הודה וזרעו הודה, נומשכח"ל כשהעידו עליו והוא לא הודה ואח"כ נולדו לו בנים וגדלו ומודים שראו גט סבתם ואח"כ הוזמו העדים **ובזה נ"מ להס"ד דגמ' דאי משום זמם הזרע** אנו דנים היה הדין דאלמלי קרא היה הוא חלל ולא זרעו, [אך יש להקשות דאי לא כהאפ"י אם כן כה"ג יעשה בן גרושה וצ"ל כמש"כ הריטב"א דאין לחלק באין לו אשה וכ"ש דאין לחלק במודה] **ואילו להאפיקי ים כה"ג** יפסל זרעו שזממו עליו פסול הפוסל והוא לא הודה.

ואפשר לומר בכ"ז דרך שלישית, והיא דודאי אין הנידון יכול לחייבם להיות פוסלים זרע מחמת שהוא פוסל זרע שאין זה חשוב כזמם פסול עליו, ובאמת ודאי נענשים מחמת מה שזממו על זרעו, אלא דיש לחלק בזה בין המחייב דכאש"ז להענוש דכאש"ז דהמחייב הוא מה שזממו להפסיד ולהזיק לבר ישראל בעדותם, אבל גדר הענוש אינו שיהיה להם אותו הנזק אלא דהגמ"ד שחל על האדם יתהפך עליהם, ולכן י"ל דודאי נענשים מחמת שזממו להפסיד ולהזיק לזרעו וכפשטות הסוגיא והראשונים, אך קיום הענוש בזה אינו שיהיו הם פוסלים כפי שזממו לעשות לזרע שהרי על הזרע לא נגמר הדין מעולם שאינם בע"ד בדין זה ולא עליהם דנו הבי"ד וכן גבי אשתו, אלא דמכח מה שזממו בגמ"ד זה על זרעו יש להזרע תביעה שיתהפך עליהם הגמ"ד כולו ובכללו אותם פרטים בגמ"ד שיש בהם זמם כלפי הזרע, ולכן חל בו הדין שפוסל זרעו כמו שהיה גבי הנידון דהזרע הוא התובע שיחול בו דין זה משום שהוא ניוזק על ידי זה.⁴¹

ולפי זה ודאי מסתברא דעל זרע שהיה קים בעולם בשעה שהעידו לא יפסל זרעם מחמתו אלא הם יפסלו וילקו גם עבורו וכמו שנקט האפ"י ודלא כהמנ"ח, ובזה ניחא כל הסוגיא מכל מה שהקשינו לעיל ודוק.⁴²

ויעויין במאירי שהביא לקושית התוס' דבמצרי שני יפסלו העדים ותירץ דאף בזה אמרינן לו ולא לאביו **והדברים תמוהים מאוד** היכי ס"ד למפסל לאביו מחמת שהעיד הבן שקר וגם למה לא ייעשה העד מצרי ראשון עבור האב וצ"ע. [ואפשר אולי לומר בדוחק דהך דרשא דלו ולא לזרעו אינה דרשא גמורה לאפוקי מסברא הפוכה אלא דבאמת פשיטא לן מסברא דאין לענוש אחרים מחמת עדותו של זה ורק דהגמ' מבארת דאף דאיכא חידוש וגזירה"כ דקרא דפסלינן ליה אבל קרא מיירי בעד החוטא ולא באחרים וצ"ע, ובעיקר דברי המאירי מקשים דעדיין קשיא במעידים על מי שידוע שאביו מצרי שני ובאו אלו והעידו שהאב ראשון והוא שני דבזה ליכא להתי' דלו ולא לאביו,

⁴⁰ ולחומר הקושיא צ"ל דבאמת גם בדין לא ולא לזרעו האמור בגמ' יש להקשות כן דמדוע יפסל זרעם של העדים שלא חטאו [ואמנם אם הוא פסול אמיתי של חללות י"ל דממילא פסילי, אך כפה"נ דהאחרונים הנ"ל למדו שאינו כן אלא הנהגה בעלמא לנהוג עם העדים כפסולי כהונה, ובאמת קרא דלו ולא לזרעו רק בא לאפוקי שלא נדרוש דגזירה"כ היא לענוש כאש"ז גם על זרע העדים כי אם היה כתוב ועשיתם כאשר זמם [בלא תיבת 'לו'] היינו דורשים גזירה"כ לענוש בני העדים כדי שיתקיים ענין כאש"ז וכמו שהורגים קטני עיר הנדחת נהרוג קטני זוממי עיר הנדחת, וקרא דלו קמ"ל דלא נדרוש כן ובאמת כך היא הסברא הפשוטה דעשיתם לו כאשר זמם כי הוא החוטא והוא יענוש. ואפשר עוד דס"ל דאף אינה דרשא גמורה אלא דבר פשוט רק הגמ' הקשתה מפסוק מפורש דעשיתם לו וגו'.

⁴¹ ואולי יש לדון עוד באופ"א קצת דהנידון יכול לתבוע שיחול בהם פרט זה שפוסלים זרעם אבל לא מחמת מה שנגרם לו בזה אלא מחמת העוולה כלפי הזרע יש בכח הנידון לתבוע קיום דין זה בעדים וצ"ע.

⁴² ויש לדון להרמב"ן דהיכא שהעידו על שני אנשים וא"א לענושם מחמת האחד [כגון שהעידו על שנים שחייבים מיתה והאחד טריפה] דבזה ליכא כלל חסרון דכאש"ז לחצאין דיש כאן שתי זממות ושני עונשים ולמה יהיו תלויים זב"ז וה"נ לא שנא כיון שיש כאן שני מחייבים נפרדים וצ"ע, ושנא אף כה"ג חשיב לחצאין להרמב"ן ויל"ע בזה. ולמש"כ לעיל בהערה הקודמת ניחא.

ובפשיטות קשיא כשמעידים על אדם שהוא מוחזק לן שהוא בן פלוני הכשר והם מעידים שאינו בן של אדם אחר שהוא מצרי ראשון]

בגדר הכאש"ז בב"ג להס"ד צ"ב הס"ד דנפסול אותו ולא את זרעו דאם הוא חלל הרי ממילא זרעו חללים וראה בריטב"א שעמד בזה וביאר דכיון שהוא דרך קנס אפשר למעבד כן, ויל"ע בגדר הפסול להס"ד דנעשים חללים אם הוו חללים גמורים או דהוי הנהגה בעלמא ולכאורה בפשוטו כמו שהוא אם נכנס למקדש לוקה אף הם כמותו, ועל איזה לאו ילקו וצ"ל דאיכא בהו לאו דזרות והוו חללים לגמרי אך לפי זה לא ניהא כ"כ דברי הריטב"א דחלל גמור בהכרח זרעו פסול ומוכח לכאורה דהוי הנהגה בעלמא. ועיין בחי' הגר"ח [סטנסיל] שכתב דאם היו העדים נעשים ב"ג היו מותרים בפסולות כהונה והיינו דפקע מהם באמת קדושת כהונה ושוב צ"ב היאך ימנע פסול הבן וצ"ע.⁴³ וע"ע מש"כ לעיל בסוף דברי התוס' גבי ממזר מדברי האחרונים שדנו אם מקבל גם הקולות דב"ג או גם החומרות עיי"ש. ועיין באפיקי ים שביאר הס"ד דגמ' לדרכו דהך דין דחלל פוסל זרעו הוא משום דנולד בעבירה ובעדים זוממים ליכא להאי טעמא עיי"ש.

עוד יש לעיין לקושית הגמ' דליפסלוה לדידיה ולא ליפסלוה לזרעיה, האם כה"ג היו הבנים כהנים, דיעויין בתוס' ביבמות [דף פה ע"ב ד"ה ממזרת וכו'] שנקטו בפשיטות דגם לרבי דוסתאי הסובר שבנות ישראל מקוה טהרה לחללים ובניו כשרים מ"מ אינם כהנים, ועיין באפיקי ים שביאר טעם הדבר לפי שכבר פקעה מהאב קדושת הכהונה ואף שהבנים כשרים אבל כבר אין להם מהיכן לקבלה קדושת כהונה. ולפי זה יל"ע דהכא נמי אף שהפסול מוגבל אל החלל בלבד, אבל סו"ס בניו אף שהם כשרים מ"מ אינם כהנים, ושוב קשה דנימא לו ולא לזרעו, וצ"ע. וראה עוד בהערה.⁴⁴

רש"י ד"ה ולא לזרעו וכו' מדברי רש"י מבואר שהטעם לפסול זרעו הוא מפני שהוא חלל וממילא בניו חללים לעולם. ומבואר מזה דעל בניו שכבר נולדו קודם שהוזם לא היה ס"ד לפסלם, אך להלן איתא בגמ' דאי אפשר אותם ולא את זרעם דבעינן כאש"ז וליכא, ולפי זה נמצא שפסול הזרע אינו ממילא אלא שהדין כאש"ז מחייב לפסול את זרעו. ולטעם זה יש לדון אם מיירי דוקא בבניו שיוולדו או גם באלו שנולדו, והדבר תלוי בביאור מהלך הסוגיא, דלדרך האפ"י שחסרון הכאש"ז הוא משום דבעינן פסול הפוסל אם כן פשיטא דגם לטעם זה מיירי דוקא בבניו העתידיים להוולד, אך לפי הנראה מדברי ראשונים דמטעם כאש"ז בעינן לפסול זרעו כאשר זמם על הנידון ועל בניו אם כן אפשר לדון שיהיה הכאש"ז גם לפסול בניו שכבר נולדו, וכן מפורש בגבוי"א כאן שנקט לפשוט דגם בניו שכבר נולדו היו נפסלים, וכן מבואר מדברי החת"ס והמנ"ח שהובאו לעיל שהקשו דבעדי עיר הנידחת צריך להרוג את טפם וא"א משום לו ולא לזרעו [הו"ד לעיל] וכבר תמהנו לעיל דאינו מובן כלל מסברא, דאטו מפני שאנו רוצים לענשו נהרוג את זרעו שלא חאו ולא פשעו, וכן בגוף דברי הגמ' מהיכי תיתי נפסול לכהונה אדם כשר בחטא אביו, וצ"ע.

והתוס' הקשו במצרי שני ותירצו דלו ולא לאשתו, ויש לעיין בדבריהם האם כוונתם דאם היה הוא נפסל כמצרי היתה אשתו נפסלת כעת מחמת ביאות שכבר בא עליה, וזה לכאורה אי אפשר שהרי עד עתה כשר היה, ואף להצד דבניו שנולדו נמי נפסלים, לכאורה פשיטא דפסולם מכאן ולהבא, ובאשתו הרי אין בה פסול אלא בביאה וכיון שבשעת ביאה היה כשר אם כן היאך תפסל כעת, ועכצ"ל דכוונתם שתיפסל מכאן ולהבא

⁴³ ויעויין בחי' הגר"ח בפ"ז מאיסו"ב שכתב שם דהך דינא דחלל פוסל את זרעו הוא דין נוסף ואינו מעצם פסול חללות ולפי זה אפשר שיהיו הם חללים ולא בניהם ואפשר דאף להך ס"ד בניהם כבר אינם כהנים דקדושת כהונה פקעה אבל פסול חללות ליכא בהם ואפשר דבהך לא איכפת לן בדרשא דולא לזרעו כיון דהוי דבר דממילא שהרי נולד זה לאב שאינו כהן ופסקה השלשלת ועיין באפ"י ודוק.

⁴⁴ יש לדון דאף שזרעו לא יהיו כהנים מ"מ אין בזה החסרון דלו ולא לזרעו, שלא נאמר מיעוט זה אלא כשאתה לפסול הזרע מדין כאש"ז בזה נאמר הכלל לא לפסול זרעו, אבל אם מחמת העדר קדושת הכהונה אצל האב אף הבנים אינם כהנים כיון דהוי ממילא אין זה בכלל המיעוט דלו ולא לזרעו.

ובעיקר הנידון יתכן שהוא תלוי במחלוקתם של הגר"ח והחזו"א שנתבארה בתחילת המסכת, דלהגר"ח דחלה על העדים חלות פסלות גמורה של חלל מסתברא דפקעה מינייהו לגמרי קדושת הכהונה וה"ה בזרעם, אך לפי הנראה מדברי החזו"א שדין כאש"ז מחייב הנהגת החללות ולא חללות גמורה וכפי שנראה מדברי האחרונים דנקטו דרך לחומרא הוו חללים אם כן מסתבר דלא פקעה מינייהו קדושת הכהונה לעולם, ובניהם להך ס"ד יהיו כהנים גמורים, ודוק.

אם יבוא עליה, אך גם זה קשה, דאם כן אין כאן המיעוט דלו ולא לאשתו, שאפשר שלא יבוא עליה ולא תפסל, ומה שהוא נאסר עליה בזה אין חסרון דולא לאשתו, אטו גרע מעד זומם שנתחייב מיתה ואשתו אלמנה, וצ"ע. ולדרך האפ"י מתפרש הענין דכיון שהם זממו לפסול הפוסל אשה בביאתו אף הם נפסלים בפסול כזה, ולפי זה המיעוט אינו כלפי אשתו כלל דלא באנו לפסלה כעת אלא להטיל עליו פסול הפוסל וזה אי אפשר משום לו ולא לאשתו. ולדרך שלמדנו מדברי הראשונים יש לפרש דכיון שבאו לפסול אותו ואת אשתו [שהוא הרי נפסל למפרע ולכן גם אשתו פסול] לכן בעינן לפסלם הם ונשותיהם עמם. אך לדרך זו נמצא מוכח מדברי התוס' דגם אשתו קיימת היה ס"ד לפסלה, ואם כן ה"ה בורעו היה הנידון לפסול בניו שכבר נולדו, וצ"ע. והריטב"א הקשה על תי' התוס' דהיכא דאין לו אשה נפסול, ותירץ דאין לחלק ביוחסין, ולדרך האפ"י לכאורה אין הבדל אם יש לו אשה או לא, אלא הענין הוא שלא נפסלה בפסול הפוסל אחרים. ולדרך השניה נחא אך קשה דהיה לו לשאול כן על דברי הגמ' דהיכא דאין לו זרע נפסול, ופשוט הטעם דמ"מ יפסל זרעו העתיד ואם כן ה"ה אשתו, ומ"ש אשתו דקשיא ליה טפי.⁴⁵

תוד"ה בעינן כאש"ז וכו' מצרי שני וכו' עיין במהרש"א שהקשה מנ"ל להתוס' דאינו נעשה מצרי שני ועיין ברע"א בזה. ועיין בגהש"ס ובחי' הגר"ח [סטנסיל] ויעויין בגבו"א שהקשה על תי' התוס' דאכתי קשיא במעידים על אשה שהיא מצרית שניה שאינה פוסלת אדם בביאתה. ובהגהת ראמ"ה הקשה דעדיין קשיא כשהיתה אשתו פסולה מעיקרא, ומיהו הריטב"א הקשה על תי' התוס' היכא דאין לו אשה וכתב דאין לחלק וי"ל כן נמי גבי מעידים באשה. ויבטעם הדבר אפשר דהך דרשא דלו ולא לזרעו אינה בתורת סיבה וטעם אלא גילוי הקרא דלא ענשינן בעונשי יוחסין – ראה להלן.]

ובשם הגר"א קוטלר אומרים לישב קרשית התוס' דבמצרי אין שם מצרי ראשון או שני אלא דפסול מצרי אחד הוא ורק דניתנה הלכה בדבור שלישי אין הפסול נמשך ולכן העדים שהם דור ראשון לפסול הדין נותן שיהיו בניהם שניים [והדברים תמוהים בסברא דודאי טעם הדבר דכל שנתרחק מאומה השפלה הותר טפי בקהל ובעדים לא שייך כ"ז ואם היינו באים לדון בסברא זו הרי הדעת נותנת להיפך דאף כשהעידו על אדם שהוא מצרי ראשון לא יפסל זרעם, ועוד דהרי על זה פריך בגמ' ונפסליה לדידיה ומשני בעינן כאש"ז וליכא והכא לא שייך הך תירוצא שהרי לא פסלו את זרעו] **והגרש"ר כתב קרוב לזה** דלבניהם אין שם ההיתר דמצרי שלישי [וגם זה רחוק מאוד בסברא וכנ"ל]

עיין בריטב"א שתירץ על קרשית התוס' דכללל הוא דאין לחלק בפסולי יוחסין **ונראה ביאור דבריו** שסובר דהך דרשא דולא לזרעו אינה **בתורת טעם** מדוע אינם נענשים אלא **בתורת גילוי** שבזה גלתה תורה דבפסולי יוחסין ליכא עונש כאש"ז ולכן כיון דברוב פסולי יוחסין פסלינן זרעו ואמרה תורה ולא לזרעו חזינן מזה דליכא כאש"ז ביוחסין [ושמענו מהגר"א אריאלי שליט"א שהטעים זאת בדברי הריטב"א להלן שהקשה לטעמיה דבר פדא דק"ו הוא אם כן למה כתיב קרא דלו ולא לזרעו ותירץ דמילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא, ואם איתא דלא לזרעו הוא הטעם אם כן הוי דין אחר לגמרי מדינו של בר פדא ולא מסתבר דשייך בזה דטרח וכתב לה קרא שהרי הקרא מבאר גדר אחר שאין פוסלים הזרע ורק דהנ"מ לדינא שווה ולכן מסתברא דהריטב"א לשיטתו דהוא גילוי דביוחסין ליכא כאש"ז וה"ה ק"ו דבר פדא מלמד דין זה [ואף דהק"ו הוא רק על הבא לחלל הרי באמת קשיא כן לבר פדא במעידין על מצרי מנא לן וע"כ צ"ל דהק"ו מגלה דמעשה עבירה כמו שאינו מחלל באופן דשייך שיחלל ה"ה דאינו פוסל בשום פסול יוחסין ודוק]

ויעויין ברמב"ם בפ"כ מעדות ה"ה שכתב וז"ל עדים שהעידו על אחד והרשיעוהו רשע שאין בו לא מלקות ולא מיתה ולא חיוב ממון ואחר כך הוזמו הרי אלו לוקין אף על פי שלא זממו להלקות זה ולא לחייבו ממון כיצד העידו על כהן שהוא חלל וכו' וכן אם העידו על אדם שהרג בשגגה וכו' על שורו של זה שהרג הנפש וכו' שנמכר בעבד עברי וכו' וארבעה דברים

⁴⁵ ויש לפרש דאם אין לו אשה אם כן לא תפסל אשתו אלא ברצונה שתסכים לינשא לפסול ובוזה אין ריעותא, אבל זרעו נפסלים בעל כרחם, ולדרך האפ"י י"ל דמה דלא פסלינן פסול הפוסל סו"ס הטעם הוא מפני ההפסד הנגרם לזרעו שלא ברצונם, ואם כן הניחא בורעו שיפסלו בעל כרחם אבל אשתו אם אין לו אשה מה בכך שפסולו פוסל הרי אם לא תרצה לא תינשא לו וכנ"ל.

אלו מפי הקבלה הן **עכ"ל**. ומתחילת דבריו משמע דכללל הוא בדבר שאין בו מלקות מיתה וממון וכל הני דרשות גילוי הן בעלמא. [אלא דקצ"ע מש"כ בסו"ד דארבעה אלו מפי הקבלה הם ולהנ"ל לכאורה אינם אלא אחת]⁴⁶

בגמ' בר פרא אומר ק"ו וכו' משמע מדברי הגמ' דעונשם של עדים זוממים הוא מפני המעשה שזממו לעשות, דעונשם תורה כיון שבאו להרוג ולחייב ממון וכו' אע"פ שלא עשו, כי אם ענשם מפני עדות השקר אם כן אין כאן מקום לק"ו כלל, וכן מתבאר ענין זה מהגמ' בב"ק [דף ד ע"ב] שמנתה עדים זוממים בכלל עשרים וארבעה אבות נזיקין.

שם בגמ' ומה המחלל וכו' יש להעיר בדברי הגמ' דכיון שדין כאש"ז אשר להס"ד העדים נפסלים אם כן פשוט דגם המחלל לא ראוי שיתחלל אא"כ יש איסור בחילול. ומה שעצם הביאה אסורה לא סגי בזה, דאם כן אין האיסור מצד החילול, ובאמת יעויין בגמ' בקידושין [דף עח ע"א] שמבואר שם בסוגיא דכהן גדול הבא על האלמנה לוקה שנים, אחת מצד האיסור ביאה והשנית מצד לאו דלא יחלל את זרעו, ומבואר מהגמ' שם דגם כהן הבא על הגרושה לוקה משום שמחלל את זרעו, ולפי זה מתפרשת סוגית הגמ' היטב דמה התם שעובר על לאו דלא יחלל ומ"מ אינו מתחלל אף שחילל זרעו אם כן הבא לחלל וכו'.

וראה ברש"י שפירש דהבא לחלל הוא כהן הבא על הגרושה שמחלל זרעו, אבל יעויין בר"ח שפירש הק"ו הוא מכהן גדול הבא על האלמנה, וצ"ב לפרש מחלוקתם. ושמענו מהגר"א אריאלי שליט"א שפירש דבריהם דהנה בגמ' בקידושין הני"ל מבואר שיש איסור חילול בין בפסול האשה שנעשית חללה ובין בפסול הזרע שעושה זרעו חללים, ואולם שיטת הרמב"ם דלעולם אינו לוקה משום ולא יחלל לא מצד חילול האשה ולא מצד חילול זרעה, וכהן גדול הבא על האלמנה לוקה משום שחיללה אבל לא מפני חילול הזרע. נעייין ברמב"ם בפ"ז מאיסור"ב ה"ב-ד ובמ"מ שם בה"ב ובסה"מ ל"ת קסב] וכבר נתקשו המפרשים מסוגית הגמ' בקידושין שם ואכ"מ, וביאר הגר"א דרש"י דידן אזיל כפום פשוטות הסוגיא שלוקה משום חילול הזרע, ולכן נקט דוגמא דחילול בן גרושה שהוא ממש כעדות העדים שזממו לפסול אדם בפסול דב"ג, אבל הר"ח י"ל דסובר בהרמב"ם דרק בכה"ג באלמנה יש לאו דחילול, ולכן נקט דוגמא זו, שמהמחלל בלא איסור אין ללמוד ק"ו וכמש"נ לעיל.

דף ב ע"ב

מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב גלות וכו' עיין בריטב"א לקמן בד"ה ת"ר וכו' שהקשה אמאי ס"ד דחייבם העדים גלות הרי גלות לכפרה נתנה וככופר. ותיירץ הריטב"א שגלות אינה כפרה ממש שהרי אם יצא חוץ לתחום נהרג ודבר המסור הוא לבי"ד להגלותו ולכן ס"ד שיגלו העדים ויעמדו באותו ספק של מיתה וכתב הריטב"א שכך תירצו הרמב"ן והתוס' [ויעיין היטב בלשון הרמב"ן]⁴⁷ ויעויין בהגהת הגר"א ז"ל על הרמב"ן שתמה היאך יעמדו הם בספק הריגה הרי לית להו גואל הדם.⁴⁸ וע"ע בשיעורי הגרש"ר בזה.

⁴⁶ ועוד צ"ב טובא לשון הרמב"ם שכתב דלוקים אע"פ שלא זממו להלקותו ולא לחייבו ממון ומש"כ להלקותו מוכן אבל מש"כ דלא זממו לחייבו ממון תמוה מאוד דאם זממו לחייב ממון אדרבה משלמים ואינם לוקים. ונראה מדברי הרמב"ם דבכל הנך ארבעה דברים באמת אינו ראוי שילקו דפסולים אלו אינם בתורת עונשים שעונשי התורה הם מלקות מיתה וממון וכל אלו לא זממו עונש ומכל מקום גילתה תורה שלוקים על הרשעה זו. [וגלות וכופר צ"ל דלא הוו עונשים כיון שכפרה הם] וזה מתאים היטב עם מש"כ בפנים דהנך דרשות כולן גילוי הן וכללן הוא שבמקום שלא הרשיעוהו וחייבוהו באחד מעונשי התורה אינם נענשים בכאש"ז.

ולפי זה אפשר שמה שסיים הרמב"ם שארבעה אלו מפי הקבלה הם עיקר כוונתו על מה שלוקים דזה נתחדש בקבלה ועיין בלשון הרמב"ם בפ"י המשנה כאן דבא בקבלה שלוקין דכתיב והצדיקו וכו' ושם מפורש הכוונה בלשון זה על חיוב המלקות ולא על פטור ההזמה. [וצ"ל דאין כוונת הרמב"ם ללישנא דברייתא דארבעה דברים וכו' דהתם מיירי להדיא גבי מניעת הכאש"ז] ומלשון הרמב"ם משמע קצת דבדבר שאינו בכלל אלו הארבעה לא ילקו, אבל זה אינו שהרמב"ם עצמו כתב דעד שהעיד לאסור אשה לבעלה לוקה.

⁴⁷ **שמלשונו משמע באופ"א** והוא דבאמת הגלות עצמה כפרה היא אלא דכיון שהתירו דמו לגואל הדם ס"ד שגם הם יגלו כדי שלא יהרגם גואל הדם, והנה רוצח עצמו איכא בגלות ידידיה שני דברים, חדא דמחוייב בגלות בחיוב עצמי ואין לו רשות שלא לגלות אף אם אינו ירא מגואל הדם, ועוד דכשגולה ניצל בזה מיד גואל הדם שאין לו רשות להרגו בעיר מקלטו. ומדברי הרמב"ן משמע דבעדים זוממים לא ס"ד שיתחייבו בגלות כיון שהגלות כפרה היא אבל ס"ד שיותר דמם לגואל הדם דזהו גדר עונש לרצח ולא כפרה ולכן יותר דמם של העדים ויגלו כדי לינצל ממנו, אך הריטב"א להדיא משמע

בגמ' אמר עולא רמז לעדים וכו' יש לדקדק מדוע קאמר לה עולא בלשון 'רמז' ויעויין במהר"ץ חיות שציין לדברי הרמב"ם בספח"מ שורש ג' שכתב שם גבי הא דאמרין רמז לגונב את הקסוד וכו' שהוא מדרבנן ולכן נקטו שם לשון רמז, והרמב"ן שם השיגו מכמה מקומות דאיתא בגמ' רמז והוא דאורייתא, וביניהם הביא הרמב"ן סוגיא דידן, וכתב המהר"ץ חיות שהרמב"ם סובר דכל אלו הם או דרבנן או הלמ"מ, וגם בזה נופל לשון רמז שאינו מן המקרא אלא הלכה היא [ומ"מ אינו ראוי להמנות במנין המצוות כיון שהוא הלמ"מ ולא מהקרא]. ולפי זה עיקר דין המלקות כאן הוא הלמ"מ ולא נלמד מקרא דוהצדיקו.⁴⁸

ותיפול מלא תענה וכו' עיין במאירי שהביא מחלוקת אם בעינן התראה במלקות דב"ג וכתב המאירי דמסתברא דאיי"צ התראה שאם היה צריך התראה לא היה התלמוד נשמש מלגלות דבר זה, ואולם יעויין בסוגיא בכתובות בדף לג ע"א דאיכא התם גמ' ערוכה דאיי"צ מלקות וילפינן לה מקרא וכפה"נ מדברי המאירי דלא גרס לה להאי גמ', ועיין בשיטמ"ק בב"ק בדף ער בשם תוס' שאנץ שכתבו דעדי ב"ג בעו התראה, וזה כהשיטה שהובאה במאירי, ותמה על זה באבנ"מ סי' ז סק"ב מהגמ' הנ"ל, וכפה"נ שלהראשונים [התוס' שאנץ והמאירי] היתה גרסה אחרת בגמ' בכתובות.

ושמענו בשם הגר"ד שהוכיח מהסוגיא דכתובות דמלקות דב"ג מפרשת זממה הן שהרי ילפינן לה ממשפט אחד יהיה לכם משפט השווה לכולם והיינו דמשפטם של זוממים שווה הוא בעונש כאש"ז ועונש מלקות אך אם המלקות הן על הלאו דלא תענה מה טעם יש להשוות משפטם למשפט עדים זוממים ולא למשפט שאר חייבי מלקיות. ובאמת שיסוד הדברים הרי מבואר במאירי הנ"ל דהטעם שאין צריך התראה הוא משום שהמלקות באות במקום כאש"ז.

ואולם לפי זה צ"ב קושית הגמ' דתיפול מלא תענה הרי אם היו המלקות מצד לא תענה היו העדים צריכים התראה, ועיין במפתחות האבנ"מ שנדפס שם הגהה מחתנו של האבנ"מ שעמד בקושיא זו. וכעיי"ז מקשים העולם דהרי אם היינו לומדים המלקות מלא תענה ודאי מסתברא שלא היו עומדות במקום כאש"ז להתי' הראשון בתוס' לעיל, ואם כן להא בעינן קרא דוהצדיקו.

ובאמת דע"ד הפשט לא קשיא כ"כ שהרי הגמ' מתרצת האמת שלא היו לוקים מלא תענה ולמה תתרץ דנ"מ כלפי התראה או כלפי עדות שאאילה"ז אחר שבאמת לא היו לוקים כלל, ועיין בתוס' לקמן בדף ד ע"ב סוד"ה ורבנן שהקשו דאלמלי קרא דוהצדיקו לא היה מלקות אלא תענה משום דניתן לאזהרת מיתת ביי"ד, ותירצו דעדיפא קא משני ואם כתבו כן התוס' כלפי טעם דניתן לאזהרת מיתת ביי"ד שהוא טעם אמיתי לפטרו ממלקות כ"ש דנימא כן כלפי הנ"ל שאינם לפי האמת שהרי באמת ליכא מלקות אלא תענה.

מדבריו לא כך וסיים הריטב"א שכן כתבו הרמב"ן והתוס', ושמא כוונתו שהרמב"ן כתב לעיקר הסברא שהתר דמו עונש הוא, וצל"ע.

⁴⁸ ויעויין בשעורי הגרש"ר בהגהה אות קמג שכתב שם המגיה לתרץ עפי"ד הגרש"ר בפ"ב [באות רעז] דגדר דין גואה"ד הוא שהוא הבע"ד והתובע על קיום עונש הגלות של הרוצח ולכן יכול להרגו בצאתו מעיר מקלטו [ולמד כן מדברי הר"ן בסנהדרין דף מה ע"ב שכתב שם דגואל הדם תובע בבי"ד מיתת הרוצח ומסדר טענותיו לפני הבי"ד] ולפי זה אף הכא הנידון שעליו העידו הוא התובע קיום העונש והוא ניהו גואה"ד. וי"ל עוד דברוצח בעלמא היה ראוי שיהיה הנרצח עצמו גואל דמו אלא שאי אפשר (ובעשאו טריפה נמי לא משכח"ל דקודם מיתת הנרצח לא חל עדיין החיוב) וחדשה תורה שיבוא קרובו ויגאל דמו. אלא דאכתי צ"ע דכיון דפרשת גאולת הדם חידושה דקרא הוא שהרי בעלמא אין רשות לענוש אלא לביי"ד אם כן הכא בעי"ז היכן נתחדש פרשה זו במי שהעידו עליו שאינו גואל ואין כאן דם וצ"ע.

⁴⁹ ויעויין ברמב"ם כאן [בפ"כ מעדות ה"ה] שכתב ארבעה מיני עדים זוממים שלוקים וסיים דדברים אלו מפי הקבלה הם, ומשמע מלשונו שם שהמלקות עצמן קבלה הן, ולשון 'מפי הקבלה' בדברי הרמב"ם מתפרש במקומות רבים על הלכה למשה מסיני ובמקומות אחרים על הלמדים מן הפסוקים, [ועיין בכללי הרמב"ם בהקדמה לסדר זרעים שכתב ד'מפי הקבלה' היינו הלמ"מ, אך עיין כס"מ אישות א' ו, ובמקומות רבים כתב הרמב"ם מפי הקבלה על דברים שנלמדים מפסוקים]

ובאמת הרמב"ם לא הזכיר הפסוק עצמו עיישה בפ"כ ה"ו, וגם יש לדקדק בלשון הגמ' אמר עולא רמז וכו' ומדוע לא פריך הגמ' על מתני' מנא לן דלוקים כמו דפריך מנא לן שאין נעשים ב"ג או גולים] ולדברי המהרצ"ח נחא היטב שעיקר הדין הוא הלמ"מ.

ושמענו לתרץ [מהגר"א אריאלי שליט"א] דבאמת מה דהמלקות הן מפרשת הזמה לא מוהצדיקו נפקא, אלא דפרשת עדים זוממים פרשה לעצמה היא ואזהרתה מלא תענה שזה ילפינן ממה שיש עונש כאש"ז בתורה והרי לא ענש הכתוב אא"כ הזהיר ובהכרח דקרא דלא תענה מלבד היותו אזהרה לעדות שקר הוא אזהרה לזוממין ותרי אזהרות איכא ביה נוכמש"כ התוס' לקמן דף ד ע"א ד"ה לאזהרה דהא דמוקמינן לא תענה לאזהרה לזוממים הוא משום דכיון דחייבים מלקות ולא ענש הכתוב וכו' אם כן אתי לאזהרה עיי"ש בדבריהם] וכיון שכן אף אלמלי קרא דוהצדיקו היה ראוי שילקו עדים זוממין מחמת עברת הזומם שהיא פרשה לעצמה ויש לה גם אזהרה הלא היא אזהרת לא תענה המיוחדת לזוממין, ומלקות אלו בלא התראה היו כדילפינן ממשפט אחד וגם עומדות במקום כאש"ז, ולכן פריך הגמ' למאי בעינן קרא דוהצדיקו, ומשני דבעינן לה משום דהוי לאו שאין בו מעשה [והיינו דאף דהוי אזהרה מיוחדת לזוממין אבל סו"ס בזממה נמי אין מעשה ועונש כאש"ז גלי בהו קרא אבל מלקות בעלמא ליכא ופשוט] והדברים נכונים מאוד ודוק היטב]

בגמ' ת"ר וכו' קסברי כופרא כפרה וכו' מבואר בגמ' דלמ"ד כופרא ממונא משלמים ע"ז כופר ולמ"ד כופרא כפרה אינם משלמים. ויעויין בריטב"א לקמן [בדף ג ריש ע"א] שהקשה למ"ד כופרא ממונא כיצד משלמים הרי מבואר בגמ' בב"ק דשור של שני שותפין שהרג פטורים מכופר דאם ישלמו שניהם כ"א כופר שלם אם כן כופר אחד אמר רחנא ולא שני כופרים ואם ישלם כ"א חצי כופר א"ר ולא חצי כופר, **וביאר הריטב"א** דמשלמים שניהם כופר אחד אלא דכיון דמשלשים בממון מצטרפי אם כן לא הוי חצי כופר אלא כופר אחד שלם.⁵⁰ **ונראה** פשוט שאף למ"ד כופרא כפרה דפטורים משום דלאו בני כפרה נינהו אבל להס"ד דמשלמי בהכרח הוא כן שמצטרפים חצאי הכופר שלהם להיות כופר אחד שלם וכדברי הריטב"א אליבא דמ"ד ממונא. **ועיין ברשב"א בב"ק** [דף מ ע"א] שכתב דבשור של שני שותפים דאינו משלם כופר הוא רק למ"ד כופרא כפרה אבל למ"ד כופרא ממונא ודאי דמשלמים, דמצטרפים שני החלקים כמו בכל תשלומי נזיקין.

יש לעיין בתשלומי כופר דעדים זוממים, **דלמ"ד כופרא ממונא** פשוט דמשלמים כמה שרצו להפסידו והיינו כפי דמי הנזק שהעידו שאותו הזיק. **אבל למ"ד כופרא כפרה** איכא לעיונא כיצד היו משלמים להס"ד, דמדברי הגמ' משמע דהס"ד היה שישלמו בדין כאש"ז ומתורת כפרה, ואם היה חל עליהם חובת כפרה יל"ע היאך היו העדים משלמים דאם כופר הוא דמי מזיק דזה כפרת נפשו אם כן כפרת נפשם בדמיהם שלהם, אכן אינו במשמעות הסוגיא שיהיה חילוק כמה משלמים אם כופרא ממונא או כפרה, וצ"ע.⁵¹

בגמ' והני לאו בני כפרה נינהו ראה ברש"י שביאר הטעם מפני שלא הרג שורם את הנפש. ולכאורה כוונתו שסיבת החיוב לשלם כופר הוא כדי לכפר, והם לא צריכים כפרה ולמה ישלמו כופר. **ודברי רש"י צריכים ביאור** שהרי לכל חיוב יש סיבת חיוב, ואף המתחייב מיתה מפני שחילל שבת והם לא חיללו, אלא שנהרגים מפני שזממו להרגו, וגם המעידים על אדם שחייב ממון מפני שהרג שורו לשור אחר לא הרג שורם את השור, והם חייבים ממון מפני שזממו להפסידו ממון ומאי שנא הכא. **ועיין בשיעורי הגרש"ר שביאר בזה** ידענא דין חיוב כופר הוא גדר כפרה וזהו שם החיוב ולא רק דסיבת החיוב משום כפרה אלא דהכפרה רשומה בגופו של החיוב כופר. **ויש לפרש הדברים** דגם כעת אין חיובם חלוט כחיוב ממון אלא חיוב כפרה על ידי תשלום.⁵²

⁵⁰ וצ"ב דסו"ס מאי שנא משור של שני שותפים שמשלמים כ"א חצי כופר ואינם מצטרפים ומדוע הכא מצטרפי.

⁵¹ ויש להוכיח כן דמשלמים דמיו שלו כמה שהוא היה משלם כי אם משלמים דמיהם שלהם וכ"א משלם חצי אין החצאים שוים והיאך תאמר שיצטרפו להיות כופר שלם. ובאמת דבסברא אינו מובן דהרי הכופר הוא דמי מזיק כדי לפדותו ממיתה בידי שמים והם ודאי לא נתחייבו מיתה בידי שמים כי לא זממו עליו מיתה בידי שמים כי הרי ודאי לא היה מת בידי שמים בגלל עדות שקר של אלו, ואם כן אין אצלם כלל פדיון נפשם, ואולי כ"ז בכלל ביאור הרמב"ן בסברת גמ' דלאו בני כפרה מיהו לשא"ר צ"ע, ואמנם כבר כתבנו לעיל דודאי משמעות הסוגיא שהיו משלמים דמי הנזק שעליו זממו שישלם דמי נפשו, ואם כן אין הכופר פדיון נפשם שלהם כלל וצ"ע.

⁵² ויש לדון נ"מ בזה, דבנזיקין הדין מבואר דמזיק משלם כשומת החפץ בשעת הנזק, [אך המחנ"א נסתפק אם לפי מדה משלם ואכ"מ] וכמו גזלן דמשלם כשעת הגזלה, ויש לדון בכופר דמשלם דמי נפשו כיצד שמין אותו, ולמ"ד כופרא ממונא ודמי נזק משלם פשיטא דשמין אותו בשעת הנזק ככל חיובי נזיקין, אבל למ"ד דמי נפשו של מזיק וכופרא כפרה יש להסתפק אם שמין את בעל השור כפי שהיה בשעת ההרג, דאז חל עליו חיוב כופר או דילמא משלם כשעת העמדה בדין [או אף כשעת תשלום ממון] ויש לדון להמבואר בפנים שאין חיובו חיוב ממון אלא חיוב כפרה על ידי ממון אם ישלם

בריטב"א ד"ה תנו רבנן וכו' לפום פשטא נראה דהני לא חזו לכפרה וקשיא דאם כן וכו' גלות וכו' דברי הריטב"א צריכים הקדמה ופירוש דהרי לא פירש שום טעם מדוע אין בהם כפרה, ולהלן פירש הענין בכמה אופנים שונים, ומדי איפוא הקדמה זו שעליה נסבה הקושיא מגלות. אבל כוונת הריטב"א מבוארת למעיין בדבריו דבגמ' איתא דלאו בני כפרה נינהו, וביאר הריטב"א דמפשטות לשון הגמ' משמע שאין כאן טעם מיוחד בכופר וגם לא טעם לומר דאין כאן זמם, אלא דעדים זוממים אינם ראויים לכפרה כלל, ולכן כאשר זממו ענין כפרה על הנדיון לא יקבלו הם את דינו שהרי אינם יכולים להתכפר בזה. ועל זה הקשה מגלות שאף היא ענין כפרה ותירץ ואח"כ ביאר הריטב"א בשם ר"ת מה הטעם שאינם ראויים לכפרה, והביא את קושית הר"י. והוסיף הריטב"א וכתב דאחרים פירשו דלאו בני כפרה דכופר נינהו, וכוונתו דאחרים אלו לא פירשו הגמ' בפשוטה שע"ז אינם בני כפרה כלל אלא דוקא כפרה דכופר אינה שייכת בהם, ולטעם זה לא קשיא מגלות כלל שהרי בעלמא בני כפרה הם. ובסו"ד הביא את פירושו שלו שאין כאן זמם כלל לפי שאין כפיה על הכופר וכאש"ז ניתן על זמם עונש ולא על זמם כפרה, ואת פירושו של הרמב"ן שאין כאן עדות אלא לשמים וכו' ולדרך זו אין כוונת הגמ' כלל שאינם ראויים לכפרה לא לכפרה דעלמא ולא לכפרה דכופר אלא שאין כאן כלל זמם והם אינם צריכים כפרה, וכמובן שגם לפי דרך זו לא קשיא מגלות, ולכן הקדים הריטב"א דלפום פשטא וכו' וקשיא וכו' גלות וכו'.

כל זה נראה ברור למעיין היטב בדברי הריטב"א, אבל תמיה עצומה יש כאן בדברי הרמב"ן שהרי הרמב"ן פירש בע"א כפי שהביא הריטב"א בשמו שאין כאן עדות כלל להזמה שלא נצרכה עדותם אלא לשמים וכו' ולכן אינם לוקים. ותמוה מאוד דאם כן מה הוקשה להרמב"ן לעיל מגלות הרי שם לא שייך כלל לומר כן ומשנה ערוכה היא דלוקים. ואפשר לפרש דקושית הרמב"ן היא על פי דרכו דלאו בני כפרה משום שאין השמים צריכים לעדותם ולפיכך הוקשה לו דגלות דכפרה היא אם כן הרי לשמים העידו דאין חיוב הכפרה מוטל על ידי בית דין, ואין השמים צריכים לעדותם. ולזה תירץ דהתם אף לאדם מסור דינם שאם יצא חוץ לתחום נהרג על ידי גואל הדם, ולפיכך היה ס"ד שגם העדים יגלו ויעמדו בספק זה, ומתפרש כוונתו דבאמת בגלות בעלמא אין כפית בית דין על עצם הגלות שהרי כפרה היא אבל הכפיה היא בהתר דמו לגואל הדם, ועל זה נענשים שישגלו ויעמדו באותו ספק. אך לפי זה קושית הרמב"ן ותירוצו שונים לגמרי מדברי הריטב"א שעיקר תירוצו הוא שהגלות עונש היא ולא כפרה, והוכיח כן ממה שהדבר מסור לבית דין, וצ"ע שהריטב"א עצמו כתב דכן פירש הרמב"ן, ושמה כוונתו לעיקרי הדברים, וצ"ע.

שם וטעמא וכו' ראה בהמשך הדברים שכתב שלשה פשטים בגמ': (א) בשם ר"ת דכיון דלא עשו מעשה אינם ראויים לכפרה והקשה עליו הריטב"א. (ב) בשם אחרים דאין כפרה אלא במי שהרג שורו את הנפש ולפטר ממייתה בידי שמים ולכאורה כוונתו דעדים הללו שלא הרג שורם לא נתחייבו מיתה בידי שמים ולכן אין שייך בהם כפרה לפטרם ממיתה זו [והא פשיטא ליה דמדין כאש"ז לא יתחייבו מיתה שהרי כלפי שמיא לא זממו כלום] ופירש הריטב"א דזו כוונת רש"י שכתב שלא הרג שורם את הנפש, וכתב הריטב"א ד"דאי שלפי שיטה זו אין צורך לכל הטעמים אלא כיון שעשו במזיד לא מצינו כפרה למזידים ולא דמי למי ששורו הרג דפשע ולא הזיד [ואגב למדנו מדבריו דהמזיד בהריגת שורו לא מתכפר בכופר אך לכאורה חיוב מיתה בידי שמים יש לו וצ"ע]. וצ"ב כוונת הריטב"א דלפי שיטה זו וכו'. וראה במש"נ לעיל בתחילת דברי הריטב"א, ויש לפרש דכוונתו לפי שיטה זו הסוברת דבאמת יש כאן זמם אלא דהעדים זוממים אינם נענשים בכופר או מפני שאינם בני כפרה כלל או מפני שאינם בני כפרה דכופר, ולאפוקי משיטת הרמב"ן דאין כאן זמם כלל. וזו כוונתו שלפי שיטה זו לא היינו צריכים לכל הטעמים שנתפרשו לעיל.

שם אבל הא קשיא טובא וכו' הקשה הריטב"א [ונראה כוונתו להקשות על כל שלשת הפירושים דלעיל] דמשום דלאו בני כפרה נינהו למה יהיו פטורים מלשלם הכופר הרי כאש"ז לא לכפרה ניתן אלא לממונא או קנסא, ותירץ דכוונת הגמ' דכאש"ז לא שייך בכופר כיון שאין ב"ד ממשכנים אותו ואף למ"ד ממשכנים פירש הר"י דכופים אותו עד שיאמר רוצה אני ואם היה יודע בעצמו שלא היה כמו שהעידו לא היה נותן ואי משום

כשווי בשעת תשלום. [וגם למ"ד דכופרא כפרה ובדניק שיימין יש להסתפק בזה אך יש סברא אחרת דהכפרה היא בתשלום הנזק ושומת הנזק אפשר שהיא בשעת מיתה ככל נזק]

דתייהו להו כפרה הני לאו בני כפרה וכו' יעוי"ה בדבריו. [והיינו סברת הגמ' כלולה משני חלקים הא' דכופרא כפרה הוא ובוה מתבאר דלכן לא חל עליהם עונש כאש"ז שאף הוא אינו מחוייב וע"ז הוסיפה הגמ' דהני וכו' והיינו דלכן אינם מתחייבים בכפרה]

וקושיית הריטב"א עמומה וצריכה פירוש דהנה מפירושי הראשונים שהובאו לעיל מבואר דכאשר היה חל חיוב כופר על העדים היה הדבר בתורת כפרה. **ומעתה ניתנת הקושיא להתפרש בתרי אנפי: חדא** דכוונתו להקשות על עיקר ההנחה שהיא יסוד פירושי הראשונים דחיוב העדים זוממים בכופר הוא כפרה כמו הנידון, **אך לדרך** זו אינו מובן סיום דבריו בתירוץ דאי משום דתייהו להו כפרה וכו' הרי כאש"ז עונש הוא ומה צורך לטעם דהני לאו בני כפרה. **ודרך נוספת יש** דכוונת הריטב"א שאפשר לדון כאן כאש"ז בתרי אנפי, חדא לענשם באותו העונש כמו שזממו עליו, ועוד דעל הפסד הממון שגרמו לו ישלמו. וקושיית הריטב"א היא דהתינח דאינם בני כפרה אבל סו"ס יענשו בממון על הפסד הממון שגרמו לו ולזה תירץ דעל חסרון הממון אינם נענשים שהרי אין ביד כופין עליו ולא נפסד ועל עצם החיוב כופר שיחול עליהם כמו עליו בזה ליכא משום דלאו בני כפרה נינהו, **ועיין בשיעורי הגרש"ר** שפירש כן בדברי הריטב"א אמנם דוחק הוא בקושיית הריטב"א להעמיס כן בכוונתו וצ"ע.

ובאמת שעיקר הסוגיא צריכה ביאור ופירוש דהיכי ס"ד שיחול על העדים חיוב כפרה ועל מה צריכים הם כפרה, ובהכרח שכפרתם על עדותם שהעידו שקר - וכן מבואר מסברת הריטב"א שהם מזידין והיינו בעדות שקר ידידהו - אך אין הדבר מובן חדא דמה נשתנו אלו מכל עדים זוממים שדינם בעונש ולא בכפרה ואלו דינם בכפרה ולא בעונש ועוד שהרי הכופר הוא דמי נפש [של הנהרג או של ההורג] ואם כן כאן אפילו זמם מיתה אלא זמם להפסידו ממון מה תואר כופר יש לתשלומיהם, ואם היינו מפרשים דס"ד שישלמו הממון שרצו להפסידו ותו לא אז היה ניחא אלא דאז אין מובן לתי' הגמ' דלאו בני כפרה נינהו אליבא דהראשונים הנ"ל.

שם בריטב"א הלכך אין ממשכנים וגם ר"י וכו' שני טעמים כתב הריטב"א לומר דאין כאן חיוב ממון: האחד דאין ממשכנים משום דבעיא ולא אפשרא היא והשני דאף אי ממשכנים צריך כפיה עד שיאמר רוצה אני ואם לא ירצה לא יתן. **ושני הטעמים צ"ב** דלהטעם הראשון קשה דאף דלהלכה מספק אין ממשכנים אבל סו"ס הרי בעיא היא בגמ' והכא ברייתא ערוכה דאינם משלמים כופר ומשום דכופרא כפרא ותפשוט מהכא דאין ממשכנים. וצ"ע.

וגם הטעם השני קשה דהיאך תאמר שאם ירצה לא יתן הרי כופים אותו עד שתצא נפשו ובודאי שמכח הכפיה יאמר רוצה אני ויתן. **אך נראה שכוונת הריטב"א** דכיון דכח הכפיה אינו בהוצאת ממון אלא לכפותו לרצות אלמא אין דין הכופר מסור לבית דין אלא דין ידידהו הוא והבי"ד כופים אותו לקיים דינו וכיון שכן אין כאן תורת הזמה שאין הזמה אלא בגמר דין דבי"ד בדברים המסורים להם.⁵³ **והדבר מדוקדק היטב מלשונו** שכתב דאם היה יודע וכו' ומשמע דאף באופן שאינו יודע לא חשיב זמם והטעם מפני שאם היה יודע וכו' דמזה מוכח דאינו דין המוטל על הבית דין

וברע"א בגליון המשניות בהערה במוסגר שם הקשה על הריטב"א שכתב דאין משלמים משום שאם יודע הנידון שלא הרג שורו אינו חייב לשלם והקשה דאכתי קשיא היכא שהוא עצמו אינו יודע אם הרג שורו אם לאו, ונראה מדבריו שהבין דטעמו של הריטב"א שאין כאן עונש ממון הוא משום ידיעת הנידון אך לשון הריטב"א נראה להדיא שמזה רק בא להוכיח שלא חל עליו חיוב על ידי העדים בכח ביד"א אלא הדבר תלוי בו וכמש"נ ואף אם לא ידע ושילם הרי לא זממו עליו עונש ביד"א אלא הטעוהו בעלמא בדבריהם.

ויש כאן ספק גדול בהבנת דברי הריטב"א והוא תלוי במבואר לעיל, דאפשר לפרש דתירוץ זה עומד בפני עצמו ויש כאן פירוש שלם בגמ' מדוע לא ישלמו העדים את הכופר והוא מפני שאין כאן אלא הודעה בעלמא ולא גמר חיוב בית דין עליו. **ומהלך זה** מתאים אם נפרש דקושייתו היתה דכאש"ז אינו מטעם כפרה ולפיכך אין מקום כלל לסברות הראשונים דלעיל, **אך לפי זה אינו מבואר כה"צ** המשך דבריו שכתב ואי משום כפרה

⁵³ ולפי זה אפשר ליישב דאין כאן שני טעמים אלא כוונתו כך דכיון דאין ממשכנים אין כאן דין לבי"ד ואף אם תאמר דממשכרים הרי כבר פירש ר"י וכו' אך לשונו דחוק.

הא לאו בני כפרה ניהו והרי אין כאן זמם ועל מה ולמה יצטרכו כפרה. ועוד אפשר אם נפרש דקושיתו היתה מחמת דאף דלאו בני כפרה אבל תיפול מחמת שהפסידוהו ממון ונגמר עליו הדין לשלם ועל זה תירץ דאין כאן גמר דין לשלם. אך מ"מ הוקשה לו דכיון שנגמר דינו להיות מחוייב כפרה יש כאן זמם [וצ"ל דאף שאין בית דין כופים אבל הם פוסקים דינו ולכן פסקם הוי גמ"ד המחייב אלא דכשנדון מחמת הפסד הממון בזה ליכא זמם דסו"ס לא נכמר דינו לשלם ממון בפועל אלא להודיעו להיותו מחוייב כפרה ודוק] ולזה הוסיף דאי משום כפרה לאו בני כפרה והיינו כאחד מהטעמים שפירש לעיל. וכבר הערנו לעיל שלשונו בקושיא לא משמע כלל כפירוש זה, וצ"ע. ונכון יותר לפרש כהדרך הראשונה שיש כאן ביאור שלם בדברי הגמ', אך יסוד הענין דכאש"ז הוא כאשר זממו עונש המוטל בבי"ד על אדם שיקבלו את אשר זממו, ודן הריטב"א דשמא נאמר דבכלל כאש"ז כאשר זממו להטיל על האדם חיוב כפרה אף שאין בו כפיה וממילא אין כאן עונש והיזק לאדם מ"מ חייבוהו כפרה אף הם יתחייבו בכפרה כמותו, ולזה תירץ דאין זה בכלל פרשת כאש"ז, וצ"ע.

ונ"מ בזה לענין מלקות דלהלן כתב הריטב"א דלדעת כמה ראשונים לוקים העדים משום והצדיקו והרמב"ן לדרכו [שתתפרש להלן] דאין לוקים. ולדרך הריטב"א כאן הרי הדבר תלוי ועומד, אם נפרש כוונתו דאין כאן זמם כלל מחמת שאין הדבר מסור לבית דין נמצא שגם מלקות לא יהיה כי לא זממו מאומה, ואף נפרש דסברתו היא כלפי תורת עונש אבל הטעם שאינם מתחייבים בכפרה מחמת זמם הכפרה הוא מהטעמים דלעיל מסתברא שילקו עבור זממם לחייבו בכפרה ודוק.

שם ורבינו הרמב"ן וכו' כאן ביאר הריטב"א פשט חדש בגמ' מדברי הרמב"ן דכיון שאין עדותם מועלת לשמים כלום אף כופר לא שייך בהו שהכופר במקום מיתה בידי שמים עיי"ה בדבריו וכתב דאפשר שזו גם כוונת רש"י, וצ"ב כוונת הריטב"א בשם הרמב"ן דלכאורה נראה דכוונתו דכיון דליכא מיתה ממילא גם כופר ליכא שבמקום מיתה הוא בא, אך תמוה שהרי זהו הפירוש שהביא הריטב"א לעיל בשם אחרים ורצה שם לפרש כן בכוונת רש"י ולהדיא משמע מדבריו כאן שהם שני פירושים נפרדים ואנחנו לא נדע החילוק ביניהם. גם קצת משמע מסדר דבריו דלהרמב"ן לא קשיא מה שהקשה לעיל דכאש"ז לא ניתן לכפרה נכך נראה מסדר הדברים ממה שהקדים קושיתו על אלו הפירושים לפי הרמב"ן ואחר שביאר ותיירץ הביא דברי הרמב"ן עיין בריטב"א ודוק] וגם זה אינו מובן למה להרמב"ן ניחא טפי, וצ"ב.

אבל כוונת הריטב"א מבוארת למש"נ לעיל בתחילת דבריו, דלהרמב"ן יש הבנה אחרת בשורש תירוץ הגמ', דאין הכוונה שאין לענשם בכופר אלא שאינם צריכים כלל עונש דאין כאן זמם, דכיון שעיקר עדותם לשמים לא הוי זמם כלל ולכן גם אינם לוקים, ולפי זה לא קשיא מגלות וגם לא קשיא קושית הריטב"א לעיל דכאש"ז לעונש הוא בא, שהרי אין כאן זמם לענשם עליו.

ולפי זה יש חילוק יסודי בין תירוץ הרמב"ן לפירושים הקודמים, דכל תירוץ הראשונים באו לפרש שיש כאן זמם ואין כאן עונש כאש"ז אבל הרמב"ן חידש דאף זמם ליכא ולכן פטורים אף ממלקות.⁵⁴

אמנם עיקר סברת הרמב"ן צ"ב דסו"ס הועילה עדותם לחייבו כופר בבית דין ולפי זה י"ל דאף שהכופר עליו בא לפטרו ממיתה בידי שמים ובהם לא שייך מ"מ סברה שיטה זו דזמם מקרי אלא דא"א לענשם דתוכן העונש הוא כפרה מחיוב מיתה ובהו לא שייך כן ודוק.

ויעויין ברמב"ן לעיל במתני' שהקשה אמאי לא תני במתני' קרבן דפטורים הם משום דלאו בני כפרה ניהו ותיירץ דכיון שאין כופים על הקרבן וממון שאין לו תובעים פשיטא דאינו משלם. ומבואר מדברי הרמב"ן אלו דלא רק בכופר אלא בכל חיוב כפרה פטורים העדים וכמו שהוכחנו מקושיתו מגלות וגם זה סותר למש"כ הריטב"א בשמו דדוקא הכא פטורים משום דלא שייך בהם מיתה וצ"ע. ויעויין ש ברמב"ן שהקשה דאם כן אמאי לא תני כופר למ"ד כופרא כפרה ותיירץ דבכופר לא לקי והקשה דאם כן הוה עדות שאאי"ל ותיירץ וז"ל לאו מילתא היא דכיון דכופרא כפרה ועיקר חיוביה בידי שמים הוא ברלא יהיב כופריה אין עדות כאן אלא לשמים שאינן צריכין לעדותו ואף הוא דינו מסור לשמים, והיינו דאמרינן והני לאו בני כפרה ניהו כלומר עיקר חיובן לשמים כאשר זמם

⁵⁴ ולפירושו של הריטב"א עצמו לעיל דאין כאן זממה משום שאין בי"ד כופים על הכופר נמי נראה דלא חשיב זמם כלל ואינם לוקים, שהרי הוסיף הריטב"א בסו"ד ואי משום דליהוי להו כפרה לאו בני כפרה ניהו, ומשמע מזה ד

ולא נתנה לכפרה להם, והרב ר' משה הספרדי ז"ל פי' שהן לוקין ואין דבריו נכונים עכ"ל. **וסתם הרמב"ן** בתחילת דבריו ולא פירש אמאי אינם לוקים ולכאורה צ"ל שנשמך על מה שכתב להלן דמחמת כן לא חשיב עדות שאאי"ל דזהו גופא הטעם שאינם לוקים עיי"ה בדבריו.

ועיקר דברי הרמב"ן סתומים דלכאורה כוונתו דכיון שעדותם לשמים אם כן לא זממו מיתה וממילא אינם מתחייבים מיתה ולכן לא שייך בהו כופר לכפר על המיתה אבל לשונו שכתב דהני וכו' כלומר עיקר חיובן לשמים כאשר זמם וכו' סתום וצ"ב גם לשונו לעיל זאף הוא דינו מסור לשמים אינו מובן כוונתו בזה. **ועוד קשה מינינה ובינה**, דאם כן דבעדים זוממים ליכא כלל חיוב אכופר דלא שייך בהו אם כן מנא ליה להרמב"ן דעדים זוממים לאו בני כפרה הם גבי גלות, ושמא הוקשה לו מפני שהונח להרמב"ן בסברא דאין בית דין כופים שום חיוב כפרה שאינו מסור להם אלא לו ולכן אף בגלות פשיטא ליה שאין כופים ולכן הקשה, ותירץ דהתם יש כפיה עליו ומשום דאינו כפרה גמורה אלא תורת עונש בה ודוק.

ובעיקר מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן אי לוקים או לאו יש לפרשה דהרמב"ם סובר דמה שרצו לגרום לו חיוב כופר אף זה זמם חשיב [וכמו שביארנו לעיל להפירושים הראשונים בריטב"א] אף דליכא כפיה על זה כיון דסו"ס ב"ד פוסקים לו חיוב כופר, **ואולם יעויין בהגהת הגרא"ז** שכתב דהרמב"ם לשיטתו שפוסק דממשכנים על הכופר ואם כן איכא על זה כפית ב"ד **והקשה הגרא"ז על הרמב"ן** שהרי בגמ' בב"ק מספקא לן אי ממשכנים על הכופר והיך נפרנס הבריייתא דאינם משלמים את הכופר להצד דממשכנים, **ואולם יעויין בריטב"א שביאר** דאף אי ממשכנים אין זה אלא בדין כפיה עד שיאמר רוצה אני נוברמב"ם לא הוזכר כן ואפשר דבזה פליגי

אי בעינן שני עדים בחיוב כופר: **מדברי הריטב"א משמע** דאינו ענין כלל לבי"ד **אכן יעויין ברמב"ם** בסו"פ ח מנזקי ממון דבעינן עדים גמורים ומשמע שם דהוא דין על בי"ד ולכאורה לשיטתו דממשכנים על הכופר **ועיין ברשב"א** בב"ק דף מא ע"ב שכתב דלעדות כופר סגי בעד אחד כעדות קרבן ומשמע דאינו ענין לבי"ד **וכן ברמב"ן עה"ת** שמות כא ל דאין ממשכנין ולא מכריחין אותו וע"ע בשערי יושר שער ו סופ"ט

וכ"ז סותר הן לדברי המנ"ח דבעינן גמר דין והן לדברי הנתיבות דבעדות איסורים לא שייך הזמה ועיין בברכת שמואל בב"ק סי' ל שםבואר מדבריו דה"ט להרמב"ן דליכא הזמה בכופר משום דליכא דין בי"ד ועיין שם דביאר דבאמת בי"ד כופין הן בקרבן והן בכופר אך לא מדין תשלום ידיה אלא מחמת חובת כפרה ידיה עיי"ש וצ"ע **בדברי הרמב"ן בפנים** ועיין גם ברמב"ן בחומש הנ"ל.

אי לוקין בעדות כופר: **עיין ברמב"ם** פ"כ ה"ח מעדות שכתב דלוקין בעדות כופר ועיי"ש בב"ד דמשמע דעדים שהעידו בכופר אינם משלמים משום דלא העידו חיוב ממון וצ"ב ודוק. **וזו גם דעת המאירי כאן והטור** בסי' לח **אך הרמב"ן והריטב"א בשמו פליגי** ראה לעיל וראה בהגהת הגרא"ז מה שתלה מחלוקתם בדין ממשכנים, **ועיין בקצה"ח** בסי' לח שהקשה דהרי חייבין לשלם מחמת שזממו על השור להפסידו ולהרגו ולאסרו בהנאה וממילא יפטרו ממלקות ועיין בנתיבות ובמשובב נתיבות במש"כ ליישב בשם אחיו והמנ"ח במצווה נב ב וכן הגרש"ש בב"ק השיגו דלא הוי כאשר עשה דאינו מכח הבי"ד ויל"ע בזה ודוק **ועיין בחידושי הגרי"ז** בריש סוטה שכתב דבתרי הגדות ליכא לדין דמשלם ואינו לוקה וע"ע בשיעורי הגרש"ר.

עבד עברי בגמ' סבר רב המנונא למימר וכו' סברת רב המנונא צ"ב דהרי סו"ס אף כשיש לו הרי נגמר דינו לשלם וגם שאם אין לו ימכר וכגון שיעני אחר גמ"ד דודאי ימכר, ואם כן אף הם שזממו עליו מכירה זו כשאין להם למה לא ימכרו, **ועיין בקובץ ביאורים שעמד בזה וביאר** דבעינן גמ"ד על עצם המכירה והכא לא נגמר דינו בפועל לימכר כיון שיש לו. **ולפי דבריו** היכא דבשעת הגדתם היה לו והעני קודם גמ"ד ואז נגמר דינו לימכר חשיב כאין לו לדעת רב המנונא [ונ"מ גם לדין להלכה לענין מלקות דמבואר בטור דבאין לו לוקים ולדעת הגרא"ו חשיב כאין לו]

ואולם יעויין במאירי שביאר הטעם שאינם נמכרים שהרי לא למכרו נתכוונו **ומבואר מדבריו** דלא גמ"ד חסר כאן אלא ליכא עלה שם זממה כלל ונראה מבואר מדבריו דזמם צריך שיהיה בשביל העונש בפועל ומה

שזממו גמ"ד עצמו בלא ביצוע העונש אינו זמם וקרא כתיב כאשר זמם לעשות.⁵⁵ ויעויין בריטב"א שהקשה על סברת רב המנונא הראשונה דאם כן פשיטא ומאי קמ"ל ברייתא ותירץ דהחידוש הוא כשאנים יודעים שיש לו או כשהעשיר אח"כ, ונחזי אנן דאי היה טעם הברייתא כהגרא"ו משום דליכא גמ"ד ועל זה הוקשה לו דפשיטא אם כן מה מועיל שהם אינם יודעים. אך גם א"א לפרש ממש כהמאירי שהרי כשסברו שיש לו נתכונו למכרו ומ"מ אינם נמכרים, ונראה שהטעם שאינם נמכרים הוא מפני שאין כאן זמם מכירה ולזה הקשה הריטב"א דפשיטא כן שהרי לא נתכונו למכרו, ותירץ דמייירי כשנתכונו ומ"מ לא חשיב זמם שהרי לא עמד לימכר בפועל ודוק. ואפשר שאף המאירי יודה בזה ומש"כ דלא נתכונו ה"ה אם נתכונו ואין הגמ"ד עומד לזה.

ואולם עדיין צ"ב בזה דלכאורה בפשוטו דין מכירת הגנב הוא עומק והוספה בגדר שעבודו דכל חייבי ממון אינם חייבים לימכר והוא חייב אף לימכר כדי לשלם חובו וכיון שהעידו עליו שחייב חוב כזה שיש בו דין מכירה אף שלא זממו המכירה עצמה למה לא ימכרו כמותו אם לא היה לו. נדומיא דעדים שהעידו על אדם ואמדהו לעשרים מלקות דנקטו אחרונים בפשיטות דלוקים ארבעים⁵⁶ ולהלן יתבאר צד דדין מכירה אינו בעיקר דין החוב אלא עונש ודין בפ"ע ולפי זה נחא וראה עוד להלן.

שם בגמ' אלא סבר רב המנונא וכו' סברת רב המנונא השניה צ"ב דסו"ס הרי זממו למכרו שהרי אין לו והיה עומד לימכר, אבל טעמו הוא משום דגדר כאש"ז הוא להעתיק חיובו של העד כמות שהוא ולא לחייבם יותר ממה שחייבוהו ולכן חיובו לימכר כולל אפשרות פדיון כשיש לו ואף הם דינם כמותו.⁵⁷

בגמ' ונמכר בגניבתו ולא בזממו יש לחקור במיעוט זה דבגנבתו ולא בזממו, שאפשר לפרש המיעוט דעל זמם מכירה אינם נענשים לימכר, וכמו שזמם גלות אינו מחייבם גלות כך זמם מכירה אין בו כאש"ז, ואפשר לפרש באופן אחר אשר המכירה היא מחמת שחוב הממון מחייב גם מכירה בע"ע כדי לשלם חובו, ובזה חדשה תורה שחוב הממון של עדים זוממים אינו מחייב מכירה. וראה ברמב"ם שהעתיק דין סוגיין שאם העידו על אדם שנמכר בע"ע לוקים ותמה עליו הגבול"א שלא הזכיר האוקימתא דסוגיין שהעידו שחייב ממון וביאר בזה **המנ"ח** [במצוה מב אות ג] דלמסקנא דרבא מיעוטא הוא שאינם נמכרים בע"ע ונקט הרמב"ם ציור שיש בו רבותא טפי דאף בו אינם נמכרים [ולכאורה צ"ל דלרבא אחר הילפותא אין הפסוק מתיחס כלל לציור מסוים ורק לרב המנונא דהוא מסברא מייירי באופן שהעידו שחייב לימכר דוקא] ועכ"פ מבואר מדברי הרמב"ם דהילפותא דבגניבתו הוא מיעוט בדין כאש"ז שאינם נמכרים בגניבתם, ואולם יעויין בתשובת הרא"ש [כלל עה ב וכלל סח י] שכתב דאין בי"ד כופים אדם שישכיר עצמו למלאכה כדי שישלם חובו וז"ל ומה שטוען שמעון שיעשה מלאכה כדי לפרוע את חובו, אין בי"ד כופין אותו לכך וכו' כל שכן שלא ישלחו בית דין יד בגופו לכופו להשתעבד ולפרוע חובו. וכן כתב רבינו תם בתשובה כי היכי דדרשינן (כפ"ק דקדושין יח); בגנבו ולא בזממו ולא בכפלו, הכי נמי דדרשינן ולא בפרעון חובו ולא במזונות אשתו עכ"ל. וכן כתב גם המהר"ם רוטנבורג בתשובה ח"ד סי' פו והגר"א בחו"מ צו סקמ"ד. ומבואר מדברי רבותינו אלו דגדר המיעוט הוא שאין חוב הזוממים מחייב מכירה ומיעוטא הוא בדין כאש"ז דאף

⁵⁵ ואחרונים נקטו בפשיטות דהיכא שאמדהו עשרים ודאי שזוממיו ילקו ארבעים כדן, אבל יש להסתפק היא שאינו יכול ללקות כלל [נדון חלוק ביסודו מאמדהו דמי שאמדהו לעשרים והלקוהו לכשיתחזק כבר נפטר מענשו אבל החולה שאינו לוקה לכשיבריא ודאי דלוקה] ואינו עשוי להבריא לעולם דמסתברא שלא ילקו המזימים שאף שזממו גמר דינו לא זממו מלקות.

⁵⁶ ויש להסתפק כמ"כ אי מלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר היכא שהעידו עליו שחייב ממון בשטר אם ישתעבדו נכסיהם כדן מלוה בשטר ועכ"פ נראה דודאי לא תליי אם יש לו ממון שאינו משועבד או לא.

⁵⁷ וצ"ע בסברא דהנה יש לחקור בהמחייב דכאש"ז אם הוא משום הגמר דין שזממו להטיל עליו או מחמת הזמם בפועל דהיינו ביצוע הגמ"ד, והסברא הפשוטה היא דהמחייב הוא העונש בפועל ופשוטו של מקרא כאשר זמם לעשות כתיב, וכן נראה ממה שביארו הריטב"א והמאירי ברישא דרב המנונא שלא זממו למכרו אף שזממו לגמור דינו שאם לא יהיה לו ימכר אין זה חשוב זמם כיון שלא זממו למכרו בפועל ואם כן צ"ע בסברא דאם המחייב הוא זמם העשיה הרי מסתבר דעונש כאש"ז הוא לענשם בפועל במה שזממו לעשות [והרמב"ם שמנה כאש"ז למצות עשה על בי"ד הרי ודאי מסתבר שהמצוה אינה לגמור דינם למיתה אלא להרגם וקרא כתיב נפש בנפש] ואם כן צ"ב בסברא מדוע צורת וגדר הדין הוא שהגמ"ד ידידהו הוי כגמ"ד ידידהו וצ"ע.

שזממו לחייבו חוב עם מכירה הם לא ימכרו. [אך לפי זה צ"ע דאם העידו שנמכר למה לא ימכרו משום זמם המכירה עצמה, ואפשר דבהדרשא תרוויהו איכללו וכמשי"ת להלן]

יעויין בגמ' בקידושין [דף יח ע"א] דאיתא התם ברייתא ונמכר בגניבתו ולא בזממו וכדרשא דרבא בסוגיין. **ותמוה מאוד** דבסוגיא דידן נראה דרב הומנוא לא דרש להך דרשא ואף רבא לא למדה מדברי הברייתא ולא הזכירה ברייתא זו כלל בגמ' ובראשונים בסוגיין רצ"ע.⁵⁸

וידוע לבאר בזה דבאמת שתי הסוגיות דנות בשני נידונים נפרדים, דהתם הנידון הוא אם חוב הממון המוטל על עדים זוממים איתכיל ביה דין מכירה וכמו שזממו עליו כך גם עליהם יש חוב המחייב גם מכירת עצמו בע"ע, ועל זה יש קרא דבגנבתו וכו', **ואף רב המנוא** ידע להך ברייתא ולדרשא דקרא, אבל רב המנוא נתקשה בדין זה דסו"ס היכא שזממו עליו מכירה כגון דלית ליה אם כן ימכרו לא מפני שחובם כולל דין מכירה אלא מפני זמם המכירה עצמו. ויש להוסיף בזה ביאור נפלא דהנה דלאוקימתא הראשונה דרב המנוא תמוה מאוד דין הברייתא דארבעה דברים וכו' שאינם נמכרים בע"ע והרי טעם שאינם נמכרים הוא משום דלא זממו כלל למכרו ואינו דין שאינם נמכרים בע"ע דוקא, **ולפי זה י"ל** דבאמת עיקר דין הברייתא הוא כהברייתא בקידושין שאינם נמכרים אף שזממו עליו חוב המחייב מכירה דין חובם אינו כן ואלמלי היה זה בדין כאש"ז לא היה תלוי כלל אם יש להם או אין להם או לו דהם זממו עליו חוב ממון המחייב מכירה ואף דינם כמותו ובזה מיעט הקרא, אלא דהוקשה לרב המנוא דסו"ס באין לו הרי זממו לחייבו מכירה והיאך יפטרו מלימכר, ולזה תירץ דברייתא מיירי ביש לו. ורבא דחה דהמיעוט דקרא משמע דהוא בכל האופנים וממילא כולל גם מיעוט שלא ימכרו מחמת זמם מכירה, ודוק היטב.

ואולם מדברי הריטב"א מבואר דלא כפי' זה שהרי הקשה לאוקימתא קמא דרב המנוא דאם כן פשיטא ולהנ"ל הרי אינו פשיטא כלל דעיקר דין הברייתא שאינם נמכרים בחובם ודוק, וכן אין זה מתאים עם ההסבר שיובא להלן בדעת הטור והמאירי דהמכירה עונש היא אלא שבלא"ה מוכח מהרא"ש דלא כביאור זה רצ"ע.

וראה ברש"י שפירש דהעידו עליו ונגמר דינו לימכר, וכ"כ המאירי, ומשמע מזה דבמה שנגמר דינו להתחייב על הגניבה לא סגי כדי לחייבם לימכר, ולכאורה מוכח מזה שאין חיובם על שזממו עליו חוב שיש בו דין גניבה, אלא על עצם זממת הגניבה.

שיטות הראשונים בדין המלקות והתשלומים עיין בטור [חו"מ סי' לח] **שכתב וז"ל** או שהעידו באחד שגנב ואין לו לשלם ובאו לחייבו להיותו נמכר בגנבתו והוזמו באחד מכל אלו לוקין **עכ"ל**, ומבוארת שיטתו דכשהעידו על אדם שיש לו אזי באו לחייבו ממון וצריכים לשלם ממון ככל עדים זוממים אך כשהעידו ואין לו נמצא שלא באו לחייבו ממון אלא למכרו בע"ע, והם אינם נמכרים ולפיכך לוקים.

ועיין במאירי שכתב וז"ל העידו על אחד שגנב ואין לו לשלם ונגמר דינו לימכר והוזמו אין נמכרין בעבד עברי ולא סוף דבר אם היה לזה שהעידו עליו בכדי לשלם והם אין להם לשלם שאין נמכרין שהרי לא למכרו נתכנונו או שזה שהעידו עליו אין לו לשלם ואלו יש להם לשלם שהרי הם יכולין לומר אילו היה לך לא היית נמכר וממון אין אנו נותנים שהרי לא לשם ממון העדנו אלא אפי' אין לזה שהעידו עליו ולא להם שהדבר שזה בשניהם אין נמכרין שנאמר בגנבו ולא בזממו ומ"מ אם יש לו ולהם משלמין וכשאיין לו או שאין להם או שאין לו ולא להם לוקין ואין נמכרין וכן אם העידו על אחד שנמכר בעבד עברי והוזמו אין נמכרין אלא שלוקין **עכ"ל**. **ונמצא ששוים המאירי והטור** באין לו דלוקים אבל נחלקו ביש לו ואין להם דמהטור משמע דמשלמים ודעת המאירי דאף כה"ג לוקים, **ודעת הר"י מלוניל בסוגיין** דבכל גווני אינם לוקים אלא לכשיהיה להם ישלמו.

בשיטת המאירי והטור צ"ב אמאי כשאין לו ויש להם לא ישלמו, וקשה שהרי זממו לחייבו חוב ממון ואף שהיה נמכר מחמת החוב ולא משלם סו"ס חובו חוב ממון, וכשהיה נמכר היו דמי מכירתו לפרעון החוב. **ויעויין במאירי שכתב** דאינם משלמים משום שאומרים שלא באו לחייבו ממון **וזה תמוה מאוד** שהרי המכירה עצמה תשלומין היא על חובו ונמצא שזממו עליו לשלם ולכזה"פ ישלמו.

ו"ל בתרי אנפי: א) דכיון דזממו גם למכרו ולא רק שישלם אם כן אם נחייבם רק בממון הוי כאש"ז לחצאין [וכדעת הריטב"א דאף בחד גברא לא אמרינן כאש"ז לחצאין ב) והעולם מבארים בזה דסובר הטור דדין מכירה דע"ע אינו בגדר תשלום על הגניבה ע"י דמי מכירתו אלא הוי עונש על הע"ע לימכר בגניבתו וגזרה תורה שדמי המכירה באים מהאדון הקונה אל הגנב כנגד ממון שגנב. ונלא סגי במה שנאמר שהוא עונש בלחוד אלא שהממון אינו אמור להגיע אל הגנב שהבי"ד הם שמוכרים אותו בע"כ והממון אינו שלו כלל אלא דינא הוא דמשתלם להגנב ובלא זה אין זה תירוץ ע"ד הטור ודוק. אבל דרך זו נסתרת מדברי רבותינו שהובאו לעיל שדנו ללמוד ממייעוטא דבגניבתו שאין אדם חייב להשכיר עצמו למלכאכה כדי לשלם חוב, והרי פשיטא שאם היה אדם חייב להשכיר עצמו היה זה מכח תביעת החוב בעצמה שהוא חייב לשלם כדי כך שמחוייב להשכיר עצמו, הרי מבואר מדבריהם דאדרבה להיפך הוא, דעומק תביעת החוב בגניבה הוא כ"כ עד שחייב למכור עצמו כדי לשלם חובו]

ולפי זה מבואר היטב דברי המאירי והטור דהיכא שאין לו לא זממו לחייבו ממון כמש"כ המאירי דלא לשם ממון באו והמכירה אינה חיוב ממון המוטל עליו ולימכר אינם נמכרים בין ביש להם בין באין להם ולפיכך לוקים.

ואולם עדיין קשה שהרי מדכתב הטור דלוקים אלמא דאין עליהם חיוב תשלומים וכ"ה להדיא במאירי ואם כן קשיא הא דפריך בגמ' לרב המנונא ולימרו ליה וכו' והיינו דכמו שהוא לא היה נמכר ביש לו גם הם לא ימכרו והשתא לכאורה ל"ד כלל שמה שהוא לא היה נמכר ביש לו הוא משום שהיה משלם והם שאינם משלמים [כדמוכח מהטור וטעמא כנ"ל] אף ביש להם ימכרו להס"ד [ובדברי הטור י"ל דרק למסקנא הוא כן דביש להם אינם משלמים אך במאירי מבואר כ"ז להדיא בגוף המו"מ דהסוגיא]

ושמענו מהגר"ר שמואלבין שליט"א לבאר בזה עפ"י המנ"ח [במצוה מב אות א] שכתב דביש לו ואינו רוצה לשלם פשיטא שאין בי"ד מוכרים אותו דקרא כתיב דאם אין לו ונמכר אבל ביש לו לעולם אינו נמכר **ולפי זה נוחא** דכמו דהוא לא היה מתחייב במכירה אם היה לו אף שלא היה משלם כ"ה דינם של העדים נמי.

וכ"ז בחידושם של הטור והמאירי באין לו דלוקים, **ואולם במאירי מבואר עוד** דאם יש לו ואין להם נמי לוקים ואין משלמים. **וזה תמוה מאור** שהרי עדים שהעידו על אדם ואין להם הרי חובם רובץ עליהם ולכשיהיה להם ישלמו וה"נ הכא הרי סו"ס רצו לחייבו ממון [נוכחן אין לתרץ דכיון דהמכירה עונש היא יכולים לומר לו אם לא היה לך לא היית משלם, שהרי אף גנב שאין לו החוב רובץ עליו אלא דאם נענש עי"ז שנמכר פוקע חובו (וכך מוכח להדיא מהמכילתא הנ"ל שאומרים לגנב שיכול לכתבו שטר על דמי הגניבה או למכרו והברירה בידו) אבל הא מיהת זממו לחייב עליו חוב ממון גמור על כל צד] **ובשיעורי הגר"ר כתב לבאר** על פי דברי התוס' רי"ד בב"מ דף צא שסובר שמי שנתחייב מלקות ותשלומים שדינו לשלם ואינו לוקה מ"מ אם אין לו לשלם לוקה [נדכדי רשעתו היינו שמקבל רק עונש אחד ולכתחילה יקבל ממון ולא מלקות אבל בא"א יקבל המלקות ולא הממון] **אך מדברי המאירי משמע** דלא בא לחדש שכל עדים זוממים שאין להם לשלם ילקו אלא דוקא הכא בע"ע הוא כן וצ"ע.

ושיטת הר"י מלוניל דבכל גווני משלמים ואינם לוקים ובאין להם ישלמו כשיהיה להם, ושיטה זו מבוארת דבכל גווני זממו לחייבו ממון ולא יפטרו מתשלומי ממון לעולם, **אך יל"ע** כשאין לו ואין להם דודאי זממו למכרו וראוי שיתחייבו מכירה אם כן חייבים מלקות ויפטרו בזה מתשלומים, **אך הטעם פשוט** שהרי עדים זוממים משלמים ואינם לוקים, **וע"ע בנמו"י**. ואף **מדברי הרמב"ן והריטב"א** משמע דסברי כהר"י מלוניל שהקשו [הרמב"ן לעיל בע"א והריטב"א בע"ב] מדוע לא תני כופר במתני' ותירץ דבכופר אינם לוקים, וקשה דליתני עבד עברי, ומדוע הקשה הרמב"ן ותירץ רק מכופר, ומוכח מזה דבע"ע פשיטא ליה דלעולם משלמים ואינו שייך כלל למתני'.⁵⁹

יעויין בסוגיא בקידושין [דף יח ע"א] דמבואר שם דמי שגנב חמש מאות ושוה אלף אינו נמכר כלל דונמכר אמר רחמנא ולא חציו. ומי שגנב חמש מאות ושוויי לימכר פחות מחמש מאות בזה נחלקו רבן ורבי אלעזר, דלדעת

⁵⁹ והריטב"א לעיל בע"א כתב דבגמ' מפרש מדוע לא תני במתני' כופר וע"ע, ולפנינו בע"ב נמצאת הקושיא מכופר ולא הזכיר מאומה מע"ע, וכפדה"נ כוונתו דכשביאר בע"ב דכופר לא תני מפני דמתני' הזכירה רק את הלוקים ממילא מתורץ גם הקושיא מע"ע, ולא חש לפרשה להדיא.

רבנן נמכר וחוזר ונמכר עד שישלם כל הגניבה, ולדעת ר"א אינו נמכר כלל דבגניבתו נמכר ולא בחצי גניבתו. ועיי"ש בסוגיא אמר רבא בהא זכנהו ר"א לרבנן וכו', ומשמע שהלכה כר"א וכ"נ מדברי רש"י שם, אף הרמב"ם [בפ"ג מגנבה ה"ד] נראה שפסק כרבנן, שכתב דאם גנבה אלקף ושווה חמש מאות נמכר וחוזר ונמכר.⁶⁰ **וטובא יל"ע בסוגיין**, דבפשוטו העדים זוממים שווים כמותו, ואם כן היאך נעבד אם נמכור את שניהם, הרי חוב הגניבה שזממו להטיל עליו מוטל על שניהם בשווה, ואם כן הרי כ"א מהם שזה יותר מחלקו בחיוב, ואם נאמר דסו"ס כיון שזממו עליו מכירה ימכרו שניהם להיכן ילכו דמי המכירה. **ואם נאמר** דמיירי ששניהם כאחד שוים כמותו אזי ניחא לדעת הרמב"ם אבל לפום משמעות דברי רש"י שהלכה כר"א נמצא שכ"א מהם נמכר בחצי הגניבה, ויל"ע בזה.⁶¹ **וע"ע בערל"נ**.

בנמ' משום ר"ע אמרו וכו' ראה ברש"י לעיל בברייתא שביאר דאם הוזמו בבי"ד ולא הספיק הבע"ד להעמידם בדין עד שברחו הדוד בבי"ד אחר פטורים. **ומבואר מדברי רש"י** דכלפי עונש כאש"ז בממון אין בי"ד עונשים מעצמם אלא כשיתבענו הבע"ד על זה.

ובספר יראים [מצוה קעח] כתב וזה לשונו לא ידעתי מנין לאומר שהממון למי שהעידו עליו, אחרי שהוא קנס יתנוהו ב"ד לכל מי שירצה כדתנן בחומש של תרומה ליתן קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה וכן נראה לי עד יורו לי צדק, סוגיא נראה לעולם למי שהעידו עליו ונראה כי לא ידעתי מנין. עכ"ל.⁶² **ועיין בתשובת הרדב"ז** [ח"ג סי' תרכד] שהביא שם דברי היראים וכתב דהטעם הוא משום שנצטער זה ע"י עדותם אמרה תורה ליתן לו הממון כמו שאמרה תורה בכפל שמשלמים לנגב.

ומדברי רש"י מבואר דלא זו בלבד שמשלמים לנידון אלא עיקר החיוב הוא לנידון כתביעת ממון בעלמא ואם לא יתבעם לא ישלמו. **וצ"ב בזה** שהרי בעדות מיתה ומלקות לכאורה ודאי אף בלא תביעת הנידון בי"ד עונשים את העדים [וכן נקט בזה בפשיטות האו"ש בריש פכ"א מעדות לחלק בין תביעת ממון לעונשי מיתה ומלקות דע"ז] ואם כן בממון אמאי בעינן תביעה דידיה. ולכאורה טעמו של הרדב"ז אינו מספיק לזה דאף שזיכתה תורה הממון לנידון שהעידו עליו אבל עיקר הדין הוא עונש. אכן אף בכפל ודאי מסתברא דאף שהוא עונש בעינן שיתבענו הנידון דכיון שזיכתה לו תורה הממון גדר העונש הוא חיובו לחברו ובעינן תביעה דידיה.⁶³

ובעיקר דברי רש"י יעויין בתוס' רי"ד בב"ק [דף ה ע"א] שהקשה על רש"י שהרי הוי מודה בקנס אחר שבאו עדים דלכו"ע לא מהני, [והתוריד פי' הגמ' דמיירי שהודו בבי"ד שהעידו שקר ואח"כ הויזום אחרים, ועיין להלן בסוגיא דעד זומם משלם לפי חלקו משי"ת בשיטת התוס' רי"ד] **ועיין בקצה"ח** [סי' שנ סק"ב] שעמד בזה בגוף דברי הגמ' **ויסד שם הקצה"ח** דהאי דינא דאחר ביאת העדים אינו אלא באותו בי"ד אבל בבי"ד אחר מועילה הודאתו ואפילו אם יבואו שם עדים אחר שיוודה כבר נפטר כלפי אותו בי"ד אחר. **ויל"ע בדבריו** דמ"מ מה מועיל לו שהודה בבי"ד אחר, סו"ס יחייבנו הלה בבי"ד זה.⁶⁴

⁶⁰ עיי"ש במ"מ שכתב כן, וע"ע באבהא"ז, ואין בזה נ"מ לנידון שבפנים.

⁶¹ ויעויין ברמב"ם [פ"ג מגניבה ה"טז] שכתב דשותפין שגנבו נמכר כ"א מהם בחלקו ואם שוה יותר מחלקו אינו נמכר [וע"ע במ"מ ובאבהא"ז ובאו"ש במקור דברי הרמב"ם] ולדבריו ה"נ הכא כ"א מהם חלקו בחוב חשוב ככגניבה שלמה לענין זה.

⁶² ויל"ע בכוונת היראים אם הקשה דוקא לר"ע וכמשמעות לשונו שהוא קנס וכ"כ שם התועפות ראם או דהקשה אף לרבנן וכוונתו דכיון דסיבת החיוב היא עונש על העדים למה יקבלם הנידון. ומדברי היראים משמע שנסתפק גם בעצם הדין אם משלמים לו [וברדב"ז העתיק דברי היראים ושם הגרסא 'ספק הוא ביד'י'] וצ"ע בזה דמשנה מפורשת היא בב"ב דף נו ע"ב 'משלמים לו את הכל'.

⁶³ ואפשר בדעת רש"י דגדר העונש דכאשר זמם הוא לדונו כאילו עשה את אשר זמם ועונשו על זה הוא כאשר זמם מדה כנגד מדה, וכדחזינן דעדים זוממים הם מאבות נזיקין אף שלא הזיקו בפועל. ולכן במיתה ומלקות אם אנו דנים אותו כמי שהרג והלקה הרי מוטל על בי"ד לענשו ככל חייבי מיתות ומלקות אבל בממון אנו דנים אותו כאילו הזיק בפועל את הנידון, ולכן רק אם יתבענו הניזק חייב לשלם שכך הוא הרי דינו של מזיק עצמו שאינו נענש בעונש ממון עד שיתבענו הניזק.

⁶⁴ וצ"ע אם שייך כה"ג שיאמר רצוני בבי"ד האחר מדין הלך אחר הנתבע.

והנתיבות שם ביאר באופ"א דכל הדין דאחר שבאו עדים חייב היינו דאינו נפטר בזה מחיובו שעל פי העדים אבל ב"ד אחר שעדיין לא קיבל את העדים לא יוכל לחייבו על פי הודאתו. [ביאור דברי הנתיבה"מ הוא דבדין מודה בקנס איכא ב' דינים, האחד דאינו נאמן לחייב עצמו ועוד דלמ"ד דאח"כ באו עדים פטור נתחדש עוד דהודאתו פוטרתו אף אם באו עדים אח"כ.⁶⁵ ולכן ביאר הנתיבה"מ דדין דהודאתו פוטרתו זה דוקא קודם ביאת עדים אבל לסמוך על הודאתו לחייבו בכל גווני א"א] **ואולם בדברי רש"י צ"ע לפרש כן** שהרי כתב רש"י דברח והודה בב"ד אחר ואם אין הודאתו מועלת לפטרו לכשיבואו עדים אם כן למה הודה בב"ד אחר וממ"נ אם לא יתבעוהו למה לו להודות ואם יתבעוהו לא תועיל הודאתו. [והערה זו היא גם על פי הקצה"ח דלעיל]

ואולם יעויין בתוס' שאנץ כאן [להלן בדף ג ע"א] **שהקשה על רש"י איפכא**, אמאי מוקי לה שברח לב"ד אחר הרי אף בב"ד זה יכול להודות ותועיל הודאתו כיון שלא תבעם הנידון. **ועיין בתוס' ר"פ כאן** שכתב דרש"י לאו דוקא נקט וה"ה באותו ב"ד דיכולים להודות וליפטר. **והדברים תמוהים מאוד** שהרי כבר באו עדים בב"ד זה והיאך תועיל הודאתם. נולכאורה נראה מדברי הראשונים דכיון שלא עמדו בדין על הזמתם ולא קבלו ב"ד דברי העדים אלא לגבי ביטול עדותם ולא לגבי חיוב ממון ידיהו דמי ללא באו עדים כלל וצ"ע הטעם בזה]

ועיין בתוס' ר"פ בב"ק שתמה על רש"י בקושית התוס' שאנץ וכתב שם לתרץ וז"ל ומורי רבי שיחיה אמר דיפה כיון רש"י דודאי באותו ב"ד שאינם יכולים תו לכפור שהרי שמעו ההזמה לא מהניא הודאתם שאין זה מרשיע עצמו מידי דהוה אבאו עדים ואח"כ הודה שחייב בקנס גבי כפל אבל כשתבעם בב"ד אחר שלא הספיק לתובעם באותו ב"ד מפטרי בהודאתם שהרי יכולים היו לכפור לו עד שיביא עדים. **עכ"ל והדברים צ"ב**. נויש לפרשם ע"ד הקצה"ח אבל טפי משמע כמש"נ לעיל דדחכא באמת לא חשיב כלל כבאו עדים כיון שלא נתקבלה עדותם כלפי הממון ולזה ביאר דכלפי אותו ב"ד כיון שסו"ס הבי"ד יודעים שיש כאן הגדת עדים שיוכלו לקבלה כשירצו אם כן לגבי אותו ב"ד אין הודאתם בגדר הודאה, ולשונו משמע דבאמת אינו בדין מודה אחר ביאת עדים אלא דמשם למד דבעינן הרשעת עצמו באותו ב"ד לא חשיב כהרשעת עצמו כיון שב"ד שמעו העדים ודוק וצ"ע]

ויעויין בחי' הגרנ"ט בב"ק שתירץ קושית הקצה"ח באופן נפלא וביאר דבעדים זוממים שפטורים בבא הרוג ברגליו אין העדאת המזימים כדרך לבירור בלבד **אלא דע"י עדותם חל על המזימים חלות דין זוממים שחייבים לשלם**, ונמצא שהעדים מעולם לא העידו שאלו זוממים אלא העידו שלא היו שם, וכשהם מעידים כך ובית דין מקבלים עדותם הרי נעשים כעת זוממים בפני הבי"ד, ולכן לא חשיב כבאו עדים אך באותו ב"ד לא תועיל הודאתם שכלפי הבי"ד היודעים [ע"י לא תהא שמיעה גדולה מראיה] שאלו זוממים אין לזה שם הודאה כלל. **ולדרך זו מבוארים היטב דברי התוס' ר"פ פ.66** [ובחי' העילוי ממיצ"ט ביאר באופן קרוב לזה דהרי המזימים לא ידעו שעדי השקר העידו אלא רק יודעים שלא היו שם והבי"ד ששמעו עדותם יודעים שהעידו מדין לא תהא שמיעה גדולה מראיה] **ובעיקר היסוד של הגרנ"ט כבר עמד בזה הרע"א ונסתפק בו.**⁶⁷

בגמ' משום ר"ע אמרו שלש שיטות נשנו בדברי ר"ע היכי קמיירי: (א) ראה ברש"י לעיל שפירש שמודים שהוזמו בב"ד פלוני ולא הספיק בע"ד וכו' [ובעיקר דברי רש"י נתבאר בארוכה לעיל] (ב) ויעויין בפ"י הר"י מלוניל שפירש

⁶⁵ ומבואר יסוד זה בקצה"ח [בסי' א סק"ו] והנה דין זה שהודאתו פוטרתו הרי מבואר להדיא שאף אם באו עדים פטור והדין השני יש ללמדו ממ"ד דאח"כ באו עדים חייב דלדידה בהכרח דין מודה בקנס הוא דאינו נאמן לחייב עצמו. וראה ברש"י ביבמות דף כה ע"ב ד"ה רבא וכו' שכתב דאין אדם נאמן על עצמו לחייב עצמו בקנס.

⁶⁶ ודוק בלשון התוס' ר"פ שכתב דבאותו ב"ד אינם יכולים לכפור ששמעו ההזמה, ומדוקדק לשונו שלא כתב דאינם יכולים לכפור מפני שנתקבלה עדות המזימים אלא מפני שמיעת הבית דין עצמה דשמיעתן זו היא ראיתם דכששומעים העדות בזה הם רואים כיצד העדים נעשים זוממים בפניהם.

⁶⁷ **הרע"א לקמן בדף ג ע"א** הסתפק בעדים שמודים שהוזמו בב"ד פלוני ואח"כ באו עדי הזמה והזימום שוב בב"ד אחר אם מועילה הודאתם לפטרם מהזמה שניה, **וביאר הספ"ק** אי נימא דההזמה עצמה מחילה עליהם חיוב ממון וכלפי הזמה שניה שהחילה חיוב ממון חדש לא הועילה הודאתם לפטרם או דנימא דהמחייב הוא העדות שקר וההזמה תנאי היא בחיוב ואין נ"מ אם הזימום אחת או שתיים.

ויש לדון מדין עדי ב"ג דלוקים בבא הרוג ברגליו, ומדברי ראשונים משמע דפרשת מלקות זו בעדים זוממים נאמרה [וכפשוט לשון המשנה כיצד העדים נעשים זוממים, וראה במש"נ בזה לעיל במקומו] ואם כן אם נאמר דעדים שלא הוזמו בב"ד אין עליהם שם זוממים קשה מדוע לוקים, אך אם הוא תנאי בחיוב ההזמה או נחא טפי דבמלקות לא נאמר תנאי זה.

דמיירי בעדים שמודים שהעידו שקר דפטורים לר"ע מפני שהוא קנס, וכן פירש גם בב"ק שם. והדברים מופלאים שהרי מעיקר דין הזמה הוא שיוזמו על ידי עדים שיאמרו עמנו הייתם, אבל בהודאת פיו אין כאן הזמה כלל. ויעויין ברמב"ם [פ"ח מעדות ה"ח] שהביא את שני הפירושים לדינא וז"ל חיוב העדים זוממים לשלם במקום שחייבין לשלם קנס הוא ולפיכך אין משלמין על פי עצמן, כיצד הרי שהעידו ונחקרה עדותן בבית דין ואחר כך אמרו שניהם עדות שקר העדנו ואין לזה אצל זה כלום, או שאמרו העדנו על זה בכך וכך והזומנו אין משלמין על פיהן וכו' עכ"ל ואף זה תימה וכו"ל. וראה להלן בגמ' גבי עד זומם משלם לפי חלקו מה שיתבאר בזה בדברי הרמב"ם והר"י מלוניל. ג) שיטת התורי"ד לפרש הגמ' שמודים שהזומנו ואח"כ באו עדים והזימום ועיין להלן בהמשך הסוגיא שם במשי"ת בזה.

בגמ' מאי טעמא וכו' מבואר מדברי הגמ' דהסברא הפשוטה היא דעדים זוממים ממונא ור"ע הוא דבעי טעמא. ועיין בקוב"ש בכתובות אות קח שתמה דאדרבה הרי כלל לא הוא דכל המשלם יותר על מה שהזיק הוי קנס [משנה כתובות דף מא ע"א] ומאי טעמייהו דרבנן. וביאר הקוב"ש דיסוד דין עדים זוממים הוא שמקבלים את עצם חיובו של הנידון וכיון שאצלו היה ממון אף חובם שלהם ממון הוא [ואף היכא שחייבוהו קנס כיון שנגמר דינו הרי זה ממון אצלו] אבל קשה לפי זה מגמ' דידן דאם כן מה טעמו של ר"ע דמשום דלא עשו מעשה ומשלמים הוי קנס הרי סו"ס יורשים חיובו ואי נימא דר"ע פליג בגדר חיוב ע"ז אם כן עיקר חסר מהספר, שהרי קושית הגמ' מטעם זה באה.

ובב"ק דף ה ע"א בגמ' שם איתא דעדים זוממים ממונא [לרבנן] וביאר שם רש"י וז"ל עדים זוממים דממונא הוא. דכל המשלם יתר על מה שהזיק כגון כפל וכו' וכגון כל דבר קצו וכו' כולוהו הוי קנסא אבל מידי אחרינא ממונא. עכ"ל והדברים צ"ב דאדרבה הרי עדים זוממים משלמים אף שלא הזיקו כלל וכ"ש דחשיב כיתר על מה שהזיק. ויעויין ברשב"א שם שכתב וז"ל דאפילו לא שילם קרי ליה ממונא משום דאתו לאפסודי ממונא עכ"ל וצ"ב.

והגרנ"ט בב"ק שם [סי' קיג] ביאר דמחלוקת חכמים ור"ע אם חיוב עדים זוממים מדין מזיק או מדין קנס, וביאר דרבנן סברי דאף שלמעשה לא הזיקו שהרי לא יצא הממון מתח"י גזרה תורה לדונם כמי שהזיקו וחייבים לשלם לו מדין מזיק [וכדחזינן בגמ' בב"ק שם דעדים זוממים הם מכ"ד אבות נזיקין] ועל זה פליג ר"ע מחמת שלא עשו מעשה ומשלמים ועל כרחין דקנס הוא. ויש לפרש כן אף בכוונת הרשב"א הנ"ל. וראה עוד להלן במחלוקת הראשונים בטעמו של ר"ע.

בגמ' שהרי לא עשו מעשה [ונהרגין] ומשלמים גרסת הגמ' דידן 'ומשלמים' וגרסת רש"י 'נהרגין ומשלמים' וגרסת הר"ח 'נהרגין' ולא גרס משלמים כלל וכ"ה בריטב"א ומאירי. ועיין ברש"ש בכתובות דף לג שכתב דעיקר הגרסא הוא 'משלמים' אך בראשונים מבואר דלא כדבריו. ויש להסתפק אם בעונש מלקות ומיתה דידיהו נמי הוי קנס ואם יודו יפטרו, ועיין בתוס' שאנץ בשיטמ"ק בב"ק [דף עד ע"ב] שכתב שם דמלקות דעדים זוממים הוי קנסא.⁶⁸ ולשון הרמב"ם [בפ"ח מעדות ה"ח] חיוב עדים זוממים לשלם במקום שחייבין לשלם קנס הוא וכו' עכ"ל ומשמע קצת דרך בממון הוי קנס וע"ע בערל"צ לקמן [בדף ה ע"א] דנקט בפשיטות דכל חיובי עדים זוממים לר"ע קנס הם.

ועיקר טעם הגמ' צ"ב דודאי מצינו נהרגים בלא מעשה כגון מגדף ועוד ויעויין בריטב"א וקושיתו שם חסרה מעט ויש שהגיהו דכוונתו להקשות ממגדף וכו"ל וביאר הריטב"א דכוונת הגמ' שהרי לא עשו מעשה שהזיק לזה שהרי נתבטלה עדותם ומ"מ נהרגים ונסתייע ממימרא דר"נ שהרי ממון ביד בעליו וכו' והדברים צ"ב שהרי אף שלא הזיקו אבל זממו ועונש הזמם מיתה הוא ומאי שנא משאר עבירות שבתורה. ויעויין בתוס' שאנץ בב"ק הנ"ל שכתב שם דדוקא מלקות דכאש"ז הוי קנסא אבל מלקות דוהצדיקו אינם קנס. והגע עצמך הרי שני מיני מלקיות אלו על אותה עבירת זמם ניתנו ולמה ראוי הדבר שילקו מוהצדיקו ואינו ראוי שילקו מכאש"ז עד שנימא דזה קנסא וזה לא.

⁶⁸ ובגמ' לקמן בדף ד ע"ב פריך 'מה לעדים זוממים שכן קנסא' והתם מיירי הגמ' לגבי מלקות, ובפשטות לכאורה כוונת הגמ' דכיון דממון דידיהו קנס הוא הוי חומר שלא ללמוד מהם אף לענין מלקות, ואולם יעויין היטב בתוס' שאנץ הנ"ל שמבואר מדבריו דכוונת הגמ' דחיוב מלקות דע"ז עצמו הוא קנס.

ומזה נראה דיסוד חיוב כאש"ז הוא מדה כנגד מדה על מה שהזיקו והרגו והלקו וקרא כתיב נפש בנפש עין בעין וכו' וגם חזינן דהוו מאבות מזיקים. אלא דהרי סו"ס לא הזיקו והיאך יענשו על מה שלא עשו, **והתשובה היא דגזרה תורה** בעדים זוממים שנענשים אף שלא יצא זממם לפועל כאילו יצא וזהו קנס דידהו שנענשים על מה שלא עשו ודוק, וכבר רמזה סברא זו בחי' הגרנט הנ"ל בב"ק עיי"ש.

ואולם יעויין במאירי שהביא שיש שהוכיחו מכאן דעדים זוממים שהעידו ושילם הנידון פטורים מדאיתא בגמ' שהרי לא עשו מעשה ומשלמים ודחה המאירי דבריהם. ועיין ברמב"ן שרמז לזה. **וצ"ב מה הראיה מהגמ'** הרי הכא מוכח מדמשלמים אף שלא הזיקו דהוי קנס. ואפשר שהם פירשו ראית הגמ' דממה שדוקא כשלא הזיקו משלמים ובהזיקו פטורים דזה היפך הסברא חזינן דאינו תשלום נזיקין אלא קנס גרידא, ויסוד הדברים מבואר בגרנט בב"ק, וצ"ע.

ויעויין בתוס' בב"ק [דף ה ע"ב] שכתבו בשם הריב"א דעדי ממון משלמים אף בכאשר עשה משום דאפשר בחזרה, ואינו מובן מדוע פירשו התוס' ענין זה התם, **ומבוארת כוונתם בשיטמ"ק שם שנוסף מתוס' הרא"ש שכתב וז"ל** תימא מה שייך למתני' ע"ז בהדי אבות נזיקין והלא לא עשו שום הזיק דאילו שילם כבר על פיהם פטורים דאמרינן כאש"ז ולא כאשר עשה לכך פירש ריב"א וכו' **ובעין זה בתוס' ר"פ שם** [אלא שדבריו חסרים ומשובשים] **ועיין היטב ברשב"א שם** שמדבריו נראה דהריב"א בא לבאר בזה אמאי הוי ממונא. **והדברים צ"ב** דאם כן מה מועיל משלמים כשעשו הרי סו"ס כשלא עשו לא הזיקו ואמאי משלמים. **וצ"ע.**⁶⁹

ונראה מדברי הראשונים הנ"ל דרך באופן שכבר עשה חשוב ממונא לדעת רבנן דיש כאן מזיק גמור אבל בזמם בלבד אינם מזיקים כלל וכ"ש דלא חשיב ממונא כאשר משמע מדברי הרשב"א בדעת התוס'. **ולפי זה מתפרש** דטעמו של ר"ע דהוי קנס מדמשלמים אף כשלא עשו מעשה אם כן גם כשעשו הוי קנס, **ויל"ע** דאם כן לרבנן כשלא שילם על פיהם מיהו ליהוי קנס ואין לומר דמודו כה"ג דאם כן אף לרבנן נאמרו חמשה דברים בע"ז דאינם משלמים על פי עצמם בזמם בלא עשיה, וצ"ע.

ובעיקר פשט הגמ' דלא עשו מעשה לכאורה נראה שיש בה מחלוקת ראשונים בזה, **דיעויין בריטב"א** שביאר דלא עשו מעשה שהרי נתבטלה עדותם, ומשמע מדבריו דהטעם שאין לעונשם הוא מפני ביטול העדות שחל בהזמה אבל אלמלי זאת היה עונשם ראוי להיות ממון, **אך ראה ברש"י** שפירש שלא עשו מעשה שעדיין לא שילם אלא שנגמר דינו לשלם, ובפשטות משמע דהטעם הוא מפני שטרם ההזמה עדיין לא נעשה שום מעשה. **וכן מבואר בדברי הר"י מלוניל כאן ובב"ק** שפירש דברי רבי עקיבא דמיירי בעדים האומרים שהעידו עדות שקר [בלא הזמה כלל] דפטורים לר"ע משום שהוא קנס. והרי כה"ג לא נתבטלה עדותם כלל שאם אמנם הם חייבים לשלם לו מפני הודאתם אבל גמר דינו לא נתבטל כי אינם חוזרים ומגידיים. ונמצא דליכא הכא לטעמו של הריטב"א שנתבטל הדין ועל כרחין דסברת לא עשו מעשה הוא מפני שנגמר הדין ועדיין לא שילם.

ולדעת הריב"א חייבים עדים זוממים בממון כשעשו מפני שאפשר בחזרה ועיין במש"נ לעיל דבתוס' רא"ש וברשב"א שם מבואר דגם באופן זה הוי קנס, ויש להטעים הדברים לדרך הריטב"א דכיון שנתבטל הגמר דין וחזרו הממון לבעליו נמצא שלא גרמו שום נזק בעדותם ומתחייבים אף שלא עשו מעשה. [וכה"ג למש"נ מדברי הר"י מלוניל הוי מעשה ואין סיבה לומר שהוא קנס דסו"ס נעשה מעשה על פיהם ודוק, וכן לדעת הר"י בב"ק דחייבים בכאשר עשה מק"ו ואף בלא אפשר בחזרה אין סברא כ"כ לומר דהוי קנס]

דף ג ע"א

עד זומם משלם לפי חלקו וכו' משלשים בממון וכו' ראה ברש"י בטעם הדין דמשלשים לפי שמצטרפים אצל הנידון להיות תשלום אחד והוי כאש"ז. **ועיין בריטב"א** שכתב דכיון דהא דלמ"ד כופר ממונא משלמים ע"ז את הכופר הוא משום דמשלשים בממון שאל"כ א"א שישלם כ"א חצי כופר דכופר אמר רחמנא ולא חצי כופר וגם א"א שישלם כ"א כופר שלם דכופר אחד אמר רחמנא ולא שני כופרים, וכיון דמשלשין בממון

⁶⁹ ועוד קשה דלכאורה היה נראה לדהריב"א היכא דאי אפשר בחזרה איכא לפטור דכאשר עשה בממון וכגון שהעידו על שורו שהרג את הנפש וסקלו ב"ד את השור דאי אפשר בחזרה דמי יחזיר לו ממונו. ואם כן הדרק"ל לדוכתא דאם פטורים בכאשר עשה כה"ג אלמא לאו משום מזיק הוא דחייבים.

מצטרף חצאי הכופר לשם כופר אחד שלם. וצ"ב למה כד משלשים אינו חשוב כחצי כופר ואי משום דמצטרפין אצל הנידון הרי סברת חצי כופר איתא בגמ' בב"ק גבי שור של שני שותפים ששהרג דאין משלמים כ"א חצי כופר ולמה לא נימא התם דמצטרפין אצל הנידון וצ"ע. [ושמא י"ל דהכא אינו חיוב על כאו"א מהם אלא חיוב כופר אחד על הכת וכן גבי ממון ומלקות אלא דבפועל מתחלק ביניהם ואית לה שם כופר אחד אצל הנידון וצ"ע]

שם בגמ' היכי דמי האחרונים נתקשו בכמה אופנים דמשכח"ל שישלם עד זומם לפי חלקו, **עיין בנוב"י** [סי' עב בסתירת ההתר החמישי] שהקשה באופן שהוזם אחד העדים בפניו והשני שלא בפניו [והקשה זאת לדעת הריב"ש דהזמה שלא בפניו הוי הזמה לבטל עדותו של השני ורק דלא ענשינן ליה] דבכה"ג משלם לפי חלקו. **והוסיף הנוב"י וביאר** דאף דאיכא דין עד שיזומו שניהם [כדדרשינן מקרא דעד שקר העד וכ"מ שנאמר עד היינו שנים וקאי קרא אתרוויהו] אבל ליכא דין דבעינן שיוטל העונש על שניהם ד'ועשיתם לו כאשר זמם' בלשון יחיד נאמר. **ובתשובת אבני נזר** [אהע"ז סי' קלה אות יג] דחה דברי הנוב"י וז"ל והנה אם הקדמה זאת ה' צודקת דאף שאין דין הזמה בשניהם האחד חייב, ה' זה קושיא גדולה על הריב"ש, אך באמת ליתא כלל דהאי ועשיתם לו וגו' אעד קאי, דהיינו שנים, וכן מפורש בתוספתא ספ"ו דסנהדרין ז"ל אין אחד מן העדים נעשה זוממים עד שיהי' שניהם זוממין ולא לוקין עד שילקו שניהם ואינו נהרג עד שיהי' שניהם נהרגין ולא משלם עד שיהי' שניהם משלמין ע"כ מוכרח הש"ס לאוקמי בשהאחד הודה ששניהם נתחייבו כב"ד. **עכ"ל האבנ"ז ועיין באו"ש בפכ"א מעדות** שאף הוא כתב כהאבנ"ז ונסתייע מהתוספתא בסנהדרין הנ"ל. **ואולם בריטב"א בסוגיין להלן מבואר להדיא כהנוב"י** דליכא דין כזה דלא ענשינן האחד לבדו **וכן מוכח מהתוס'** ויתבאר להלן במקומו. **וע"ע בביה"ל** [בח"ג סי' ה סק"ז] שהקשה באופן אחר דמשכח"ל שישלם האחד לפי חלקו.⁷⁰ **אכן בעיקר הדבר צ"ע** אמאי משלם בכה"ג לפי חלקו הרי טעם הדין דמשלשים דמצטרף אצל הנידון והכא הרי ליכא צירוף אכן הערה זו קיימת גם בגוף הסוגיא ויתבאר להלן.

בגמ' באומר עדות שקר העדתי וכו' דברי הגמ' מאוד צ"ב שהרי ליכא הכא הזמה כלל ומאי ס"ד דישלם מדין עד זומם ונשנו בזה בדברי רבותינו כמה פירושים במהלך הגמ': (א) **המהלך הראשון בתוס' לפי המהרש"א וכן ביאר הריטב"א בשם התוס'** והוא דלהס"ד דגמ' באמת מה שמודה שהעיד שקר חשיב כהזמה, וחייב על פיו. **וקושיית הגמ' דכיון שהגיד וכו' ביאר הריטב"א** דכוונת הגמ' דכיון דאינו יכול לחזור בו מעדותו חשיב כאשר עשה ואף שעדיין לא נעשה בפועל כיון שעומד ליעשות ואין בידו לבטל עדותו הוי כאשר עשה.⁷¹ **וכ"מ במהרש"א. ולדרך זו מש"כ התוס' 'זשיב הוזם' או דלא גרסינן לה כלל** [דבתוס' שאנץ ובתוס' ר"פ ליכא תיבות אלון או דצ"ל ושוב הוזמו [וכן הובאה גרסא כזו בגמ' עוז והדר בשם דפו'] וקאי לפי מסקנת דבריהם של התוס' והוסיפו התוס' לבאר דלכאורה משמע וכו'.

ויל"ע לדעת התוס' בב"ק דבממון חייב גם בכאשר עשה מאי פריך הגמ' לדרך זו. ואפשר לפרש דכיון דבהגדת עדות שקר העדתי אינו נאמן לבטל עדותו ליכא עליה שם הזמה כלל, דתורת הזמה המחילה על העד שם עד זומם היא הגדה המבטלת עדותו ודוק. **וראה ברש"י** שסתם פירוש הגמ' באומר עדות שקר העדתי ובקושיית הגמ' דכל כמיניה כתב וכי יוכל הוא לחזור בו ויפטר הנידון מלשלם וצ"ב כוונתו בזה **ועיין בערל"ג** שפירש כוונת רש"י ע"ד הריטב"א וכיון שאין הנידון נפטר ממילא הוי כאשר עשה **אך יש לפרשו היטב** להדרך שכתבנו

⁷⁰ והוא בעדות מיוחדת שלא ראו העדים זא"ז דהראשון אף כשיוזם לא משלם דיכול לומר לחייבו שבועה באתי כי לא ידעתי שיש עד נוסף ורק השני חייב לשלם. **ולכאורה יש ציור נוסף** בפשיטות כאשר הנידון מודה לאחד העדים שהיה שם ומכחיש את השני. **וכן משכח"ל** בשלשה עדים שהעידו על אשה שזינתה שמחייבים אותה ממון ומיתה והשניים מעידים על ההתראה והשלישי אינו מעיד על ההתראה דאלו השנים פטורים על הממון משום קלב"מ והשלישי חייב. ועוד ציורים בערל"ג כאן ובחי' רע"א [מתשובה ח"ג סי' ח] ובדברי משפט סי' לח בע"א בע"פ וע"א בשטר ובמרחשת קונטרס הזמה ס"ק ד-ז.

⁷¹ ולכאורה צ"ב דהרי אפשר שיוזם אח"כ וגם דסו"ס עדיין לא נעשה, וצ"ל דע"י שנעשה בסוף הוי העדות כולה כעשיה ולא כזמם ותוצאת המעשה שעשו מגדירה את שם המעשה שלהם ולעולם כשהוזמו לבסוף הוי למפרע בשם זממה ואם לא הוזמו הוי בשם עשיה ולכן אין טעם לענשם עתה בכאשר"ז דכיון דעדותם עומדת להתקיים הרי שתיכף יתברר שעדותם עשה היא ולא זמם. [משל למניח סיר על אש בשבת שאם לא יורד מהאש הוי מעשה בישול למפרע ואם יורד אין כאן אלא זמם בישול]

דכיון דלא בטלה עדותם אין על הודאתו שם הזמה ודוק. וע"ע בפנ"י שכתב לבאר דברי רש"י באופנים אחרים.

והריטב"א הקשה לפי זה שהרי אין העדים נעשים זוממים עד שיזומו שניהם והכא רק האחד הזום ותי' בשני אופנים, האחד דדין זה הוא רק בהזמת אחרים ולא בהזמת עצמו [וצ"ב טעמו] ועוד דהכא מיירי שאמר אני וחברי העדנו שקר דכה"ג חשיב הזמת שניהם. **ומבואר להדיא מדברי הריטב"א דלא כהא"ש והאבנ"ז** שהובאו לעיל דאינם נענשים עד שיענשו שניהם דהכא הרי גם להס"ד אינו נאמן לענוש חברו והיאך מתקיים הדין דעד שיזומו שניהם. **אכן מבואר גם דלא כהנוב"י** שהרי הנוב"י נקט דלכה"פ בעינן שתתקבל עדות ההזמה לענין ביטול עדות שני העדים והכא הרי ליכא דכלפי חברו אינו נאמן כלל, **ומדברי הריטב"א מבואר** דעד שיזומו שניהם היינו **שמעשה ההזמה** יהיה ביחס לשניהם היינו שיאמר המזים דשניהם שיקרו ואף שאין לו נאמנות אלא כלפי האחד סגי בזה.

והקשה הריטב"א על פי זה שהרי הזמה מפי אחרים דוקא היא ולא מפי עצמו וכדמוכח מהא דבא הרוג ברגליו פטורים ותיירץ דהוה מצי הגמ' למפרך כן. **ולדעת המהרש"א** זו כפה"נ דזו קושית התוס' על פי' זה ומשו"ה דחאוהו [וצע"ק בלשון התוס' דלפי זה עיקר הקושיא דבעינן מפי אחרים ובתוס' משמע דעיקר הקושיא מלשון עמנו הייתם דליכא] **ומדברי המהרש"ל נראה** דקושית התוס' היא דבעינן שיזומו שניהם דאין העדים וכו' והכא הזום רק אחד. **ומבואר מדברי הריטב"א** דעד שהעיד עדות שקר אף שהיה באותו המקום שהעיד עליו חשיב עד זומם [שאל"כ ליכא ראייה מבא הרוג ברגליו כלל דהתם אין הוכחה שלא היה העד במקום בשעת מעשה, ואף שלעיל העמידה הריטב"א באומר עדות שקר העדתי ולא הייתי כלל באותו מקום הרי מפורש שם בריטב"א דהטעם שביאר כן הוא משום לשון הגמ' 'עד זומם' אבל מצד דין התשלומים שוה המודה ששיקר למודה שלא היה שם ודוק]

והוסיפו הריטב"א ומהרש"א לבאר קושית הגמ' דלכאורה מאי פריך הרי אדרבה עתה חייב לשלם מדינא דגרמי כיון דגובים ע"פ עדותו ותיירצו דאה"נ אבל הלשון עד זומם משמע דחייב מדין כאש"ז. ועיין ברש"ש שהקשה על זה דכה"ג יתחייב לשלם הכל לרבי נתן דאית ליה דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי **וכסברת הרש"ש כתב גם הרע"א** [בח"ג סי' כב ובהגהת שו"ע סי' כט ס"ב] **ונקט הרש"ש בפשיטות** דאם חיובם משום ע"ז ליכא לאקשווי כה"ג ויש לעיין בזה ודוק.

(ב) פי' הב"ח להדרך הראשון בתוס' ראה היטב בהגהת הב"ח ועיקר שיטתו היא דהדין דעד שיזומו שניהם הוא דאין המזימים נאמנים כשמוזימים האחד [ולכאורה הוי כתו"ת] ולכן הכא כשהודה ולבסוף הזום הוא דנאמנים [והיינו דפרכת הגמ' לעיל דא"א לאוקמה כשהזום האחד משום דאין העדים וכו' והיינו שאין המזימים נאמנים ולזה משני שהמוזם הודה קודם עדותם ואז נאמנים] **ואולם יעויין בתוס' לקמן** בדף ו ע"ב ד"ה הרי דמבואר דכשהוזמו מקצת העדים בטלה עדות כולם [ומשמע דהמזימים נאמנים לגמרי לגבי אותו שהזום] צ"ל דזה רק למסקנת דבריהם דהכא. [וקושית התוס' לפי' הב"ח היא דאף כשנאמנים המזימים כיון שהודה סו"ס ליכא דין תשלומים באחד שהזום ולשון התוס' אינו משמע כן אך יעויין להלן באות ג בהגהות הב"ח שהגיה לשון התוס' בקושייתם וזה מתאים עם פירושו] **נוענין שם בב"ח** בתחילת דבריו שפירש הסוגיא דלא כהתוס' ולהס"ד חייב לשלם מדינא דגרמי ופי' זה תמוה מאוד דאם כן מאי פריך דכיון שהגיד וכו' [וצ"ע] **ועיין בפנ"י שביאר דברי התוס' באופ"א, וע"ע בנתיב"מ** בסו"ס לח בשם אביו דרך אחרת בביאור דברי התוס'. **ועוד דרך** נדפס בילקוט מפרשים בהוצ' עוז והדר מרבי חנינא ליפא מיזליש.

(ג) פי' התוס' למסקנת דבריהם שכתבו דמיירי שהודה ואח"כ הוזמו שניהם דאז המודה אינו משלם, **ותמה על דבריהם בקובץ ביאורים** דהרי הכחשה תחילת הזמה היא ועדים שהוכחו ולבסוף הוזמו משלמים ואף הכא מאי איכפת לן שהודה קודם ביאת העדים [אף אם יכול לחזור בו] **ועיין ברש"ש בב"ק** בדף עד ע"ב שהקשה איפכא דאדרבה אם יכול הוא לחזור בו הרי גם עדות השני בטלה כדין עדות שבטלה מקצת ומדוע ישלם השני, **ותירץ הרש"ש** דהוי כהכחשה תחילת הזמה ותמוה דממ"נ אם כן גם גבי ידידה נימא כן [וצ"ל דאצלו כיון שמעצמו חזר בו וביטל עדותו ותיקן זממו זה לא חשיב כתחילת הזמת עדותו אלא אדרבה הוא עצמו חזר וביטל עדותו והנה מדברי הגמ' והתוס' מוכח דאלמלי דין חזר ומגיד היה כח בחזרתו לעקור עדותו למפרע ולדא כהאחרונים שכתבו דהוי כתו"ת ואם כן מסתברא דעוקר הגדתו למפרע וא"ש היטב דכלפיו לא הוי תחילת הזמה וע"ע בשיעורי הגרש"ר בכ"ז]

ומדברי התוס' מוכח כהנוב"י ולא כהאבנ"ז ואו"ש שהרי הכא רק האחד נענש ומ"מ חשיב שהוזמו שניהם כיון שהמזימים הגידו על שניהם. אכן צ"ע ע"ד הריטב"א והתוס' והנוב"י מהתוספתא הנ"ל.⁷²

(ד) עיין בריטב"א שהביא פירוש נוסף והוא ע"ד התוס' שהודה האחד והוזמו אבל חידוש הגמ' הוא להיפך מהתוס' והיינו דאף שהודה קודם הזמה משלם כשהוזם ופריך הגמ' דפשיטא דכיון שהגיד וכו' [ונראה כוונתו דלהס"ד באמת נאמן לחזור בו ומ"מ משלם כיון דחשיב כתחילת הזמה וזה חידושו של רב ופריך דפשיטא ואין מקום לחידוש זה דבלא"ה אינו נאמן לחזור בו]

ודע דלכל הפירושים צ"ב טובא [לבד מהפ"י האחרון של הריטב"א] **ועמד בזה בקובץ ביאורים וכן הגרש"ר בשיעוריו** שהרי סו"ס אם חברו אינו משלם הרי אין מצטרף הממון אצל הנידון ואם כן למה לא ישלם לבדו הכל [והיינו דהרי הגמ' פריך דבממון ישלם הכל ומאי שנא ממלקות וכל עיקר חילוק הגמ' הוא דמצטרף אצל הנידון ומבואר דאלמלי זה בהכרח ישלם כל אחד הכל ומאי שנא הכא ודוק] **ויש לדון בכופר שכתב הריטב"א** דאלמלי דין משלשין היה כאן בדין חצי כופר, ואם כן בכה"ג שהוזם האחד כפי פירושי הראשונים הרי לכאורה לא היה משלם דחצי כופר הוי כיון דלא מצטרף ופשוט אך לכאורה כן הוא גבי כל ממון דבחצי ממון ליכא כאש"ז, **וצ"ע בזה**] ועיי"ש בשיעורי הגרש"ר הערה רמ"ט שביאר בזה דהיכא דהודה האחד דאז לכתחילה חל חיוב כאש"ז עליו בפרטות ולא על כל הכת אז חל עליו חצי חיוב כאש"ז, אך תמוה לפרש כן דהרי במלקות ודאי לא נימא דכה"ג ילקה חצי מלקות, והרי הגמ' מתקשה מה החילוק בין ממון למלקות דענשין לכ"א מלקות שלימות ולא משני דלחצי כאש"ז נמי יש שם כאש"ז ומוכח דאינו כן ובלא צירוף תשלום השני אינו כאש"ז כלל דומיא דמלקות וצ"ע]

דברבי הראשונים בענין כאשר עשה וחייב העדים מדינא דגרמי נחלקו ראשונים בזמם ממון אם נאמר בו הדין דכאשר זמם ולא כאשר עשה כבעדות מיתה: **יעויין בתוס' בב"ק בדף ד ע"ב** שכתבו שם דבממון חייבים לשלם אפילו בכאשר עשה וכתבו בזה שני טעמים: (א) סברת הריב"א דכיון דממון ניתן לחזרה לא חשיב כאשר עשה, [ומסתברא לדידיה דאף כשברח המלווה וא"א להוציא ממנו מ"מ העשיה מצד עצמה ניתנת לחזרה] (ב) כתב הר"י דבממון עונשין מן הדין ולכן אפשר לחייבו בעשה מק"ו מכאשר זמם. [ושמענו מהגרש"מ דיסקין וצ"ל שאמר נ"מ בין תירוצי התוס' היכא שהעידו על שורו של אדם שחייב סקילה וסקלו ב"ד את השור דמטעם עונשים מן הדין חייבים הוזמין לשלם אבל טעם דאפשר בחזרה ליכא הכא שהרי אין מי שיחזירו]

ויעויין בריטב"א בסוגיין שכתב בשם הרמב"ן דלא כהתוס' וביאר דאף בממון פטורים כשנעשה המעשה על פיהם וסובר דאף עשיה שאפשר בחזרה שם עשיה עליה וגם שאף שבממון בעלמא עונשין מן הדין לא חלקה תורה בעונש כאש"ז בין ממון למיתה ופרשה זו ניתנה לזמם ולא לעשיה. **וכתב עוד בשם הרמב"ן** דמ"מ כשעשו ואי אפשר להדורי הממון חייבים לשלם מדינא דגרמי, אבל כשאפשר בחזרה ליכא דינא דגרמי.

ולכאורה תמוה מאוד מה שכתב הריטב"א ליחס שיטה זו להרמב"ן וכבר עמד בזה הגרא"ז וצ"ל בהגהותיו לרמב"ן דלכאורה מדברי הרמב"ן שלפנינו נראה להיפך ומבואר דחייבים גם בעשה מדין כאש"ז.

דיעויין ברמב"ן ד"ה תדע וכו' שביאר דאף דאיתא בגמ' דחידושא דכאש"ז הוא דכשלא שילמו משלמים אין הכוונה בזה דאם שלמו לא משלמים [כפי שיש ראשונים שדייקו מהגמ' ראה שיטתם במאירי] אלא לומר דאף אם לא שלמו משלמים ומ"מ אף בשלמו משלמים. **ומשמעות דבריו** דמשלמים מדין כאש"ז דאל"כ הרי הרבותא היא בעיקר דין כאש"ז ששייך רק כשלא שלמו. **וביותר בהמשך דבריו** שכתב הרמב"ן דכ"ז לרבנן אבל לר"ע אינם משלמים כה"ג משום דמודו בקנס, **הרי להדיא דמדין כאש"ז משלמים** והוסיף הרמב"ן דהיכא שהודו שבאמת העידו שקר אז משלמים גם לר"ע דלא גרע מדינא דגרמי, **הרי מבואר בשלישית** דמש"כ קודם דמשלמים ופטורים בהודו הוא מדין כאש"ז דאילו מדין גרמי לא תועיל הודאתם לפטרם, **וזה שלא כהריטב"א שכתב בשמו.**

⁷² ומיהו הבריייתא שהובאה בגמ' כאן דאין העדים משלמים עד שיוזמו שניהם ומקורו מחגיגה דף טז ע"ב ושם איתא דאין נהרגים עד שיוזמו שניהם ואין לוקים עד שיוזמו שניהם ואין משלמים עד שיוזמו שניהם, ומדויק דאין צריך שיענשו שניהם מדלא קתני דאין משלמים עד שישלמו שניהם דזה היה כולל ב' החידושים, וכן מדויק לשון המשנה לקמן בדף ה ע"ב דאין נהרגין עד שיוזמו שניהם ואפשר שצריך להגיה לשון התוספתא בסנהדרין כלשון המשנה והבריייתא.

ואמנם לפי צ"ב מהו החילוק בדוקא במודו שהעידו עדות שקר חייבים מדין גרמי הרי כשהודו שהוזמו אנו יודעים שהעידו שקר על פי העדים ולמה לא נחייבם מדין גרמי עד שיוודו שהעידו שקר, **ולכאורה צ"ל בדברי הרמב"ן עפ"ד הריטב"א** לקמן בסוף הסוגיא יעוי"ש שביאר דהיכא דבאים לבי"ד ואומרים הוזמו בבי"ד פלוני אבל עדים המזימים היו עדי שקר אינם חייבים לשלם דהפה שאסר ואמר שהוזמו הוא התיר ואמר שעדי שקר היו המזימים [ולא חשיב הפה שאסר נגד עדים⁷³] ולפי"ז מבואר דברי הרמב"ן דבעינן שיוודו שהעידו שקר כדי שיתחייבו מדינא דגרמי.

אבל תמוה לפי"ז דברי הרמב"ן מיניה וביה שהרי מבואר מדבריו דאלמלי שהודו שהעידו שקר אף דלא חייבים מדין גרמי מ"מ מדין כאש"ז חייבים לרבנן דר"ע ורק ר"ע פטרם משום קנס והשתא אמאי הרי אית להו הפה שאסר, ובהכרח דסובר הרמב"ן דלא מהני הפה שאסר להכחיש עדים כה"ג ואם כן מאי שנא גבי דינא דגרמי וצ"ע. **ועיין בשיעורי הגרש"ר** [אות קמה] שכתב ליישב דברי הרמב"ן עפ"ד הרש"ש בב"ק דכלפי דין גרמי לא חדשה תורה להאמין המזימים עיי"ש.

ולהלן בגמ' [ד"ה והא דא"ר עקיבא] כתב הרמב"ן דהא דאין משלמים על פי עצמם הוא אף בכאשר עשה דהא מודו בקנס והוסיף דא"נ משלמים בכאשר עשה ולא משכח"ל מודו בקנס אלא כשלא נעשה על פיהם, **והגרא"ז נראה שהבין דברי הרמב"ן אלו כפי שפירשנו הרמב"ן דלעיל וכוונתו דמשלמים מדין כאש"ז ולפי זה תמה על הריטב"א גם מכאן שמבואר שנית ברמב"ן דמדין כאש"ז הוא דמשלמים. אכן לשון הרמב"ן תמוה מאוד** שכתב הטעם דפטורים 'קסבר ר"ע מה שחדשה תורה לשלם ע"פ מזימין והאמינה אלו קנס הוא' ומשמע מדבריו דאף עצם הנאמנות דאחרונים קנס הוא וזה תמוה בסברא, ולדרך זו בדברי הרמב"ן גם אין צורך לזה בביאור דברי ר"ע וצ"ע ודוק.

[אך אפשר לפרש דברי הרמב"ן שלפנינו כמש"כ הריטב"א משמו דהנה אף הריטב"א עצמו כתב דהרבנות דר"ע דמשלמים בלא שילם אף דבשילם נמי משלמים ובהכרח דכוונת הריטב"א מדין גרמי שהרי להדיא דעתו דליכא חיוב בכאשר עשה⁷⁴, ונראה שהרמב"ן סובר דבהודו שהוזמו אינו חייבים מדינא דגרמי מהטעם שכתב להלן דעצם נאמנות המזימים היא עצמה קנסו לכן חייבים רק כשהודו שקר והדברים צ"ע בכמה אנפי ואכמ"ל אבל מ"מ נראה ברור דזו כוונת הרמב"ן וכפי עדותו של הריטב"א ודוק היטב בזה]

יעויין ברש"ש בב"ק דף ד ע"ב שדן לדעת התוס' דמחייבי בכאשר עשה מדוע לא ישלמו העדים פעמיים חדא משום כאש"ז ועוד משום גרמי וכתב שם דאינם משלמים תרתי משום דאין המזימים נאמנים כלפי דין גרמי דנאמנותם חידוש היא. ולפי"ז היכא דמודים הניזומים שעדותם היתה שקר ישלמו ב' פעמים וזה חידוש. **ואולם יעויין בשיעורי הגרש"ר** שביאר דכיון דחיוב עדים זוממים הוא מדין מזיק אם כן נמצא ששני החיובים הם על אותו הדבר ואין מקום לומר שישלמו ב' פעמים [אך נתקשה שם דאם כן גם אם אחר עדותם הזיקו העי"ז את החפץ בידים לא ישלמו ב' פעמים ועיי"ש מש"כ בזה, אך לכאורה לא דמיא כלל דהרי מעצם מה שחייבים לשלם אנו

⁷³ **ולכאורה יש מקור מהריטב"א** לשיטת הנתיב"מ סי' קמט סק"ט ובעוד מקומות בספריו דהפה שאסר מהני נגד עדים, אך ברי"ף וכל הראשונים בב"ב בסוגיא דקריביה דר"א בב"ב דף לג מבואר מכולם דלא מהני הפה שאסר נגד עדים בעלמא. אך יש לחלק דבעלמא כשמכחיש עדים בהתירו ודאי אינו נאמן דהוא מגו נגד עדים אבל כשהוא מספר לנו שיש עדים והוא אומר ששיקרו ואין העדים לפנינו בזה לא חשיב נגד עדים דהוא שאמר שיש עדים אמר שעדי שקר הם ולא שמענו כאן כלל עדות ודוק, ויסוד זה מבואר ברשב"א בתשובה במיוחסות סי' צז עיי"ש דה"ע בשו"א סי' עא ס"ב ברמ"א ובנו"כ שם ואכ"מ

⁷⁴ ויש לבאר דברי הרמב"ן והריטב"א דהרמב"ן שם בא לאפוקי מהסוברים דמגמירין מוכח דאין משלמים בעשה [ושיטה זו שרמזה הרמב"ן הובאה במאירי וכן נראה מדברי הר"י מלוניל שלמד כן מסוגיין עיי"ש] ונראה שהרמב"ן הבין כוונתם דמסוגיין מוכח דאינו חייב מדינא דגרמי והוא משום דסברת הגמ' דקנס לפי דעתם היא דכיון דאם הרגו אין נהרגין מדין רוצח והיינו טעמא משום דהוי גרם רציחה וכן בממון אם שילם אין משלמים מדין מזיק כיון דהוי גרמא אם כן למה בזמם גרידא החמירה עליהם תורה ואף אם נדון זמם כעשיה אבל סו"ס אין כאן תורת מזיק ורוצח ולכן סובר ר"ע דהוא קנס, ולפי"ז זה מובן דבגמ' מוכח להדיא דאינם משלמים מדינא דגרמי וזה בא הרמב"ן לדחות דאף דודאי משלמים מדינא דגרמי אבל מ"מ כיון שמשלמים אף כשלא עשו כלום זה גופא סיבה להחשיבו קנס ולפי זה עולים דברי הרמב"ן כפי פירושו של הריטב"א היטב ודוק.

למידים שזכותו של הנידון כלפיהם להחזיק בממון הראשון שהיה לו וגם בתשלומי העדים ולכן אם הזיקו הממון הראשון בהזיק נוסף פשיטא דמשלמים ב' פעמים אבל בדינא דגרמי הרי אנו מחייבים אותם על מעשה ההזיק של העדות ועל מעשה זה כבר נידנו כמזיקים בדין כאש"ז ופשוט]

שיטת הרמב"ם בסוגיין עיין ברמב"ם שכתב דחיוב ע"ז הוא קנס ואין משלמים על פי עצמן 'כיצד הרי שהעידו ונחקרה עדותן בב"ד ואח"כ אמרו שניהם עדות שקר העדנו ואין לזה אצל זה כלום או שאמרו העדנו על זה בכך וכך והוזמנו אין משלמים על פיהם עכ"ל ומבואר מדברי הרמב"ם דמה דפטורים באומרים עדות שקר העדנו הוא רק למ"ד קנסא אבל למ"ד ממונא חייבים לשלם, ותמוה מאור שהרי לא הוזמו כלל ויעויין גם בשיטמ"ק בב"ק בשם רבינו יהונתן וכ"ה גם בחי' הר"י מלוניל בסוגיין דדין קנס דר"ע הוא כשבאו לבי"ד ואמרו עדות שקר העדנו. וצ"ע.

ועיין בשיעורי הגרש"ר שתמה עוד על הרמב"ם דהרי אינם אומרים שלא היו כלל באותו מקום אלא בעלמא דעדות שקר העידו וכח"ג אינם זוממים, וביאר הגרש"ר עפ"י הרמב"ם בריש פ"ח מעדות שביאר החילוק בין הכחשה להזמה דמי שהעיד בשקר ונודע בעדים שהעיד בשקר זהו שנקרא עד זומם וכו' ולהלן שם בה"ב כתב דבשתי כתי עדים המכחישות זא"ז 'אין עונשין את אחת מהן לפי שאין אנו יודעים מיה הכת השקרנית' ומבואר מדברי הרמב"ם דלא רק בהזמה דעמנו הייתם איכא חיוב כאש"ז אלא בכל ביטול עדות ע"י עדים ובהכחשה מחמת שאין השניים נאמנים ליכא כאש"ז וממילא ה"נ באומרים עדות שקר העדנו שנאמנים על עצמם איכא הזמה. [וכבר למדנו לעיל כן מדברי הריטב"א גבי עדות שקר העדות]⁷⁵

אלא דעדיין קשה שהרי בבא הרוג ברגליו סו"ס ליכא הזמה ונתבאר הטעם בלשון הרמב"ם בה"א שכתב 'ונודע בעדים' ובא לאפוקי בזה בא הרוג ברגליו ומעתה קשה דאם כן ה"ה בהודאת עצמם הרי לא נודע מפי עדים ואמאי למ"ד ממונא חייבים בכאש"ז וצ"ע. עוד תמה הגרש"ר ע"ד הרמב"ם דבהכחשה אינם משלמים משום דאין אנו יודעים וכו' דאם כן עדים המכחישים עדות מיוחדת דאז הוו תרי בחד כלפי כ"א מהמוכחשים ונאמנים האחרונים אם כן ישלמו המחזמים. [וכן יש לדון בע"א אחר קינוי וסתירה שכתב הרמב"ם בפכ"א ה"ה מעדות דאם הוזם משלם דלפי דברי הרמב"ם לעיל ה"ה בהוכחש וצ"ע]

עוד קשה בדברי הרמב"ם שסותר לסוגית הגמ' דהרי הגמ' מוקי לה באומר עדות שקר העדתי ופריך דכיון שהגיד וכו' ופירכא זו דהגמ' שייך גם בשני עדים שאומרים כן ואם כן איך שלא יהיה פשט הגמ' נא דהוי כאשר עשה כמש"כ הריטב"א או דנימא דלא חשיב כלל כהזמה כיון שלא נתבטלה עדותם הרי מבואר בגמ' דכה"ג ליכא חיוב כאש"ז וצ"ע. ואפשר בדוחק דתי' הגמ' הוא שאם אינו יכול לחזור בו אינו במשמעות הלשון דעד זומם וכעין מ"ש הרמב"ן דלא מקרי ע"ז (גם צ"ע אם זו כוונת הרמב"ן)

בדברי התוס' רי"ד בב"ק לעיל בתחילת הסוגיא הובאו דברי התורי"ד שתמה על רש"י בדין מודה בקנס ואח"כ באו עדים ויעויין שם בתוס' רי"ד שכתב בשם מפרש שפירש דמודה בקנס לר"ע משכח"ל כשהודו שהעידו שקר בב"ד ואח"כ הוזמו [ובפשטות אף הוא מודה דהזמה פי עצמם אינה הזמה כמשמעות הסוגיא אלא דמהני הודאתם רק לענין זה שאח"כ כשהוזמו קדמה הודאתם לעדי ההזמה, וזה היפך סברת הגר"ט דההזמה היא חלק מהמחייב דלדבריו מסתברא דההודאה על העדות שקר בלא ההודאה שהיה כאן מעשה הזמה וכ"ש כשהודה לפני שהוזם מסתברא דאינו הודאה אלא דאפשר דסגי במקצת הודאה כדי לפטור ודוק]

ותמה התורי"ד מדברי הגמ' בסוגיין דלכאורה מפורש כרש"י וכתב בזה לתרץ ודבריו סתומים וחתומים, וכתב הגרש"ר דמאן דמפרש לה מובילנא מאניה בתריה וכו'] ובעיקר קושית התורי"ד לכאורה עיקר הקושיא היא מדאוקימנא לה בהעדנו והוזמנו ופריך דהא דלא כר"ע אך התורי"ד העתיק כל לשון הגמ' והך אוקימתא עם פרכת הגמ'

⁷⁵ ויעויין בתשובת הריב"ש סי' רסו שכתב שם בתו"ד וז"ל אמר ר' אלעזר עדים שהוכחשו בנפש לוקין. ומקשינן לוקין תרי ותרי נינהו? ומשני בבא הרוג ברגליו. דאע"ג דלא אפשר לקיומי בהו כאשר זמם שהרי הוכחשו ולא הוזמו מ"מ כיון שהעידו בשקר בודאי שהרי בא הרוג ברגליו לוקין לה' אלעזר עכ"ל ומבואר מדבריו דהטעם בבא הרוג ברגליו הוא מפני שחשוב הכחשה וזה שלא כדברי הרמב"ם אלא דהזמה היא רק בעמנו הייתם.

ליתא שם ויתכן דהתוריד לא גרס לה בגמ' אך אם כן לא מובן מה הוקשה לו מהסוגיא דמוכח כרש"י ואפשר עוד שנשמטה שורה זו בדפוס מפני טעות הדומות ואנחנו לא נדע]

מתני' מעידין אנו באיש פלוני וכו' ובסוגית הגמ' טעמו של מ"ד דשמין זכות ספיקו מובן היטב דכיון דממונו של הבעל המשוועבד לכתובה שווה פחות מערכו המלא בגלל החוב הרובץ עליו הרי שיש לשום בכמה יכול למכרו בשוק אבל מ"ד זכות ספיקה צ"ב דאיזה טעם יש בדבר שישלם כל שווי המאתיים וזו מלבד זכות ספיקה.

ויעויין ברש"י בטעמו של מ"ד זכות ספיקו שביאר דשמא לא תתרצה האשה למכרו לו ומה שמע שטענת הבעל [למ"ד ספיקה] הוא שהיה יכול לקנות מהאשה את ספיקה ואז היה לו את כל המאתיים וזו **וכ"מ בתוס'** אך זה באמת צ"ב דמהיכי תיתי באמת שהיתה מוכרת לו, ועוד קשה דכיון דסו"ס שווי זכותו הוא פחות מזה אם כן מה שהיה יכול להרוויח עי"ז הוא מניעת רווח בלבד, וצ"ע.

ויעויין בריטב"א שביאר וז"ל ורב נתן בר אושעיא סבר דכיון שהיו מחייבים אותו לפרוע כתובה שלא היה חייב לפרוע עתה אנו בכל הכתובה משערינן אלא שאנו מנכין מה הבעל עצמו היה נותן לסלק מעליו אותו שעבוד כתובה שהיה מסתלק ממנו בעדותם כשפורע על פיהם **עכ"ל** והסברא צ"ב דלמה נשער בכל הכתובה ולא בשווי זכותו, וצ"ל דכיון דעתה אינו חייב לה הכתובה אם כן סו"ס זממו להוציא ממנו בפועל ממון של מאתיים וזו שלא כדין, אלא שבזה חסך את התשלום העתידי המסוק והרויח סך זה כנגד מה שהוציא ולכן יש לנכות מההפסד את שווי זכות ספיקה.

ויעויין ברמב"ן לקמן במתני' דמעידין אנו באיש פלוני שחייב לחברו אלף וכו' שהקשה הרמב"ן למה חייבין לשלם לו דמי העשר שנים הרי זה מבטל כיסו וגרמא בעלמא הוא. ותירץ הרמב"ן דבאמת חייבים העדים לשלם לו את כל האלף וזו שרצו להפסידו עתה אלא דכיון דע"י שהיה משלם היה נפטר מחובו ומרוויח מצד אחר לכן מנכים רווח זה מחובם של העדים. וזה מתאים היטב עם סברת הריטב"א דהכא נמי י"ל שרצו להפסידו כל המאתיים וזו אלא שיש לנכות מה שהרוויח בפטור כתובתה וזוה טענת הבעל חזקה שהיה יכול לקנות מהאשה זכותה ולהפטר מכתובתה בסכום מועט ואפשר דאף בטענת ספק סגי כדי שישלמו לו חובם הודאי ולא יפטרו בטענת שמא לא היתה מוכרת, ויעויין במאירי שביאר כדברי הריטב"א וכתב שם דמנכין זכות ספיקה דשמא אף הוא לוקח זכותה וכו' ומשמע כנ"ל דסגי לו בטענת שמא [והיינו לפי שחובם ודאי וטענתם דשמא לא היתה מוכרת לו ונמצא שהרוויחו לו מצד אחר טענת ספק היא ואינה יכולה לסלק ודאי חיוב]

וצ"ע לפי זה שורש פלוגתייהו דאמוראי, דבריטב"א משמע דר"ח פליג בהא גופא וסובר דהפסידו לו רק ממון שווי זכותו וכ"מ במאירי ואולם לשון רש"י משמע באופן דטענת ר"ח היא שא"א לנכות רק זכות ספיקה דשמא לא היתה מוכרת לו ולכן שמין זכות ספיקו וצ"ע בזה.

ובכל זה יש לעיין בכמה פרטים: (א) מדוע לא הקשה כן הרמב"ן במתני' דידן ונטר קושיתו למתני' דאלף וכו'. נויש לזון בזה עפ"י יסוד האחרונים דבדין לא נתנה כתובה ליגבות מחיים מבואר דעכשיו קודם שגרשה אין עליו כלל חיוב כתובה אלא שעבוד נכסים (ובשם הגר"ח דיש לו חוב להתחייב כתובה) ואם כן כאן פשיטא להרמב"ן הסברא שזממו להפסידו כל המאתיים וזו רק דמנכים מהרווח וצ"ע בזה] (ב) האם גם התם במתני' דמאתיים וזו יש הבדל בין זכות ספק המלווה לזכות ספק הלווה [דהתם נמי מחוסר גוביינא ומלווה אוכל פירות] ואם גם התם פליגי בזה אמוראי [ועיין בריטב"א איך שהעתיק תי' הרמב"ן ודוק] (ג) מה טעמו של הרמב"ן שדנים הדבר כאילו הפסידו לו כל האלף וזו סו"ס הרי לא חייבו אותו בממון אחר אלא הקדימו זמן פירעון ההלוואה. (ד) וקשה לתי' הרמב"ן דלכאורה כ"ז לדעת רב נתן בר אושעיא הסובר דשמין זכות ספיקה אבל לרב חסדא שמין זכות ספיקו אלמא לא באו לחייבו כל הממון דכתובה [לביאור הריטב"א לעיל דבהא גופא פליגי] ואם כן כ"ש גבי חוב שלא באו לחייבו כל האלף וזו ולדידיה לא יועיל תי' הרמב"ן והדרא קשיא לדוכתא וצ"ע.

בעיקר דין מתני' דידן יש לעיין מדוע בכלל שמים זכות הספקות ולמה לא נאמר שנמתין ונראה מי ימות קודם ואם ימות הבעל נתברר למפרע שלא הזיקו לו כלום [לבד מדמי המתנת מעות כמתני' דלקמן] ואם תמות האשה קודם נמצא שהזיקו לו כל המאתיים וזו, וכמו"כ יל"ע בהעידו על אדם שמכר שדהו על תנאי שירדו גשמים

וקיבל דמיה האם ישלמו כמה ששוה זכות ספק בשדה שמא לא ירדו גשמים או שכה"ג ודאי נמתין ונראה ואם ירדו גשמים ישלמו לו הכל ואם לא יפטרו לגמרי שנתברר למפרע שלא הפסידו לו כלום בזממתם.

עוד יש לחקור חקירה גדולה בשאר דיני מזיק היאך ישומו וכגון שהיתה לבעל שדה משועבדת לאשה באפותיקי מפורש [שאינו חייב לפרוע לה שדה אחרת] והזיק מזיק להשדה וקלקלה איך ישומו שווי השדה לפי זכות ספיקו או ספיקה או שמא ישלמו לו כל שוויה וכן אם פרע לאשה כתובתה וקיבל שובר והלך אדם ושרף השובר דמסתברא דמדין גרמא חייב בדיני שמים היאך ישלם וכיו"ב. **ועיוין בשלטי גבורים כאן** באות א שלמד ממתני' דמי שהזיק לאדם בהזיק שאפשר שיבוא לו ההזיק ואפשר שלא יבוא שמיין כמה שווה זכות הספק וזה ישלם לו עייש"ה [ובעיקר דבריו ראה עוד להלן] **ומבואר מדברי הש"ג** דאף בדיני מזיק גמור יהיה הדין כמבואר במשנתנו ובסוגית הגמ'.

ועיוין בבבב"מ שמדבריו מבואר טעם ר"נ בר אושעיא ונראה באופ"א מדברי הריטב"א וכתב שם דסברתו היא דמה שאדם רוצה ליתן לאשה בזכות ספיקה כאילו בא כבר לידה וזה לא הפסידוהו [והיינו דיסוד סברת רנב"א היא דהפסידוהו הכל וכהריטב"א אלא דטעם הפטור הוא משום דזה חשיב כאילו כבר הפסידו הבעל ואינו אצלו וצ"ב בהבנת הדברים]

ברש"י כיצד שמין וכו' שהוא אוכל פירות הקרקע וכו' ועיוין ברא"ש שכתב כדברי רש"י **ועיון בפלפולא חריפתא** שכתב שלא הבין דברי הרא"ש מדוע ישלם הלוקח עבור זכות ספק הבעל יותר מחמת שאוכל פירות והבין הפלפול"ח דשמין במכירת זכות ספיקו רק משעת מיתת האשה ולא יקבל הלוקח את השדה קודם לכן [כדמבואר להדיא בתור"ד] **וכבר תמה עליו הרש"ש** דהרי פשיטא דשמין כמה שווה זכות הבעל כשנותן ללוקח השדה המשועבד עתה שהרי אף זה זממו להפסידו [וכמו דבמתני' דלקמן שמין רווח שיש לו ממה שמחזיק האלף וזו עשר שנים כ"ש ששמין הכא שמפסיד הבעל פירות]

ואולם ועיון ברמב"ן במלחמות שכתב דזכות ספיקו של הבעל דבר מועט היא שאם הכתובה מאתיים לא ישלמו לו האשה או הבא מכחה אלא עשרים וזכות ספיקה שווה מאה וחמישים ולכן ישלמו לו חמישים, **ומוכרח מדברי הרמב"ן** דאין שמים כלל זכות הפירות שאל"כ הרי לא יתכן שזכות ספיקו תהיה שווה רק עשרים ושלה יהיה שווה מאה וחמישים אלא למד הרמב"ן שזכות ספיקו נישומת בכך שהאשה או הבא מכחה יקנו מהבעל שאף אם תמות היא קודם תקבל השדה בכתובתה [ומסתמא רק כשימות הבעל וצ"ע] אבל לא שווי מכירת הכתובה עתה.

ועיון בספר הערוך ערך שמין שכתב דזכות ספיקה שווה יותר לפי שיש לה שתי סירכות דשמא ימות או יגרשנה ואילו זכותו היא רק בספק אחד דשמא תמות **ולכאורה לא יוכחש המוחש** דודאי שאם נשום גם הפירות דזכותו שווה הרבה יותר מזכותה מחמת דשמא ימות לאחר שנים רבות ובהכרח דאין חמחשבים שווי הפירות, **ועיון במאירי** שכתב דזכות ספיקו שווה יותר מזכות ספיקה לפי שרוב פעמים האשה מתה בחיי הבעל **ומדלא נקט לטעם דפירות** שהוא הפשוט מבואר כנ"ל דאין מחשיבים בשומא את הפירות שאוכל.

וכ"ז הוא תימה גדולה שהרי סו"ס רצו להפסידו הפירות וודאי ראוי לשום כפי ערך השדה אם היה מוכרה ללוקח עתה כמש"כ הרש"ש, וצ"ל דס"ל להרמב"ן והערוך דאין שמין הפירות משום דסו"ס לא שדה באו להפסידו אלא ממון דהכתובה חוב ממון היא והשדה משועבדת לה והממון אינו עושה פירות, **ואולם קשה** דאם כן נמי ישלם שווי דמי החוב לזמן שעד מיתת האשה ולא גרע ממתני' דלקמן וצ"ע. [ואף שהכא אין ידוע מתי הזמן שישלם לה בסוף מה בכך ישומו ערך הזמן כפי ספקו]

פירוש הרי"ף ועיון ברי"ף בשם גאון שפירש דמחלוקתם היא אם שמים באיש לפי שניו ובריאותו או לפי שניה ובריאות שלה, **ותמה הרמב"ן במלחמות** דהרי כששמין זכותו הוא ביחס לאשתו אם הוא יותר בריא ממנה וכן להיפך ומה פלוגתייהו בזה וכעיי"ז הקשה הריטב"א. **ובעיקר הדברים צ"ב** דלמה לן כ"ז ואין ב"ד צריכים אלא לשום זכותו בשוק ולוקחי השוק הם עושים החישוב של ערך הכתובה ופשיטא שכוללים כל הצדדים בחישוב ומה שייך בזה מחלוקת וצ"ע. **ועיון ברא"ש** מה שפירש וג"ז צ"ב כנ"ל דכל זה בכלל שומת השוק וצ"ע.

שיטת הרמב"ם יעויין ברמב"ם בפכ"א הל"א שכתב וז"ל אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שתמכור אותה בטובת הנייה ומשלמין את דמי טובת הנאה זו וכו' עכ"ל ותמחו על זה שם המל"מ ובהגהת הרמ"ך דאיוזה טעם יש בדבר שיתנו לבעל את זכות ספקה של האשה והל"ל דיתנו לו הכל בניכוי זכות ספקה אבל שיתנו לו ספקה בזה אין שום סברא וכתב המל"מ דצריך להגיה בלשון הרמב"ם ולהוסיף דמנכין וכו'.

ואולם ראה ברש"י בסוד"ה אמר רב פפא וכו' שנראה מדבריו שרבותיו כך פירשו שנותנים העדים לבעל את שווי זכות ספק האשה, ולכן תמה עליהם רש"י דלמה שלמו כן הרי לא זה רצו להפסידו, ועכ"פ חזינן שיש מקור בראשונים לשיטה זו כפי שהיא בנוסח הרמב"ם שלפנינו וצע"ג. ויעויין בירושלמי בפרקין סוף ה"א שלשונו משמע להדיא כהרמב"ם וכבר עמד בזה במראה"פ שם וכן בערוה"ש [חומ"ס סי' לח סעיף יח] ועיי"ש בערוה"ש מש"כ לבאר דעת הרמב"ם וצ"ע.

בגמ' רב פפא אמר באשה ובכתובתה ביאר רש"י דבא רב פפא לחדש שאין משלמים נכסי מלוג שלה לפי שיכולים לומר לא ידענו שיש לה נכסי מלוג, ותמה על זה הרמב"ן במלחמות שהרי אם כן אף בכתובתה לא ישלמו אלא מנה דיאמרו שסברו שהיתה אלמנה אלא כיון שהם יודעים שאפילו כתובתה מאה מנה הן מפסידין אותו ועל דעת כן באו ואע"פ שאין יודעין חייבין וכן בנכסי מלוג עכ"ל

והנה יעויין בגמ' בסנהדרין דף מא ע"א דאיתא התם דיכולים לומר לאסרה על בעלה באנו ויעויין בתוס' בסנהדרין דף ט ע"ב שביארו דבכל מקום אינם יכולים לטעון לא ידענו אלא דוקא התם שיאמרו לא ידענו שאשה חברה היא או שחבר אי"צ התראה, ויעויין בקוב"ש בב"ק דף עד שהוכיח מדברי התוס' שם בב"ק דפליגי על התוס' בסנהדרין הנ"ל וס"ל דבכל מקום ספק יכולים לומר לא לזה באנו נז"ל"ע אם צריכים לטעון לא ידענו או דבמה שלא נתכנונו סגי אף כשידעו ולא מסתברא] והיה מקום לתלות בזה פלוגתת רש"י והרמב"ן דהרמב"ן סובר דבכל דבר שראוי להם להסתפק בו חייבים וכהתוס' בסנהדרין ורש"י סובר דבכל ספק פטורים, אך יעויין בריטב"א שכתב לתרץ שיטת רש"י דדוקא גבי מילוג יכולים לומר כן לפי שרוב נשים אין להם נכסי מלוג. ועיין ברמב"ן ומלחמות ורא"ש וריטב"א פירושים נוספים בדברי הגמ'.

ויעויין בבעה"מ שפירש דבא רב פפא לומר דאין משלמים לבעל שווי הפירות שהפסיד בנכסי מלוג כיוון שהנכסים ברשות האשה קיימי, והדברים תמוהים מאוד דלמה לא ישלמו לבעל קנין פירות שהפסידוהו, וצע"ג.⁷⁶

ענין בשלטי גבורים בסוגיין שכתב דממתני' מוכח דמי שהזיק לאדם וספק אם יבוא לו אותו הנזק או לא אינו משלם כל הממון אלא שמים זכות הספק ולמד מזה הש"ג שתי הלכות, האחת דכשבאים הקהל להטיל מיסים על אדם [והמס מוטל לפי ממון] אין שמים החובות שיש לו על אחרים כפי כל סכום החוב אלא שמים את החוב, והשניה דהשורף שטרותיו של חבו שחייב מדינא דגרמי אינו משלם סך הנקוב בשטר אלא כפי שווי השטר לימכר.

ונראה מבואר מדבריו שסובר דחוב הכתובה הוי חוב גמור על הבעל משעת נישואים רק דלא ניתן להשתלם עד שעת מיתה דאם עתה הוי ספק חוב מאי ס"ד שישלמו העדים הכל וגם היאך ניתן ללמוד מזה לשורף שטרותיו שהפסיד לו חוב ודאי וקיים וע"כ דאף בכתובה הוא כן, ועצם הנידון והראיה צ"ב ראה בהערה.⁷⁷

⁷⁶ ויש לפרש דברי הבעה"מ על פי דברי האו"ש בפ"ב הט"ו מרוצח שחידש שזכות הבעל בפירות מלוג אינה קנין פירות בגוף הקרקע אלא דחכמים הקנו לו הפירות עצמם ולפי זה ניהא די"ל דכיון שלא הפסידו לו ממון אלא מנעו ממנו רווח אינם חייבים, ואמנם בתוס' בכתובות דף מז ע"ב סוד"ה זמנין מבואר להדיא דקנין פירות דבעל הוי קנין בגוף הקרקע ושייך ביה דין קנין פירות כקנין הגוף [והאו"ש הנ"ל בא ליישב קושית התוס' שם] אך י"ל שהבעה"מ סובר כהאו"ש.

עוד יש לזרז ולישב דברי הבעה"מ עפ"י דקצה"ח בסי' תי סק"א שמוכח מדבריו דהמיק קנין פירות של חברו פטור דהוי כמזיק שעבודו וע"ע בזה בחי' הגרש"ש בב"ק סי' י ואכ"מ. ודע דאף להתוס' הנ"ל בהכרח שאני קנין פירות דבעל מקנין פירות דעלמא שהרי פירות שגדלו בקרקע לפני נישואיה נמי זוכה בהם בעל וכן אם גרשה מפסיד פירות המחוברים לקרקע כדמבואר במתני' בכתובות דף עט ע"א, וע"ע בתוס' יבמות דף לו ע"ב ד"ה קנין וכו' ודוק וראה גם בלשון התוס' בכתובות הנ"ל ודוק ואכמ"ל.

מתני' מעידין אנו באיש פלוני עיין ברמב"ן שהקשה למה משלמים לו מה שרצו להפסידו הא הוי כמבטל כיסו של חברו דמבואר בירושלמי דפטור וכמו שגזלן המחזיר את הגזילה אינו משלם לנגזל מה שהיה יכול להרוויח במעותיו, ותירץ הרמב"ן דאנו דנים אותם שרצו להפסידו את כל האלף וזו אלא דמנכים מן ההפסד מה שהרוויחו לו שפטרורו מתשלום חובו לאחר י' שנים ע"י מה שמשלם עכשיו. וצ"ב בתירוצו הרמב"ן שהרי סו"ס לא העידו עליו לחייבו חוב אחר אלא הקדימו לו זמן פרעון חובו ואם כן למה נדונם כמי שהפסידוהו מאתיים זוז. [ושמענו לבאר בזה דכשאדם חייב ממון ופורעו ממעות שאצלו הרי אינו חייב דוקא מעות מסוימות אלו אלא דנוטל ממנו שלו לפרוע החוב, והם רצו להפסידו ממון זה שהרי אינו חייב הממון המסוים שהיה צריך לפרוע אלא דמ"מ ממון זה לא היה הולך לאיבוד לגמרי אלא בזה היה נפרע חובו ולכן מנכים לז'⁷⁸

ויעויין בקצה"ח בסי' עג סק"ב שדן שם בדינו של הרמב"ם כשהמלוה אומר שהגיע כבר זמן הפירעון והלוה אומר שיש לו עוד שלשים יום ועד אחד מסייע למלוה וכתב הרמב"ם דנשבע הלוה שבועת התורה, והביא הקצה"ח דברי המהרי"ט שביאר דהתביעת ממון כאן היא על שווי הזמן שבו רוצה הלוה לעכב הממון, וכתב המהרי"ט דדמיה לדין משנתנו שהעדים משלמים שווי הזמן אלמא דהזמן ממון חשיב וה"ה גבי נידון דהתם, והקשה עליו הקצות שהרי ודאי מיירי גם במלוה ש"פ דאז ודאי שהזמן עליו הם דנים שווה פחות מפרטה ואמאי נשבע כה"ג, ולכן ביאר הקצה"ח דהממון הוא כל החוב שהרי ודאי שאם יש עדים שהגיע הזמן והלוה רוצה לעכבו עוד זמן הרי ביד נזקקים לדינו ויורדים לנכסיו ואף שאין הזמן ש"פ וביאר הקצה"ח דכל הסברא דמבטל כיסו פטור הוא בדיעבד אבל כשתובעו הלה ביד יורדים לנכסיו וחשיב תביעה גמורה על כל הממון עייש"ה בכ"ד. ולפי זה אפשר לבאר כה"ג דברי הרמב"ן דהכא העדים נידונים כמי שהזיקוהו ואם היו ביד גובים ממנו הממון עתה היה זה הוצאת ממון גמורה ולכן גם העדים עצמם חייבים לשלם הממון ועדיין צ"ע בכ"ז בסברא. והקצה"ח עצמו ביאר במתני' דידן באופ"א ויש לדבריו מקור בדברי ראשונים ויבואר להלן.

ויעויין בריטב"א כאן שכתב דאין לפרש שמשלמים לו מה שהיה יכול להרוויח באותם המעות בעשר שנים חדא דהוא מבטל כיסו והוי גרמא ופטור ועוד דהוי מידי דלא קיץ. [ולמדנו מדברי הריטב"א דפטור דמבטל

⁷⁷ בתוס' בכתובות דף פו ע"א ד"ה תיזיל וכו' איכא פלוגתא בין הר"י להרשב"א במוכר שטר חוב וחזר ומחלו אם משלם הדמי שנתן הלוקח על השטר [דזו דעת הר"י שם וטעמו צ"ב ואכמ"ל ועיין ברמב"ן שם] ודעת הרשב"א בתוס' שם דמשלם כל דמי החוב ומשמעות לשונו דמשלם הכל ממש ולא כפי שווי השטר בשוק, ואמנם הראשונים שם נקטו כולם דמשלמים דמי השטר כפי שוויי אך מדברי התוס' משמע דמשלם הכל, ואם כן ג' שיטות הן בדבר [גבי מוכר] ועיין בתוס' בב"ב דף קמז ע"ב ובמהר"ם שם שדייק מלשון הטור בסי' שפו שמשלם כל הדמים ולא כפי שווי.

ושיטה זו שצריך לשלם כל המעות [שממנה בא הש"ג לאפוקי] צ"ב שהרי ודאי שווי של שטר הוא פחות מהדמים הכתובים בו ולמה ישלם הכל, ונראה טעמם דהמזיק ממון חברו צריך להעמיד ולהחזיר לו ממון כפי שהזיק והיכא שמאיוזה טעם הממון שווה פחות לבעלים אין שמים פחת זה והרי שנינו דהגזול ובא אחר ואכלו מזה גובה ומשמע סתמא דמשלם האוכל כל דמי הנזק ולא אמרינן דישומו כמה שווה לימכר החפץ כשהוא ביד הגזול, ויותר מזה מצאנו בזורק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו דאיכא למ"ד דהשני חייב וכבר הקשו בזה דהרי חפץ הנמצא בדרכו מראש הגג לארץ אינו שווה כלום ולמה ישלם זה.

אך נראה בכל אלו דהיכא שהחפץ מצד עצמו שווה כערכו ורק ריחוקו מהבעלים [או אף ריחוקו מכל אדם ככלי הנופל] הוא המפחית שוויי אין מתחשבים בזה בתשלומי נזיקין דיסוד חיובו הוא להחזיר לבעלים הממון כמו שהיה לו רק שכיון שאינו יכול לשלם החפץ עצמו משלם דמים אבל היכא שהחפץ מצד עצמו ראוי לדמים משלם כל הסכום, וה"נ הכא הזיקו לו הממון שלו הנמצא אצל הלווה ולא גרע לוה מגזול דרצה מזה גובה, ודעת שא"ר היא דכיון דהחוב אינו בעין אינם חשובים מזיקים על הממון ממש אלא דבהזיק החוב מנעו ממנו הממון שישתלם לבסוף ועל זה משלמים וכיון שאינו ברור שיגיע לו הממון שמים זכות זו כמה שווה ודוק וכ"ז צריך עיון ובירור.

ואף גבי מיסי קהל מבואר מדברי הש"ג דבהא תליא והיינו כנ"ל שהרי אדם זה יש לו ממון אצל הלווים וכשתקנו שישלמו המיסים לפי ממון תקנו לפי ערך הממון עצמו ולא לפי שווי לבעלים ולכן כיון שממנו הוא אצל פלוני הרי הוא בעל ממון וישלם המס ואילו לדעת הסוברים דאף שורף שטרו משלם לפי שווי לימכר אלמא לא חשיב הממון שאינו בעין כממון אלא כזכות גובינא ודוק.

⁷⁸ ויש להוסיף שהרי הפורע חובו של חברו פטור הלה מלשלם לו אלמא קבלת המעות אצל המלוה אינה חשובה כאילו קיבל בעצמו המעות וכמאן דליתא הן כלפי הלוה ואם כן ממנו הלך לאיבוד אלא שנשכר במה שנפרע חובו ובעלמא אין אדם משלם רווח זה כשפרע חובו אבל מ"מ יש לנכותו מן הסך שחייבים העדים.

כיסו משום גרמא הוא ויתבאר להלן מחלוקת ראשונים בזה] וקושינו השניה של הריטב"א צ"ב דהרי במתני' מפורש שאומדים כמה אדם וכו' ואם כן למה הוי מידי דלא קיץ ולכאורה מבואר מדבריו דהחויב הוא לשלם את מה שבאמת היה אמור זה להרוויח וזהו מידי דלא קיץ אבל צ"ב דהרי מפורש שאומדים ושמים כמה שווה החזקת המעות עם האפשרות להרוויח וזה הרי קיץ, ולכאורה צ"ל שאף שהנזק הוא מה שהיה יכול להרוויח מ"מ הרי אי אפשר לחייבו בדבר זה ולכן אומדים הנזק כפי מה שהיה אדם רוצה ליתן ומ"מ כיון דהנזק עצמו לא קיץ פטורים העדים זוממים.

ולעיל גבי מתנות כהונה הקשו הראשונים שישלמו מה שרצו להפסידו ואף התם כתב הריטב"א טעם זה דלא קיץ [וגם שם כמו כאן לא הוזכר דבר זה ברמב"ן אלא בריטב"א] אך לא משמע שם שהיה הנידון שנשום כמה שווה לאדם להיות כהן הראוי לקבל מתנות כהונה, ויעוי"ש בריטב"א שכתב בתוה"ד דאין משלמים משום דהוי מידי דלא קיץ ומסתמא לא אמרה תורה ועשיתם לו כאשר זמם אלא במידי דקיץ שאפשר לעשות כן מיד וכן פירש מורי הרשב"א ז"ל עכ"ל, ומשמע מדבריו דאם היו משלמים לא היו משלמים מיד אלא כל פעם שהיה הנידון מקבל מתנות כהונה [אחר שנתבטלה עדותם וחזר לכהונתו] היו הם משלמים לו ממון כמו"כ ולמדנו דהתם אין שמים ואומדים, וגם למדנו דעיקר הטעם דאין משלמים מידי דלא קיץ הוא משום שאין משלמים מיד [ומסתברא דהגדר בזה דהוי חוב שאינו קצוב שאינו מסתיים לעולם וצ"ע] ואם כן הרי זה סותר בתרתי למה שביארנו בדבריו כאן, חדא דהתם לא אמדינן, ועוד דאם הכא אמדינן ליכא תו לטעמא דלא קיץ שהרי משלמים מיד, ומ"מ הכא אף דמפורש במתני' דמשלמים האומדן ואם כן משלמין ודאי מיד, ומ"מ כתב הריטב"א דהוי מידי דלא קיץ וצ"ע.

ותירוצו של הריטב"א שאומדים כמה היה המלוה מפחית ללוה מסכום הפירעון אם היה משלם לו עתה וזה מנכים מחובם שזה לא הפסידוהו ולכאורה צ"ל דכוונתו ע"ד הרמב"ן דאנו דנים אותם כמי שהפסידו את כל החוב בניכוי מה שהיו מרוויחים לו אלא שבריטב"א עיקר סברא זו לא הוזכרה כלל וצ"ע. וביותר צ"ב מה שכתב הריטב"א כאן להלן בשם הרא"ה שמכאן למד דהמוכר שטר לחברו וחזר המוכר והאריך הזמן ללווה מחילתו במקצת הוי מחילה וחייב מדינא דגרמי לשלם הנזק שנהיה לקונה בהארכת הזמן, ולכאורה אין זה מתאים עם דברי הרמב"ן שכתב דהכא הנזק הוי המעות שרצו עתה להפסידו כל האלף וזו והתם הרי ליכא להאי טעמא שלא הוציאו ממון מזה כלל אלא שמנע ממנו המעות לזמן והוי ממש כמבטל כיוצא וצ"ע.

בשיטות הראשונים החולקים על הרמב"ן ובדין מבטל כיסו ובעיקר קושיה הרמב"ן דהוי הכא כמבטל כיסו של חברו מצאנו בזה שדנו בזה הראשונים בכ"ד וז"ל האו"ז בב"מ סי' קפא [ונידון האו"ז שם הוא האם יש איסור רבית בדמי שכירות וכתב בתוה"ד וז"ל] וכבר היה מעשה בהרב ר' אליעזר (רטול) [מטון] זצ"ל שהיה נשכר לר' חזקיה זצ"ל בבוברט. וכשהגיע הזמן שהיה לו ליתן שכירות שלו לא נתן לו ועכבה הרבה עד לאחר הזמן. והיה הרב ר' אליעזר זצ"ל תובע אותו כמו שהיה יכול להרוויח באותן המעות עד אותו הזמן. והיה דן מורי רבינו אבי עזרי' זצ"ל לחייב את ר' חזקיה מההיא דתנן פ"ק דמכות מעידין אנו את איש פלוני שהוא חייב לחבירו אלף זוז על מנת ליתן מיכן עד שלשים יום והוא אומר מיכן ועד עשר שנים. אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו אלף זוז בידו בין לינתן מיכן עד שלשים יום ובין לינתן מיכן עד עשר שנים. ועתה אם שייך ריבית בשכירות אמאי משלמי עדים כמו שרוצה ליתן. דעל כרחיך לא מיתוקמא ההיא אלא בשכירות דאי מלוה ומכר לא יהיב ליה כלום משום ריבית. ועשה ביניהם פשרה – רבינו יואל הלוי זצ"ל. ונראה בעיני שר' חזקיה לא היה חייב ליתן לו כלום עבור מה שעכב לו השכירות משום דהוה ריבית וכו', וההיא דמכות נראה בעיני לאוקמה בהלואה במעות של יתומים אי נמי במעות של צדקה שמותר להלוותן בריבית קצוצה כדפרי' בהלכות צדקה. וכו' עכ"ל. וכן הובא מעשה זה בתשובות מיימוניות להלכות הלואה פ"ח [סי' טו]

ומבואר שיטת הר"א מטוך דהמבטל כיסו של חברו חייב לשלם לו מדינא ודלא כהירושלמי שהביא הרמב"ן, וכך ביאר בפשיטות דין משנתנו דלכן משלמים העדים זוממים משום שביטלו כיסו במה שהקדימו התשלום בעשר שנים, ואף האו"ז לא נחלק עליו אלא היאך נוקמא למתני' באופן דליכא ריבית אבל בעיקר הפשט במשנה סובר כמותו.

ויעויין בתשובת הרדב"ז ח"א סי' פד שהביא שם מעשה זה ולמד מדברי הר"א מטוך כנ"ל דהמבטל כיסו של חברו חייב ונחלק עליו שם וז"ל תשובה, המבטל כיסו של חברו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים הילכך ראובן חייב

בדיני שמים וכו'. ואעפ"י שנמצא כתוב בהגהה במיימוני פ"ח מהל' מלוה ולוה וז"ל וכו' ע"כ. ולדידי אי מיהא לא איריא דאפילו במלוה איירי כפשטה ושאיני עדים זוממים דרמנא אמר ועשיתם לו כאשר זמם וזה זמם להפסידו מה שהיה יכול להרויח במעותיו בג' שנים ולפיכך חייבין לשלם דאין כאן רבית כלל דהלואה אין כאן אלא מה שהיה יכול להרויח היו רוצים להפסידו למה"ד לעדים שהעידו שנשכר ראובן לשמעון לשנה ונתן לו שכרו ובשבעה באופן שלא היה יכול לחזור בו ונמצאו זוממין רואים כמה היה ראוי ראובן זה להרויח באותה שנה ונותנים לו הילכך אין מכאן ראיה אלא אפי' שכירות יש בו משום רבית וכו' עכ"ל הצריך לן. ולמדנו מדבריו שאף הוא מסכים עם עיקר סברת הר"א מטוך שהכא משום ביטול כיסו הם חייבים אלא דסובר דבעלמא מבטל כיסו פטור [והטעם דפטור לדבריו הוא משום גרמא כדמוכח ממה שחייבו בדיני שמים וראה להלן מחלוקת ראשונים בזה] ושאיני עדים זוממים שחייבתם תורה על מה שזממו להפסידו.

ומבואר מדבריו דאפשר לחייב גרמא בעדים זוממים אף במקום שמזיק בעלמא פטור וזה שלא כדברי הרמב"ן הכא בסוגיין [שכתב הריטב"א דכיון דמבטל כיסו פטור משום גרמא ה"ה בזוממים] **וכן לעיל גבי מתנות כהונה** שנקטו הרמב"ן והריטב"א לפשוט דאם חשיב כגרמא אף ע"ז פטורים. **ועוד נחלק עם הר"א** מטוך דהכא לא שייכא באיסור רבית כלל, **ושיטת הר"א מטוך והא"ז** שהעמידו משנתנו באופן דליכא רבית באמת צע"ג דסו"ס הרי ליכא כלל רבית מלוה למלוה וצ"ע. **ועיין עוד בתשובת מהר"ם רוטנבורג** בח"ד [דפוס פראג] סי' רחצ שכתב לבאר דמבטל כיסו פטור והוסיף וז"ל ולא דמי לההוא דמכות מעידנו באיש פלוני שחייב לפלוני אלף זוז עד ל' יום והוא אומר עד י' שנים והוזמו אומדי' כמה אדם רוצה לתן ויהי' בידו י' שנים לא דמי למבטל כיסו דהתם היו המעות תחת ידו להרויח בהם והיו רוצים להוציא מידו ומפסידו [אותו בידים] אבל במבטל כיסו לא היו בידו של מלוה עכ"ל וצ"ע בכוונת דבריו. [ומדבריו שם בתשובה משמע דטעם הפטור במבטל כיסו הוא משום דמי יימר שהיה מרוויח במעות הללו אבל במקום שהרווח ברור חייב אף במבטל כיסו וצ"ע]

ובעיקר מחלוקת הראשונים בדין מבטל כיסו נראה דיש בזה ג' שיטות שהריטב"א בסוגיין כתב דמבטל כיסו פטור משום דהוי גרמא **וכן כתב הריטב"א גם בקידושין** [דף טז ע"ב ד"ה בורח] **ובב"מ** [דף עג ע"ב ד"ה האי מאן] **וכן מבואר מדבריו הרדב"ז** שהובאו לעיל שכתב דחייב בדיני שמים. **ואולם בתשובת הרשב"א** ח"ג סי' רכז כתב שם דהמבטל כיסו של חברו פטור וכמו שבחזה"מ שהתירו דבר האבד לא התירו מחמת מניעת רווח עיי"ש, **ומבואר מדבריו** דגדר הפטור במבטל כיסו הוא משום דלא חשיב כנוק כלל ולהכי מדמי לה לדין דבר האבד בחזה"מ, **ונמצא אם כן ג' שיטות בדבר, שיטת הר"א מטוך** דחייב מדינא לשלם, **שיטת הריטב"א והרדב"ז** דפטור משום דהוי גרמא בנוזקין **ושיטת הרשב"א** דאין כאן נזק כלל. וע"ע בתשובת מהר"ם רוטנבורג הנ"ל דשם משמע דרך רביעית והיא שפטור מבטל כיסו הוא מחמת הספק דמי יימר שהיה מרוויח אבל במקום שודאי היה מרוויח חייב לשלם במבטל כיסו.

וצ"ע בסברת הראשונים שדנהו כמזיק בדיני אדם או בדיני שמים דהרי סו"ס לא הזיקו ולא פגע בממונו כלום אלא שמנע ממנו רווח ומהיכי תיתי שיתחייב זה בדין מזיק האמור בתורה וצ"ע.⁷⁹

תוד"ה מעידין וכו'

ברש"י ד"ה V אמר רב פפא וכו' [מקושייתו של רש"י על הפירוש השני נראה דהבין בדבריהם דמשלמים זכות ספיקה עצמו ולא כל הכתובה בניכוי ספיקה ועל זה הקשה אמאי וצ"ע מנא ליה כן הרי אפשר לפרש דבריהם כדעת רש"י עצמו ויל"ע]

⁷⁹ ומיהו בדעת הריטב"א י"ל דבחיוב גרמא אין צריך לגדרי מזיק וכל שנגרם על ידו הפסד ממון לחברו בכל אופן שהוא הרי זה בכלל דין גרמא וחייב בדיני שמים.

והקצה"ח בסי' שלג סק"ב ד"ה ושוב וכו' הביא בשם מהר"ם רוטנבורג בתשובה שכתב דלא חייבו דינא דגרמי אלא במזיק את חברו אבל לא במבטל כיסו שהוא מניעת רווח, עיי"ש. ויש לפרש דבריו בתרי אנפי, או דסובר דמניעת רווח אינה כנוק כלל וממילא לא שייך דינא דגרמי ועו"ל דגרמא ודאי איקרי אלא דחידוש דין דגרמי שחייב בדיני אדם זה לא נאמר אלא בנזק ממש אבל לא במניעת רווח ודוק.

תוד"ה מעידין וכו' עיין במהרש"י T [שהקשה דלא הפסידוהו כלום כיוון שהיא טוענת שנתגרשה וכו' ותי' דאלמלי דבריהם לא היתה נאמנת] ועיין בחידושי הרע"א שהקשה בזה דהא עתה שסו"X אינה נאמנת נגמר הדין על פיהם ואף שאלמלי דבריהם היתה נאמנת חייבים כה"ג כיון דבשעה שהעידו לא טענה עדיין ונמצא שהם באו להפסידו ויל"ע בדבריו דסו"ס בשעת גמר דין הרי אף דלא דנו על פי דבריה אבל גמר דין זה אינו נידון כהפסד אך עיין בשיעורי הגרש"ר [שהקשה בזה מדברי הריטב"א לעיל וממתני' דשניים מחלון זה והרבה לתמוה ע"ד מהרש"א וצל"ע]

ועיין שם עוד בדברי הרע"א [שהקשה על דברי התוס' למה נקטו משום מחילה תיפו"ל דמודה דאין לה שאר וכסות ועיין בשיעורי הגרש"R בזה]